

Statens landbruksforvaltning
Norwegian Agricultural Authority

Rapport for 2008

Produksjon og omsetning av økologiske landbruksvarer

Rapport-nr.: 6/2009
19. mars 2009

Statens landbruksforvaltning
Norwegian Agricultural Authority

Rapport: Produksjon og omsetning av økologiske landbruksvarer
Rapport for 2008

Avdeling: Handel og industri

Dato: 19.03.09

Ansvarlig: Seksjon markeds- og prisutvikling
saksbehandler: Elin Røsnes

Bidragstere: Seksjon markeds- og prisutvikling,
Seksjon planteproduksjon og økologisk landbruk

Rapport-nr.: 6/2009

Forord

Statens landbruksforvaltning (SLF) utarbeider på oppdrag fra Landbruks- og matdepartementet (LMD) hvert halvår rapporter med opplysninger om markedssituasjonen for økologiske landbruksvarer i Norge. Ut fra oppdraget etterstrebtes det å gi et så komplett bilde som mulig av markedsf forholdene for økologiske landbruksvarer gjennom hele verdikjeden - med fokus på produksjon og omsetning.

Oppdraget om overvåking av det økologiske markedet er blant annet gitt i Tildelingsbrevet for 2001, hvor oppdraget er formulert på følgende måte: "Det ble i jordbruksoppgjøret 1997 bestemt at det skulle utarbeides et system for markedskartlegging og -overvåking av økologiske landbruksprodukter. Målsettingen er at systemet skal fremskaffe priser på produktene, og registrere andelen av norsk økologisk produksjon som omsettes som økologiske produkter. En skal også forsøke å utarbeide prognoser for hvor mye som vil bli tilbudt markedet samt oversikter over mengde importerte økologiske produkter, samt prisnivået på disse. (...) Rapporten skal i hovedsak summere opp markedsaktiviteten når det gjelder økologiske landbruksvarer, jamfør ovennevnte målsetting for systemet." Det er senere også framkommet ønske om å innhente merpris på varer i de ulike leddene utover i verdikjeden, samt å forsterke arbeidet med å fremskaffe informasjon om import av økologiske varer.

I regjeringserklæringen fra 13. oktober 2005, Soria Moria-erklæringen, slår regjeringen fast at det skal være et mål at 15 prosent av matproduksjonen og matforbruket skal være økologisk i 2015. I januar 2009 ble handlingsplanen "Økonomisk, agronomisk - økologisk!" lansert, en handlingsplan som beskriver tiltakene for å nå målet om 15 prosent økologisk produksjon og forbruk i 2015.

Rapporten presenterer utviklingstrekk for 2008 med hensyn til gårdsbruk med økologisk drift, økologiske produksjonsarealer og husdyr, og produserte mengder av økologiske landbruksvarer på landsbasis og for ulike regioner. Rapporten viser også hvor mye melk, kjøtt, egg og fjørfekjøtt som brukes til økologisk merkede landbruksvarer. Videre omtales antall næringsmiddelbedrifter som har økologisk godkjenning, og det gis en oversikt over antall produkter med Ø-merket. I tillegg presenteres omsetningen av økologiske landbruksvarer i Norge gjennom de store dagligvareaktørene og faghandelen. Markedskanaler utenom dagligvarekjeder som abonnementsalg, Bondens marked, storhusholdning og bakerier omtales også.

Rapporten, og annen informasjon om økologisk produksjon og forbruk, er tilgjengelig på www.slf.dep.no.

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	6
1 Forvaltning av økologisk produksjon	12
1.1 Myndighetenes målsetting og forvaltning av økologisk landbruk	12
2 Produksjonsgrunnlaget	14
2.1 Økologiske produsenter.....	14
2.2 Økologisk areal	16
2.3 Økologiske husdyr.....	21
3 Korn	25
3.1 Produsentpris på økologisk korn	25
3.2 Avregnet mengde økologisk korn	26
3.3 Økologisk andel korn av totalt innveide mengder korn	28
3.4 Videre salg og import av økologisk korn	29
3.5 Markedsutvikling for økologisk korn.....	30
4 Kraftfôr	32
4.1 Pris på økologisk kraftfôr.....	32
4.2 Produserte og anvendte mengder økologisk kraftfôr.....	34
4.3 Importerte råvarer til økologisk kraftfôr	35
4.4 Økologisk andel kraftfôr av totalt produserte mengder kraftfôr	36
4.5 Markedsutvikling for økologisk kraftfôr	36
5 Meierivarer	38
5.1 Produsentpris på økologisk melk	38
5.2 Innveide og anvendte mengder økologisk melk.....	38
5.3 Økologisk andel melk av totalt innveide mengder melk	42
5.4 Salg av TINEs økologiske produkter	42
5.5 Markedsutvikling for økologiske meierivarer.....	44
5.6 Kvoter for økologisk produksjon	44

6 Kjøtt	46
6.1 Produsentpris på økologisk slakt.....	47
6.2 Innveide mengder økologisk slakt.....	47
6.3 Økologisk andel slakt av total innveide mengder slakt.....	50
6.4 Videre salg av det økologiske slaktet - fordeling på kundegrupper	51
6.5 Markedsutvikling for økologisk slakt.....	53
7 Egg.....	55
7.1 Produsentpris på økologiske egg.....	55
7.2 Innveide mengder økologiske egg.....	56
7.3 Økologisk andel egg av totalt innveide mengder egg	56
7.4 Videre salg og anvendelse av økologiske egg.....	57
7.5 Markedsutvikling for økologiske egg.....	58
8 Fjørfe.....	59
8.1 Produsentpris på økologisk fjørfekjøtt	59
8.2 Innveide og anvendte mengder økologisk fjørfekjøtt.....	59
8.3 Økologisk andel fjørfekjøtt av totalt innveide mengder fjørfekjøtt.....	60
8.4 Videre salg av økologisk fjørfekjøtt – fordeling på kundegrupper	61
8.5 Markedsutvikling for økologisk fjørfekjøtt.....	61
9 Frukt, poteter og grønnsaker.....	62
9.1 Omsetning av fersk økologisk frukt og grønt på engrosnivå	62
9.2 Importtillatelse for økologiske safter, konservervarer og barnemat	68
10 Næringsmiddelbedrifter og produkter	71
10.1 Næringsmiddelbedrifter med økologisk godkjenning	71
10.2 Bransjen ”gårdsforedling”	73
10.3 Produkter med Debios merker.....	74
11 Omsetning av økologiske varer	76
11.1 Omsetning i dagligvare- og faghandel.....	76

11.2	Omsetning i storhusholdning og småskalaomsetning	84
11.3	Direktesalg.....	86
12	Internasjonal utvikling.....	90
12.1	Arealer	90
12.2	Omsetning	91
12.3	15 prosent-målet sammenlignet med landene i Norden	94
13	Tilskudd til økologisk landbruk	95
13.1	Direktetilskudd og utviklingstiltak innen økologisk landbruk	95
	Bakgrunnsinformasjon – hva økologisk landbruk er	99
	Bakgrunnsinformasjon – forvaltning av økologisk produksjon	100
	Bakgrunnsinformasjon – om import av økologiske landbruksvarer til Norge	101

Sammendrag

Regjeringen har som mål at 15 prosent av matproduksjonen og matforbruket skal være økologisk i 2015. Denne rapporten tar for seg areal- og husdyrutviklingen, samt økologisk produksjon av korn, melk, kjøtt, egg, frukt og grønt i 2008. I tillegg ses det nærmere på importutviklingen på enkelte områder, omsetning av økologiske produkter innen dagligvare- og faghandel, i storhusholdning og direktesalg. Avslutningsvis gis en presentasjon av utvikling innen økologiske arealer og omsetning internasjonalt.

Samlet sett var det en økning i økologisk produksjon på alle områder, bortsett fra for økologisk kjøtt, fra 2007 til 2008. Omsetningen av økologiske varer i dagligvare- og faghandelen var i 2008 på 957 mill. kroner, en økning på 25 prosent fra 2007.

Tabell 1: Oversiktstabell over økologisk produksjon 2007 og 2008

	Total økologisk produksjon		Endring siste år	Prosentandel økologisk av total produksjon	
	2007	2008		2007	2008
Økologiske arealer (dekar) ¹	400 749	402 633	0,5 %	3,9	3,9
Korn (tonn) ²	9 473	10 001	5,6 %	0,8	0,8
Melk (mill.liter)	28,6	32,6	13,7 %	1,9	2,1
Kjøtt (tonn) ³	1 633	1 633	2,5 %	0,7	0,7
Egg (tonn)	1 038	1 493	44,0 %	2,1	2,9

¹Definisjonen på økologiske arealer er forandret fra tidligere år, areal ute av drift er nå tatt ut av materialet.

²Kornåret 2007/2008 og 2008/2009. Foreløpige tall for korn høstet i 2008 avregnet per 27.02.2009.

³Kilde: Animalia og Grøstادgris.

Tabell 2: Omsetning av økologiske produkter gjennom dagligvare-, faghandel og andre salgskanaler 2007 og 2008, mill. kroner

Produktkategorier	Total omsetning		Endring siste år	Prosentandel økologisk av total omsetning	
	2007	2008		2007	2008
Meieriprodukter	215,4	277,5	28,8 %	1,8	2,1
Kornprodukter og bakevarer	144,7	164,5	13,7 %	1,8	1,7
Kjøtt	16,7	25,4	52,7 %	0,2	0,3
Egg	47,1	64,3	36,6 %	3,8	4,7
Frukt, bær og nøtter	51,8	53,3	2,8 %	0,9	0,9
Grønnsaker	132,6	163,9	23,6 %	1,9	2,2
Total omsetning i dagligvare- og faghandel ¹	766,2	957,3	24,9 %	1,2	1,3
Andre salgskanaler ²	100	118	18 %	-	-

¹Kilder: ACNielsen Norge, Helios Engros AS

²Estimat over omsetning fra Bondens marked, abonnementsalg, bakeri utenom dagligvare- og faghandel.

Tabell 3: Gjennomsnittspriser til primærprodusent for ulike konvensjonelle produkter og pristillegg for økologiske produksjoner i 2008, kr per enhet

	Konvensjonell	Økologisk
Mathvete ¹	2,15 kr per kg	+ 0,70 kr per kg
Bygg	1,81 kr per kg	+ 0,85 kr per kg
Havre	1,65 kr per kg	+ 0,70 kr per kg
Melk	3,91 kr per liter	+ 0,85 kr per liter ²
Storfe	Varierer mye innen hvert husdyrslag ifht. slaktevekt og klassifisering.	+ 4,00 kr per kg ³
Sau/lam	Varierer mye innen hvert husdyrslag ifht. slaktevekt og klassifisering.	+ 3,00 kr per kg
Gris til slakt	19,00 kr per kg	+ 15,00 kr per kg
Egg	9,78 kr per kg ⁴	+ 11,00 kr per kg ⁵
Frukt og grønt	Pris og merpris varierer gjennom året avhengig av tilførsel, marked osv.	

¹Pristilleggene for korn er hentet fra Kornguiden til Felleskjøpet Agri for kornåret 2008-2009. Det er ikke benyttet faktiske prisdifferanser i tabellen, da SLF ikke kan fremskaffe priser for mathvete uten spelt. Spelt har en høy pris og utgjør en relativt mye større andel av mathveten på økologisk enn på konvensjonelt.

² Tillegget for økologisk melk i 1.halvår 2008 var 0,60 kr per liter, for 2. halvår var det et tillegg på 0,85 kr per liter for økologisk melk samt for melk fra kyr i karensperioden.

³ Nortura hadde også et "økologisk øksetillegg" fram til 20. oktober 2008, og et "storfetillegg økologisk" fra 20. oktober og ut året.

⁴ Enkelt gjennomsnitt. Gjennomsnittlig utbetalt pris for konvensjonelle egg var kr 9,53 i 1. halvår og kr 9,98 i 2. halvår 2008.

⁵ Enkelt gjennomsnitt. Pristillegget for økologiske egg var kr 10,50 i 1. halvår og kr 11,50 i 2. halvår 2008.

Arealer og husdyrproduksjon

I 2008 var det 2 702 økologiske driftsenheter, en økning på 3,5 prosent fra året før. De økologiske arealene var på 402 633 dekar, og utgjorde 3,9 prosent av totale jordbruksarealer (5,1 prosent medregnet karensarealene). De økologiske arealene hadde en liten økning fra året før, mens karensarealene økte med hele 35,6 prosent. Forutsetningene for økt produksjon av norske økologiske råvarer er derfor gode. Eng-, beite og fôrarealer utgjør hoveddelen av de økologiske jordbruksarealene, tilsvarende 81 prosent i 2008. Sør-Trøndelag, Buskerud og Telemark hadde de høyeste andelen økologiske arealer i 2008 og er nesten halvveis til regjeringens 15-prosent målsetning.

Andelen økologiske husdyr av totalt antall husdyr er fortsatt relativt liten, og ligger på mellom 0,3 og 3,9 prosent avhengig av dyreslag. Antallet økologiske storfe og sau har holdt seg forholdsvis stabilt de siste årene, og øker litt for hvert år. Det har vært en økning i antall økologiske verpehøns og slaktegris fra 2007 til 2008, men den økologiske andelen av produksjonen er fortsatt lav. Det er flest storfe i Trøndelagsfylkene og på Østlandet. Mest saueproduksjon er det i Midt-Norge og på Vestlandet. Det er fortsatt langt mindre produksjon av gris og geit. Gris blir hovedsakelig produsert på Østlandet. De fleste fylkene har produksjon av geit, men volumene er meget små. Flest verpehøns finnes på Østlandet.

Korn

I kornåret 2008-2009 er det per 27. februar avregnet til sammen 10 001 tonn økologisk korn, erter og oljefrø. Dette er drøyt 500 tonn mer enn det som ble avregnet hele foregående kornår. Hittil er det levert mest økologisk havre og bygg i inneværende kornår, omlag 470 tonn mer enn i hele 2007-2008.

Det er hovedsakelig bygg som har økt. Mengden hvete ser foreløpig ut til å bli om lag den samme som i 2007-2008. Økologisk korn utgjør fremdeles under en prosent av kornet totalt sett (0,8 prosent).

Det produseres mest økologisk korn i Nord-Trøndelag, og dette fylket har også høyest andel økologisk korn (2,0 %), fulgt av Sør-Trøndelag (1,8 %) og Buskerud (1,4 %).

Det er underskudd av norskprodusert økologisk korn i forhold til behovet til produksjon av matmel og kraftfôr, og behovet for råvarer må derfor dekkes opp ved hjelp av importerte råvarer. Det ble importert om lag 16 300 tonn økologisk korn i 2008. Importen besto hovedsakelig av økologisk hvete til både fôr og mat (84 %). Resten av kvantumet besto av havre og bygg, samt noe rug.

Med en anslått norsk økologisk kornavling på i overkant av 10 000 tonn høstet i 2008, og import av tilsvarende kornvarer på om lag 16 300 tonn i 2008, gir dette en importandel på ca. 60 prosent. Dette medfører at prisen på økologisk kraftfôr og økologisk matmel i stor grad styres av prisen på importert vare.

Kraftfôr

Gjennomsnittlige produsentpriser på økologisk kraftfôr av ulike typer økte med mellom 11 og 14 prosent i løpet av 2008, målt per fôrenhet. Økningen var forholdsvis jevn gjennom året. Svinefôr økte mest, etterfulgt av moderat drøvtyggerfôr og fjørfefôr, mens energirikt drøvtyggerfôr økte minst. Energirikt drøvtyggerfôr var imidlertid dyrest og kostet i gjennomsnitt 4,61 kr per fôrenhet i fjor.

Prisstigningen på økologisk fôr var mindre enn på tilsvarende konvensjonelt fôr i 2008. Prisdifferansen mellom økologisk og konvensjonelt fôr var om lag 1,50 kr gjennom hele året, noe som viser at det er en betydelig merkostnad ved å kjøpe økologisk kraftfôr til alle de fire dyreslagene. På slutten av 2008 var prisdifferansen størst for svinefôr.

Omsatt kvantum økologisk kraftfôr økte med 28 prosent i løpet av 2008, til 19 485 tonn. Det ble omsatt mest drøvtyggerfôr. Mengden fjørfefôr økte mest og utgjør nå 29 prosent av den totale omsetningen av økologisk kraftfôr. Økt omsetning og begrenset tilgang på norsk økologisk korn bidro til at norske aktører økte importen av økologiske karbohydratråvarer i 2008 sammenliknet med i 2007. Importprisen (cif) for økologisk karbohydratråvare er fortsatt gjennomsnittlig dobbelt så dyr som for konvensjonell vare. Kombinasjonen av økt importvolum og prisstigning internasjonalt økte råvarekostnadene for produsentene av økologisk kraftfôr. Prisdifferansen mellom importerte konvensjonelle og økologiske råvarer er større enn pristillegget for økologisk korn til norske kornprodusenter. Råvaretilgang og logistikkostnader utgjør utfordringer for bransjen og dermed kostnadene for husdyrprodusentene.

Meierivarer

Den økologiske produksjonen av kumelk var på 32,6 mill. liter i 2008, dette utgjorde 2,13 prosent av total norsk kumelkproduksjon. Tilsvarende var den økologiske produksjonen i 2007 28,6 mill. liter, og utgjorde 1,86 prosent av total produksjon. Økningen i den økologiske melkeproduksjonen fra 2007 til 2008 var på 4,0 mill. liter.

TINE er den dominerende mottakeren og foredleren av økologisk melk. Av innveid kvantum på 32,6 mill. liter ble 21,2 mill. liter solgt videre fra TINE Råvare som økologisk melk til tapping og foredling. Dette er 65 prosent av den økologiske melken.

Produsentene av økologisk melk fikk 1. halvår 2008 utbetalt kr 0,60 per liter i tillegg til ordinær pris for leveranser av økologisk melk til TINE, og tillegget økte til kr 0,85 i 2. halvår. Den ordinære produsentprisen var i 2008 kr 3,91 per liter. Tillegget utbetales også for melk fra kyr i karenperioden.

Økomelktillegget utgjør 22 prosent av den ordinære produsentprisen på melk. Til sammenligning er merprisen til forbrukerne for noen varer hvor vi har sammenlignet pris for konvensjonelle varer med økologiske varer, mellom 23 og 38 prosent.

Det er lettmelk og kefir som er de to største økologiske meierivarene hos TINE. Norvegia er nummer tre regnet etter liter melk som går inn i produksjonen. TINE måtte sette opp prisene på de økologiske meierivarene i 2008 for å få økonomi i produksjonen, dette har ført til redusert salgsvolum. Mengden solgt i 2008 var 11 mill. liter flytende produkt og 220 tonn ost. Totalt en nedgang på 14 prosent i forhold til 2007.

Kjøtt

Det er storfe som utgjør hovedtyngden innenfor den økologiske kjøttproduksjonen. 61,4 prosent av det økologiske slaktet for alle dyreslag (storfe, småfe og gris) var storfe. Det ble innveid 1 003 tonn økologisk storfe til slakt i 2008, en vekst på 11 tonn fra året før. Sau/lam utgjør 31,4 prosent av totalt økologisk slakt. Det ble innveid 513 tonn i 2008, som er en oppgang på 70 tonn fra 2007. Det ble veid inn 116 tonn økologisk svineslakt i 2008, en reduksjon på 80 tonn fra 2007. Det produseres mest økologisk storfe og sau/lam i Trøndelag. Svineproduksjonen foregår hovedsakelig på Østlandet.

Det økologiske kjøttet utgjorde kun 0,7 prosent av totalt innveid kjøtt til slakt i 2008, uforandret fra året før. Økologisk produsert sau/lam har hatt en liten økning i andelen økologisk kjøtt sett i forhold til totalt slakt det siste året, og utgjør 2,2 prosent. Økologisk produsert storfe er mer eller mindre uforandret på 1,2 fra året før, mens økologiske geit og gris har hatt en nedgang og utgjør nå henholdsvis 0,5¹ og 0,1 prosent av den totale produksjonen.

Av alt økologisk kjøtt ble drøye 49 prosent solgt fra slakteri/foredlingsleddet som økologisk vare i 2008, hovedsakelig til dagligvare. Dette er en økt anvendelse fra året før, da ca. 42 prosent av totalt økologisk slakt ble solgt som økologisk vare. Selv om det går sent med å få opp både produksjonen og omsetningen av økologisk kjøtt, er det en oppadgående tendens.

Egg

Produksjonen av økologiske egg øker, og det ble levert inn 1 500 tonn til pakkeri i 2008, en økning på 44 prosent fra året før. Økologiske egg innlevert til pakkeri utgjorde 2,9 prosent av alle egg i 2008, en økning på 0,8 prosentpoeng fra 2007.

Det ble solgt 1 100 tonn økologiske egg fra pakkeri i 2008, en økning på 34 prosent fra 2007. Det er generelt en langt høyere andel av det som veies inn av økologiske egg som blir videresolgt som økologiske vare enn hva som er tilfelle for de øvrige landbruksvarene. Andelen økologiske egg som selges som økologisk vare var på 73,1 prosent i 2008, en nedgang på 3,7 prosentpoeng fra 2007. Da det kun er egg av størrelse M og L som selges videre som økologiske egg vil denne anvendelsesprosenten aldri bli 100 prosent. Det har vært en nedgang i andelen solgt som økologisk etter 2006, noe som skyldes at veksten i produksjonen har vært kraftigere enn veksten i salget.

Fjørfe

Det er en liten, men økende produksjon av økologisk fjørfe. Det ble slaktet 122 tonn økologisk kylling i 2008, og det ble solgt 45 tonn merket som økologisk vare. Dermed ble 37 prosent av den økologiske

¹ Totaltallet for geit er hentet fra Totalkalylen for Jordbruket ettersom faktiske tall ikke forlås når rapporten gikk i trykk.

kyllingen solgt videre fra slakteri/foredler som økologisk vare i 2008. Økologisk kylling utgjorde 0,17 prosent av total kyllingproduksjon.

Det ble slaktet 56 tonn økologisk kalkun i 2008, og 42 tonn ble videresolgt som økologisk vare. Da ble hele 75 prosent av slaktet videresolgt som økologisk vare.

Frukt og grønnsaker

Grøntgrossistenes omsetningen av ferske økologiske grønnsaker, poteter, frukt og bær økte i 2008. Totalt ble det i 2008 omsatt økologiske grønnsaker og poteter for over 100 mill. kroner fra grossistledet, en økning på 25 prosent fra 2007. Økologisk frukt og bær ble omsatt for 48 mill. kroner, en økning på 14 prosent fra 2007.

Det var noen få av de mest omsatte produktene innen hver av kategoriene som utgjorde den største andelen av totalomsetningen. De to mest omsatte produktene innen kategorien økologiske grønnsaker og poteter var gulrot (27 mill. kroner) og tomat (21,5 mill. kroner), og innen økologisk frukt og bær ble det omsatt mest banan (14 mill. kroner) og eple (11,5 mill. kroner).

Næringsmiddelbedrifter og produkter med Ø-merket

Det var 803 Debio-godkjente bedrifter innen foredling, import og omsetning ved utgangen av 2008. Økningen i antall bedrifter fra 2004 fram til 2008 speiler den positive markedsutviklingen for økologiske produkter generelt i Norge de siste årene. Det er flest godkjente bedrifter innen bransjene grossister, servering, gårdsfordeling, foredling annet og bakeri. Det finnes økologiske bakerier, serveringssteder og bruk med gårdsforedling i alle fylker i landet. Det var flest økologiske bedrifter i Oslo (96 stk.) i 2008, deretter følger Hordaland med 67 stk. og Akershus og Rogaland med 66 bedrifter hver.

Det har vært en stor økning i antall Debio-godkjente produkter de siste årene, og det var 5 667 produkter i 2008. Det er produktgruppen "Mel, gryn, bakervarer m.m." som er størst med 2 760 produkter. Dette gir seg videre utslag i dagligvare- og faghandelen, der varegruppen kornprodukter og bakevarer en av de største varegruppene (målt i kroner) innen økologisk omsetning, og omsetningen av økologiske brød og bakevarer fra bakerier med egne utsalg har også blitt betydelig.

Omsetning av økologiske varer

Økologiske varer har på få år økt kraftig i produktspekter og omsetning innen dagligvare- og faghandel. Det ble omsatt økologiske varer i norsk dagligvare- og faghandel for 957,3 mill. kroner i 2008. Dette var en økning på 25 prosent fra 2007.

Den største varegruppen er meieriprodukter, med en omsetning på 277,5 mill. kroner i 2008. Omsetningen av meieriprodukter øker stadig, og varegruppen økte med 29 prosent i 2008. Det er omsetningen av ost som driver veksten innen meierivarer. Det ble omsatt økologiske kornprodukter og bakevarer for 164,5 mill. kroner (+ 14 prosent fra 2007). Innenfor denne varegruppen utgjorde omsetningen av brød (tørt, ferskt, frosset) nesten 98 mill. kr i 2008. Det ble omsatt økologiske grønnsaker for 163,9 mill. kroner i 2008 (+ 24 prosent fra 2007). Økologisk frukt, bær og nøtter hadde en omsetning på 53,3 mill. kroner siste året (+ 2,8 prosent fra 2007). Økologiske egg ble omsatt for 64,3 mill. kroner (+ 37 prosent fra 2007). Økologisk barnemat ble omsatt for 59,8 mill. kroner (+ 29 prosent fra 2007). I tillegg var det en rekke andre mindre varegrupper, flere med god vekst siste året.

Økologiske produkter utgjorde 1,3 prosent av total omsetning (målt i kroner) innen sammenlignbare varegrupper i 2008. Prosentandelen økologisk sank i 2. halvår 2008, men hele 2008 sett under ett har hatt vekst sammenlignet med året før. Innenfor de ulike varegruppene varierer den økologiske andelen

mellom 0-4,7 prosent, med unntak av barnemat som skiller seg markant ut med en langt høyere prosentandel - på nesten 15 prosent.

Salget av økologiske varer fra alternative distribusjonskanaler viser også økning. Økologiske bakervarer ble omsatt for ca. 85 mill. kroner siste år. Det er anslått at omsetningen av økologiske produkter på Bondens marked i 2008 var på ca. 2,9 mill. kroner. Abonnementssalg av økologiske varer er anslått til en omsetning på ca. 30 mill. kroner, en økning på ca. 20 prosent siste år. Den samlede omsetningen av økologiske varer fra nevnte alternative kanaler var ca. 118 mill. kroner i 2008, en økning på 18 prosent fra 2007. Totalt blir det omsatt økologiske varer i dagligvarebutikker, faghandel og andre salgskanaler for over 1 mrd. kroner i 2008.

Internasjonal utvikling

Ved utgangen av 2007 var det på verdensbasis 32,2 mill. hektar økologisk areal. Driftsformen har så langt vært på frammarsj i store deler av verden. Det økologiske arealet økte med nesten 1,8 mill. hektar fra 2006 til 2007, og størst vekst per kontinent var i Latin-Amerika (1,4 mill. hektar) og Europa (0,3 mill. hektar). I Europa er 7,8 mill. hektar av arealene lagt om til økologisk produksjon per 2007. Italia har de største økologiske landarealene (ca. 1,2 mill. hektar). Norge er nr. 44 på lista over antall hektar økologisk areal i verden. 0,6 mill. hektar av arealet i Norden er lagt om til økologisk drift. Av landene i Norden har Sverige mest omlagt areal, deretter kommer Finland, Danmark, Norge og Island.

Det er knyttet mye spenning til hvordan forbruket og omsetningen av økologiske matvarer internasjonalt vil bli berørt av nedgangstidene vi nå er inne i. I enkelte land har man merket sviktende kjøpekraft som har medført lavere etterspørsel etter økologiske varer, mens i andre land vokser omsetningen av økologiske varer stadig.

Tilskudd til økologisk landbruk

Staten ved SLF utbetalte 84,7 mill. kroner i direkte tilskudd til økologisk landbruk i 2008. Utover dette ble det utbetalt 40,1 mill. kroner til utviklingstiltak.

1 Forvaltning av økologisk produksjon

1.1 Myndighetenes målsetting og forvaltning av økologisk landbruk

”Soria Moria-erklæringen” (regjeringserklæringen fra 13. oktober 2005) har som mål at 15 prosent av matproduksjonen og matforbruket skal være økologisk i 2015. Gjennom Landbruks- og matdepartementets strategi for næringsutvikling 2007-2009, ”Ta landet i bruk!”, ble ”Møtearena for økologisk matproduksjon og matforbruk” initiert og senere etablert i juni 2007. SLF har sekretariatsfunksjon og ansvar for å lede møtearenaen som bl.a. fungerer som referanseforum med innspill til virkemiddelforvaltningen. Arenaen har representasjon fra myndigheter, virkemiddelapparat, næringsorganisasjoner og sentrale verdikjedeaktører, og la i juni 2008 fram forslag til ”Handlingsplan for økologisk produksjon og forbruk, 2008-2015”. Med blant annet denne som grunnlag kom Landbruks- og matdepartementets handlingsplan ”Økonomisk, agronomisk – økologisk!”² i januar 2009.

I handlingsplanen er 15 prosent målet nærmere beskrevet, og er for produksjonen definert som at 15 prosent av det samlede norske jordbruksarealet og 15 prosent av det samlede husdyrholdet skal være økologisk i 2015. For forbruk heter det at: ”Både norske og importerte matvarer inngår i målsettingen om 15 prosent forbruk av økologiske matvarer. Det skal legges vekt på at økt forbruk skal skje på basis av norske varer for de produkter det er forutsetninger for å produsere i Norge. 15 prosent av matforbruket måles i forhold til mat og drikkevarer som finnes både som konvensjonelle og økologiske og i forhold til omsetning i kroneverdi.” I planene beskrives strategier for både økt produksjon og marked. For å øke produksjonen skal; - produsenter av økologiske varer sikres et utkomme som er minst på linje med annen landbruksdrift, - veiledning og kompetanse innen økologisk primærproduksjon skal styrkes, - kontrollordningen skal videreutvikles for økt forutsigbarhet, - produktutvikling av økologiske produkter skal styrkes, og regional utvikling skal stimuleres.

Det er en økt vekt på regional utvikling i denne handlingsplanen sammenlignet med foregående planer. For å stimulere til ytterligere produksjon og forbruk av økologiske produkter, inviteres fylker til å søke om å bli foregangsfylker innen bestemte satsningsområder (f.eks. melk, kjøtt, korn, m.m.). I henhold til handlingsplanen skal foregangsfylkene prioriteres ved tildeling av utviklingsmidler, og vil få de fylkesvise midlene styrket. Et viktig tiltak for å stimulere til ytterligere markedsutvikling er å bidra til økt forbruk av økologiske produkter i privat og offentlig sektor. Dette skal blant annet skje gjennom utviklings- og informasjonsprosjekter i samhandling mellom produsenter, bedrifter, FoU-miljøer, næringsorganisasjoner og virkemiddelapparat. Andre elementer er; - helkjedeprosjekter, - informasjonskampanjer i privat og offentlig regi, og utvikling av alternative markedskanaler. I arbeidet med markedsutvikling inngår også et utredningsarbeid om prisdannelsen for økologiske matvarer, - årlige møter mellom landbruks- og matministeren og markedsaktører, samt kåring av det profilhuset som viser best utvikling, vilje og evne til å omsette økologisk mat.

Den positive markedsutviklingen og den relativt lave omleggingstakten har gjort at innsatsen og virkemidlene de par siste årene har vært særlig rettet mot å øke primærproduksjonen. Manglende kornproduksjon har vært en flaskehals for videre utvikling av husdyrproduksjon og marked, og en egen ”kornkampanje” for å løse denne utfordringen er iverksatt. Kornkampanjen er nærmere beskrevet i kapittel 3. Økt forbruk av økologiske produkter i offentlige virksomheter er et sentralt mål og ”Økoløft i kommuner” er navnet på en satsing Kommunal- og regionaldepartementet og Landbruks-

² Landbruks- og matdepartementet: ”Økonomisk, agronomisk – økologisk! Handlingsplan for å nå målet om 15 prosent økologisk produksjon og forbruk i 2015., 20. januar 2009

og matdepartementet har gjort i fellesskap. SLF er ansvarlig for prosjektet og 52 kommuner er involvert i satsingen. Mer om Økoløft i kommuner” finnes i kapittel 11.2 om storhusholdning.

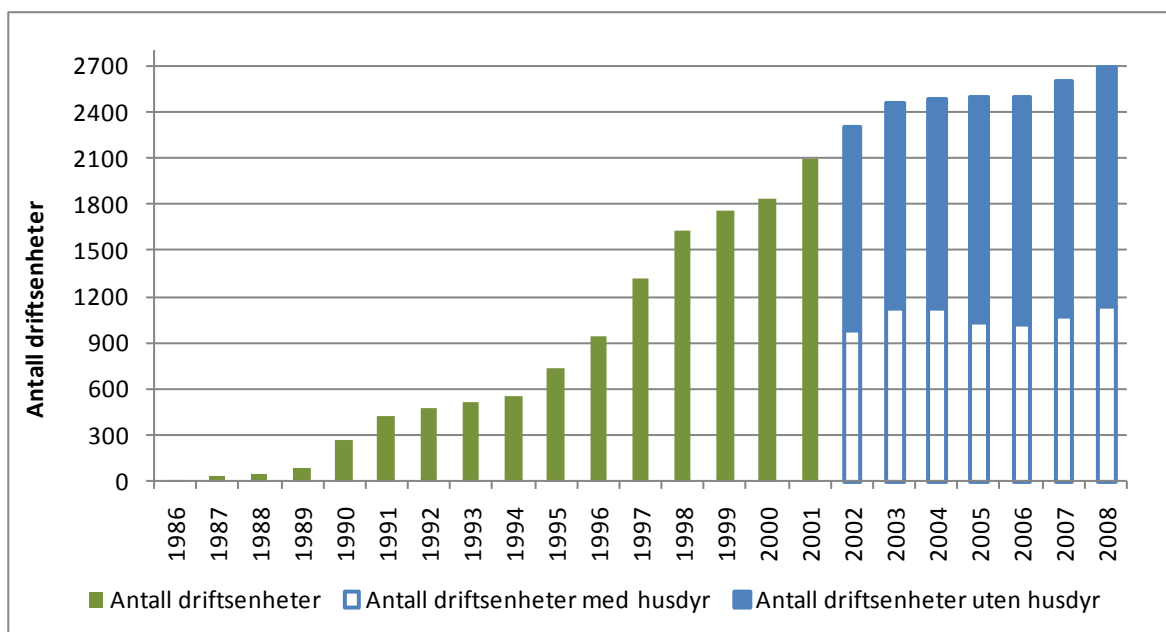
Som sagt er det økt primærproduksjon som for tiden er hovedprioritering for myndighetenes satsing og dette speiles i siste års økning i tilskudd til primærproduksjon og også i prosjektporteføljen til utviklingstiltak som bevilges over jordbruksavtalen. Dette er nærmere beskrevet i kapittel 13. om tilskudd.

2 Produksjonsgrunnlaget

I dette kapitlet presenteres utvikling og status for økologisk primærproduksjon, arealer og husdyr. Tallmaterialet er hentet fra SLF, Debio og SSB.

2.1 Økologiske produsenter

Debio startet med godkjenning av økologiske driftsenheter i 1986, og i 2008 var det godkjent 2702 gårdsbruk. Antallet driftsenheter har økt hvert år, men veksttakten har variert en del, som figuren under viser. Det har vært en netto oppgang på nesten 9 prosent i antall virksomheter fra 2004 og fram til 2008. Fra 2007 til 2008 var det en vekst på 91 godkjente driftsenheter, som tilsvarer 3,5 prosent. Antall driftsenheter med økologisk husdyrproduksjon har variert litt i perioden 2002 til 2008. I 2008 er det 1 147 driftsenheter som har økologiske dyr eller dyr under omlegging.

Figur 1: Utvikling i antall godkjente driftsenheter inkl. husdyrprodusenter, 1986-2008

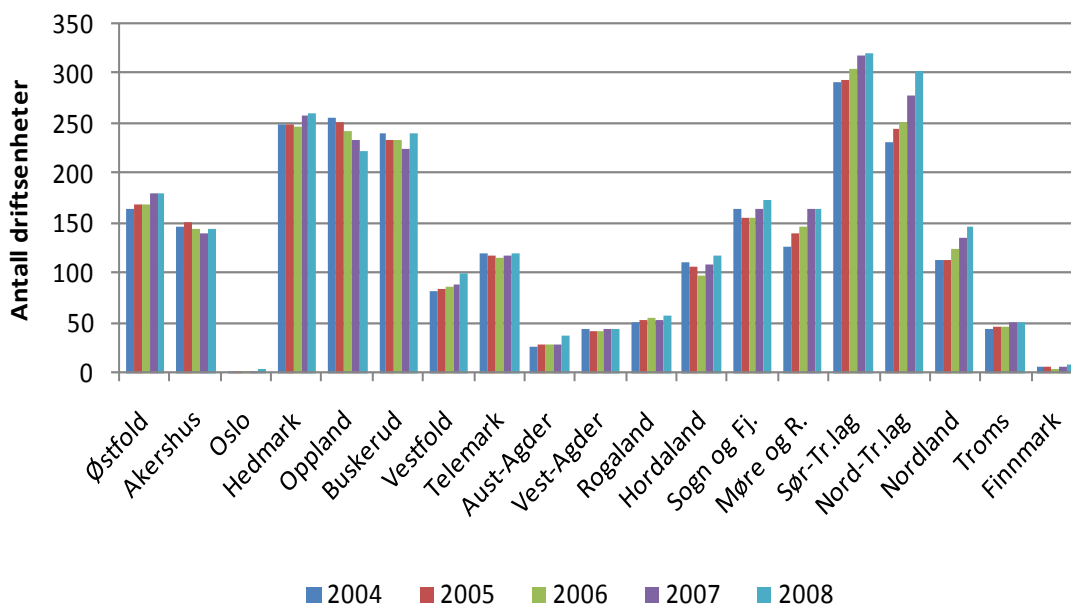
Kilde: Statistikk 2008, Debio og www.debio.acos.no. Statistikk med fordeling på antall driftsenheter med husdyr startet i 2002. Endringene fra år til år er et resultat av innmeldte og utmeldte per år, andre justeringer som utmelding etter inspeksjon og saksbehandling, og endringer i driftsenhetens struktur.

Tabell 4 viser antallet driftsenheter i 2007 og 2008. Sør-Trøndelag er det fylket med flest økologiske gårdsbruk. Nabo fylket Nord-Trøndelag er nummer to på listen, og er det fylket som har den største økningen i godkjente driftsenheter fra 2007 til 2008. Utviklingen det siste året viser at det har vært oppgang i antall godkjente driftsenheter i 14 fylker. Nord-Trøndelag øker som nevnt mest med 25 gårdsbruk, deretter kommer Buskerud. To fylker har en liten nedgang i antall driftsenheter, Østfold og Oppland, mens Vest-Agder, Møre og Romsdal og Troms befinner seg på samme nivå som i 2007. Antall husdyrprodusenter økte med 68, eller seks prosent, det siste året. Det er flest husdyrprodusenter i Trøndelagsfylkene og Hedmark, jamfør Debios statistikk.

Tabell 4: Utvikling i antall godkjente driftsenheter i 2007 og 2008, per fylke, og endring siste år

Fylke/År	2007	2008	Endring siste år, antall
Østfold	181	180	-1
Akershus	141	144	3
Oslo	3	4	1
Hedmark	258	260	2
Oppland	233	224	-9
Buskerud	226	240	14
Vestfold	90	101	11
Telemark	118	120	2
Aust-Agder	30	38	8
Vest-Agder	44	44	0
Rogaland	53	58	5
Hordaland	111	119	8
Sogn og Fjordane	165	174	9
Møre og Romsdal	166	166	0
Sør-Trøndelag	319	320	1
Nord-Trøndelag	278	303	25
Nordland	137	148	11
Troms	51	51	0
Finnmark	7	8	1
Sum	2 611	2 702	91

Kilde: Statistikk 2008, Debio

Figur 2: Utvikling i antall driftsenheter per fylke, 2004-2008

Som det framgår av figur 3 er Nord-Trøndelag, Møre og Romsdal og Nordland de fylkene med størst økning i antall driftsenheter i perioden 2004 til 2008, mens Oppland har hatt den største nedgangen i antallet driftsenheter i samme periode.

2.2 Økologisk areal

De økologiske arealene utgjorde 3,9 prosent av totalt jordbruksareal i 2008. Tar man med arealer i karens, blir andelen 5,1 prosent, jmf tabellen nedenfor. Andelen økologisk areal har økt jevnt siden det ble et satsningsområde, men det er fortsatt et langt stykke igjen til 15-prosent målet for 2015.

Tabell 5: Økologiske og karensarealer i dekar og prosent av totalt jordbruksareal i drift i 2000 og perioden 2005-2008¹

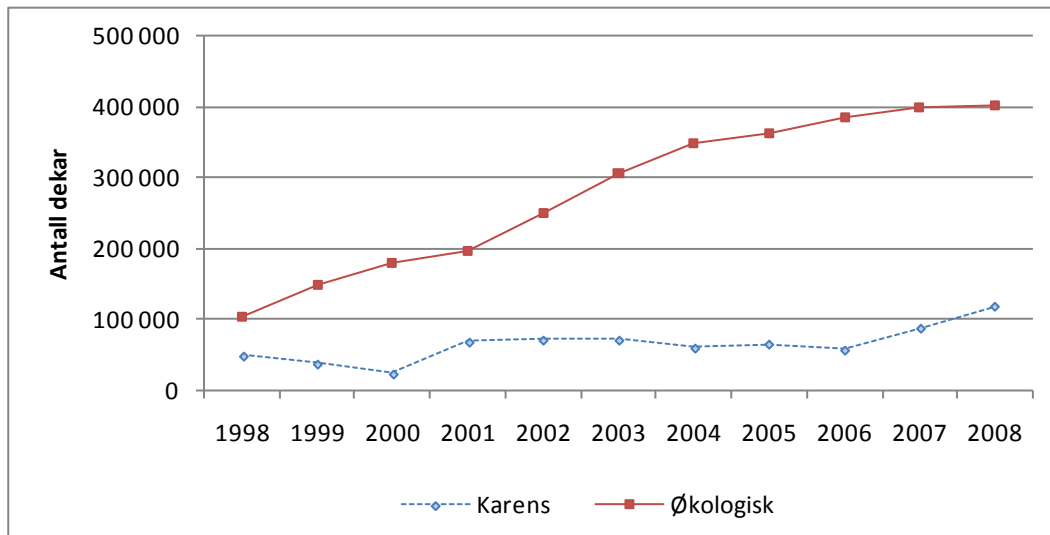
	2000	2005	2006	2007	2008	Endring siste år, prosent
Totale jordbruksareal i drift	10 421 798	10 354 236	10 344 607	10 320 198	10 240 723	-0,8 %
Totalt økologisk areal i drift	180 840 ²	364 808	387 345	400 749	402 633	0,5 %
Totalt karensareal i drift	24 387 ²	65 265	57 427	87 380	118 451	35,6 %
Totalt økologisk og karensareal i drift	205 227 ²	430 073	444 772	488 128	521 084	6,8 %
Prosent øko. av totale jordbruksareal i drift	1,74	3,52	3,74	3,88	3,93	-
Prosent øko. og karens av totale jordbruksareal i drift	1,97	4,15	4,30	4,73	5,09	-

¹ Statistikken er forandret fra tidligere års publikasjoner, tallene presentert i tabellen er jordbruksareal i drift, i motsetning til tidligere års publikasjoner der en lignende tabell presenterte tall for jordbruksareal både i og ute av drift. De økologiske arealene inneholder også arealer til juletrær, selv om dette ikke er inkludert i de totale jordbruksarealene.

² Før 2005 ble areal ute av drift registrert som konvensjonelt i Debiostatistikken, og tallet for ute av drift finnes derfor ikke før denne tid.

Kilde: Statistikk 2008, Debio. Totale jordbruksarealer i drift fra SSB

Som illustrert i figur 3 har de økologiske arealene økt jevnt de siste ti årene, og passerte 400 000 dekar i 2007. Karensarealet har variert mer, men har de siste årene steget kraftig. Karensarealet har økt med 36 prosent fra 2007 til 2008, og areal som drives økologisk (økologisk og karens) økte med nesten 7 prosent fra 2007 til 2008.

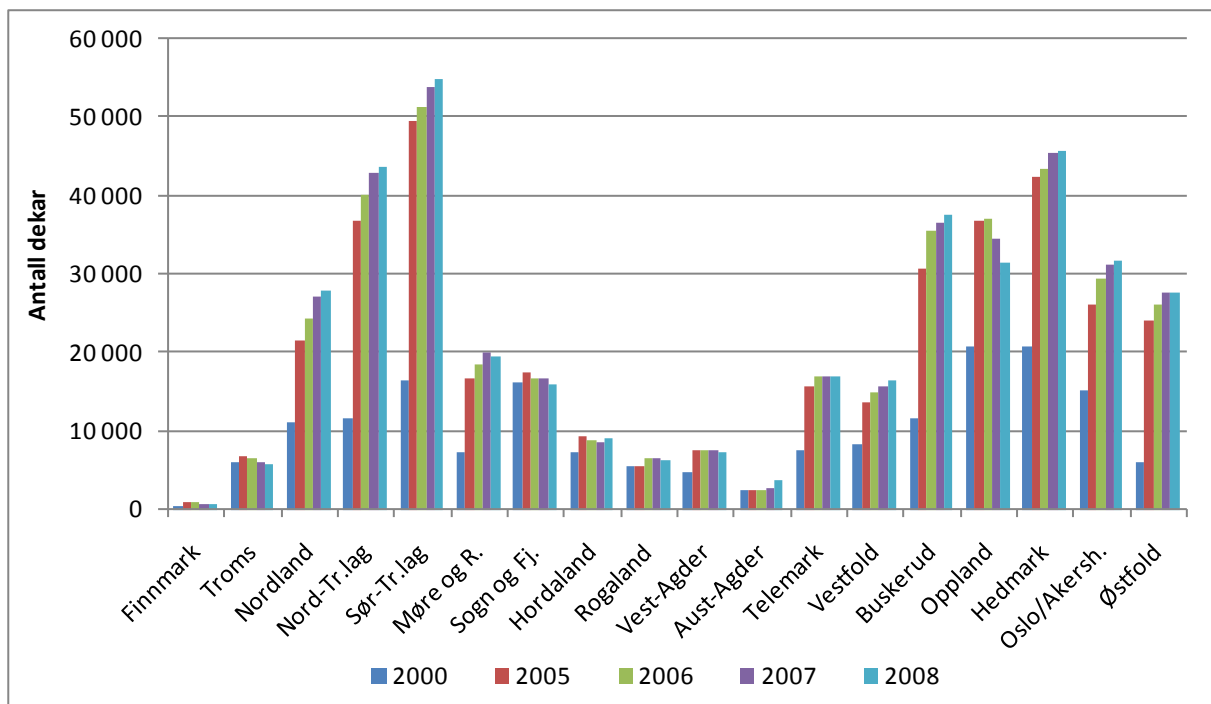

Figur 3: Utvikling i økologiske og karensarealer i perioden 1998– 2008, dekar

Kilde: Statistikk 2008, Debio

2.2.1 Regionale variasjoner i økologisk areal

I 2008 er det tre fylker som har mer enn 40 000 dekar økologisk areal. De som troner på toppen er Trøndelagsfylkene og Hedmark. Disse tre fylkene hadde også de største økologiske arealene i 2007. Aust-Agder, Hordaland og Vestfold har hatt den største prosentvise veksten i økologiske arealer det siste året. Østfold, Vest-Agder, Møre og Romsdal, Rogaland, Sogn og Fjordane, Troms og Oppland har hatt en nedgang i økologisk areal i 2008. Dette er illustrert i figur 4 og tabell 6.

Figur 4: Utvikling i økologiske arealer per fylke, 2000 og 2005- 2008

Tabell 6: Utvikling i økologiske arealer 2007-2008, per fylke i dekar. Økologiske arealer i prosent av totalt landbruksarealer

Fylke	2007		2008		Endring i dekar siste år, prosent
	Antall daa	Andel Ø av totalen	Antall daa	Andel Ø av totalen	
Finnmark	885	0,9 %	888	0,9 %	0,3 %
Troms	6 002	2,3 %	5 712	2,2 %	-4,8 %
Nordland	26 991	4,4 %	27 841	4,7 %	3,1 %
Nord-Trøndelag	42 830	4,8 %	43 630	4,9 %	1,9 %
Sør-Trøndelag	53 797	7,0 %	54 901	7,2 %	2,1 %
Møre og Romsdal	20 096	3,4 %	19 454	3,3 %	-3,2 %
Sogn og Fjordane	16 624	3,6 %	15 973	3,5 %	-3,9 %
Hordaland	8 650	2,0 %	9 196	2,2 %	6,3 %
Rogaland	6 464	0,6 %	6 202	0,6 %	-4,0 %
Vest-Agder	7 510	3,9 %	7 475	3,8 %	-0,5 %
Aust-Agder	2 707	2,4 %	3 883	3,4 %	43,5 %
Telemark	16 970	6,6 %	17 127	6,7 %	0,9 %
Vestfold	15 709	3,7 %	16 434	3,9 %	4,6 %
Buskerud	36 537	6,9 %	37 590	7,1 %	2,9 %
Oppland	34 486	3,3 %	31 345	3,0 %	-9,1 %
Hedmark	45 518	4,3 %	45 693	4,3 %	0,4 %
Oslo/Akershus	31 163	3,9 %	31 637	4,0 %	1,5 %
Østfold	27 811	3,6 %	27 655	3,7 %	-0,6 %
Sum	400 749	3,9 %	402 633	3,9 %	0,5 %

Kilde: Statistikk 2008, Debio. Bakgrunnsdata om totale jordbruksarealer i drift per fylke er fra SSB

Som figuren på forrige side viser har det vært en jevn stigning i økologisk areal i Nordland, Trøndelagsfylkene, Vestfold, Buskerud, Hedmark og Oslo/Akershus de siste årene. Tabell 6 viser hvor mye de økologiske arealene i hvert fylke utgjør i prosent av de totale jordbruksarealene i de enkelte fylkene. Sør-Trøndelag, Buskerud og Telemark hadde de høyeste andelene økologiske landbruksarealer i 2008, og disse tre er nesten halvveis til regjeringens 15 prosentmål. Rogaland, Finnmark, Hordaland og Troms er fylkene med lavest andel økologisk landbruksareal.

I de fylkene det er flest økologiske driftsenheter er det også, naturlig nok, størst økologisk areal (Trøndelagsfylkene og Hedmark). Det økologiske arealet øker mest i Aust-Agder. Hvis man ser på økningen i areal for økologisk og karens sammenlagt er det Nord-Trøndelag og Vestfold som har størst økning. Nord-Trøndelag og Buskerud har størst økning i antall driftsenheter.

2.2.2 Plantearealer fordelt på kulturer

Eng-, beite- og fôrarealer utgjør hoveddelen av de økologiske jordbruksarealene, som illustrert i figuren og tabellen på de følgende sider.

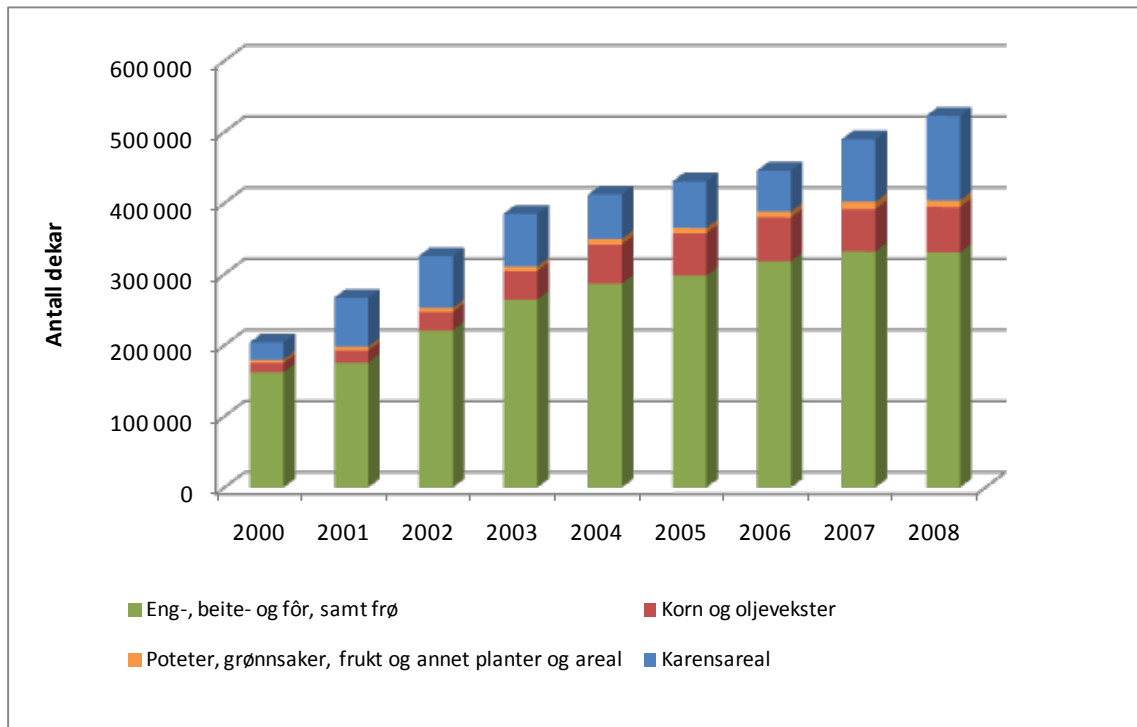
Tabell 7: Økologiske arealer fordelt på enkeltkulturer, utvikling 2007-2008¹, per dekar

Kultur	2007	2008	Endring siste år, prosent	Andel Ø av totalen
Eng, fulldyrket	233 995	233 944	0,0 %	
Eng, overflatedyrket	11 390	11 458	0,6 %	
Gjødslet beite	62 309	64 875	4,1 %	
Grønn gjødsling	7 538	5 758	-23,6 %	
Øvrig grønnfôr, silovekster	13 387	11 809	-11,8 %	
Sum eng-, beite- og fôr	328 619	327 844	-0,2 %	4,8 %
Hvete	7 861	9 741	20,5 %	
Rug	2 271	2 377	4,7 %	
Bygg	19 947	20 942	5,0 %	
Havre	24 053	24 763	3,0 %	
Korn til krossing	2 056	1 717	-16,5 %	
Spelt	3 329	4 455	33,8 %	
Oljevekster	265	229	-13,6 %	
Sum korn og oljevekster	59 781	63 954	7,0 %	2,0 %
Engfrø og annet frø	3 146	2 646	-15,9 %	5,6 %
Poteter	1 958	2 195	12,1 %	1,5 %
Løk	204	196	-4,2 %	
Purre	26	3	-88,2 %	
Rødbeter	32	40	23,1 %	
Kålrot	186	223	19,8 %	
Andre kåslag	337	215	-36,3 %	
Gulrot	500	972	94,2 %	
Div. frilandsgrønnsaker	513	609	18,8 %	
Urter	149	196	31,8 %	
Div. veksthuskulturer	98	48	-51,2 %	
Sum grønnsaker	2 046	2 501	22,2 %	3,8 %
Epler	608	661	8,6 %	
Annen frukt	221	207	-6,2 %	
Jordbær	124	123	-1,4 %	
Andre bær	409	412	0,6 %	
Sum frukt og bær	1 363	1 402	2,9 %	3,2 %
Sum annet planter og areal²	4 892	3 224	-34,1 %	Ingen data
Totalareal økologisk	401 805	403 763	0,5 %	3,9 %
Totalareal karens	87 784	118 724	35,6 %	1,2 %

¹Tall for 2007 og 2008 er hentet fra Debios database per 15.01.08 og 17.02.09.

²I "Sum andre planter og areal" inngår ertre og bønner til konserves, annet areal friland, areal ute av drift, sopp og juletrær. SLF har valgt å ta med juletrær i beregningen av totale økologiske jordbruksarealer, selv om arealer til juletrær etter dagens regelverk ikke regnes som jordbruksareal. Eurostat medregner juletrær i jordbruksarealene. Sammenligningen med totalt jordbruksareal i drift i Norge er derfor ikke påført.

I 2008 utgjorde eng-, beite- og fôrarealer 81 prosent av økologiske arealer, mens korn- og oljevekster utgjør nest mest med 16 prosent. Eng-, beite- og fôrarealer ble redusert med 0,2 prosent fra 2007 til 2008, mens korn og oljevekster økte med 7,0 prosent i samme periode.

Figur 5: Utviklingen i økologiske planteproduksjonsarealer og karesarealer fra 2000-2008, dekar

Kilde: Statistikk 2008, Debio

Fra 2000 til 2008 har de totale økologiske jordbruksarealene økt med nærmere 130 prosent. Størst er veksten i økologiske arealer innen korn og oljevekster, som har økt med over 400 prosent i den samme perioden, det siste året har dette arealet økt med 7 prosent. Karesarealet har økt med 387 prosent de siste åtte år, og med hele 36 prosent fra 2007 til 2008. Arealene for potet, grønnsaker, frukt og bær har fordoblet seg i perioden 2000 til 2008, men utgjør foreløpig bare ca. 0,5 prosent av det totale økologiske arealet i 2008. Arealet for poteter og grønnsaker har økt mye det siste året.

Korn

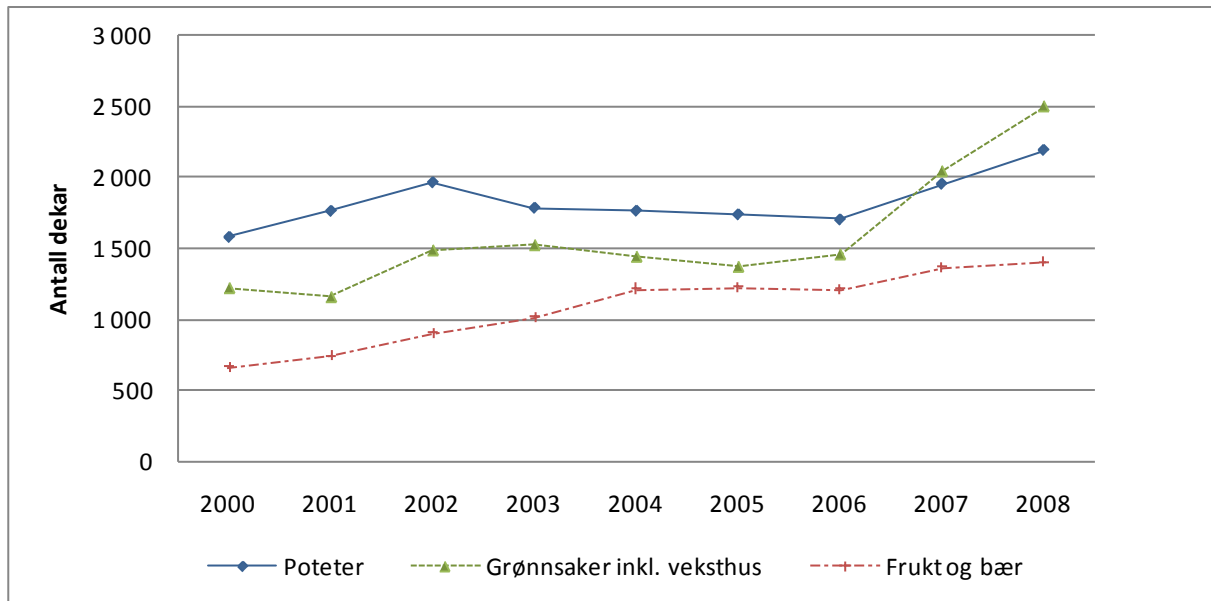
I 2008 er økologisk kornareal på 63 954 dekar. I følge SSBs jordbruksstatistikk er totalt kornareal i Norge i 2008 på 3,1 mill. dekar, dvs. at økologisk kornareal utgjør to prosent. Totalarealet av korn som er lagt om til økologisk produksjon har hatt en svak økning de siste fire år. Havre har størst andel av det økologiske kornarealet med nesten 25 000 dekar, jmfør tabell 7.

De største arealene med økologisk korn er på Østlandet og i Nord-Trøndelag. Nord-Trøndelag, Akershus og Østfold har størst andel økologisk kornareal sammenlignet med totalt kornareal i Norge. Forbruk og omsetning av korn omtales i kapittel 4.

Potet

Det ble dyrket poteter på 2 195 dekar i 2008, og det er en økning på 12 prosent fra i 2007. Dette er illustrert i figuren under. Økologisk potetareal utgjør nå 1,5 prosent av totalt potetareal i Norge. Det er Hedmark som er størst når det gjelder antall dekar med økologisk potet (683 dekar) deretter følger

Oppland og Vestfold, jamfør Debios statistikk for 2008.

Figur 6: Utviklingen i økologiske potet, frukt, bær og grønnsaksarealer fra 2000-2008, dekar

Frukt, bær og grønnsaker

Økologisk areal for frukt, bær og grønnsaker inkl. veksthus var på til sammen 3 903 dekar ved utgangen av 2008. Økologisk frukt utgjør ca. 4,3 prosent av totalt fruktareal i landet ved utgangen av 2008, og økologiske bær utgjør 2,2 prosent av det totale bærarealet. For frukt og bær er det en økning på 39 dekar, til 1 402 daa ved utgangen av 2008, jamfør tabell 6 og figur 6.

Arealene med økologiske grønnsaker inkl. veksthus økte med i overkant av 450 dekar fra 2007 til 2008, og er nå på 2 501 dekar. Økologiske grønnsaker utgjør 3,8 prosent av totalt grønnsaksareal i Norge. Tabell 6 viser at det økologiske arealet for gulrot har nesten doblet seg det siste året, fra 500 daa til 972 daa. En sterk reduksjon i den økologiske purreproduksjonen er også et faktum. Div. veksthuskulturer omfatter hovedsakelig tomat, agurk og salat. Arealet for disse kulturene har blitt halvert det siste året, fra 98 daa i 2007 til 48 daa i 2008.

I følge Debio er det Vestfold, Hedmark og Østfold som har mest økologisk grønnsaksareal i Norge, og Sogn og Fjordane topper statistikken sammen med Telemark og Buskerud hva gjelder økologisk fruktdyrking. Bærproduksjonen foregår hovedsakelig i Buskerud, Sør-Trøndelag og Telemark. Omsetning av poteter, grønnsaker og frukt/bær omtales i kapittel 10.

2.3 Økologiske husdyr

De økologiske husdyrene utgjør foreløpig en liten andel av totalt antall husdyr i Norge. Tabell 8 viser at økologiske ammekyr har høyest andel dyr, 5,1 prosent, sett i forhold til totalt antall dyr per 1. januar 2008. For storfe samlet er andelen 2,4 prosent økologisk av totalt antall storfe i Norge. Andelen økologiske vinterføra og andre sauer/lam er på 3,9 prosent og har økt med 0,4 prosentpoeng siste året.

Tabell 8: Dyr under omlegging (karens) og økologiske dyr (Ø) i forhold til totalt antall dyr i 2008

Husdyrslag	Antall dyr i karens ¹	Antall Ø dyr ¹	Andel Ø av totalt antall dyr ²	Endring antall Ø dyr siste år ¹
Melkekyr	735	6 847	2,6 %	+ 817
Ammekyr	221	2 803	5,1 %	+ 4
Øvrig storfe	2 006	11 542	2,0 %	+ 60
SUM storfe	2 962	21 192	2,4 %	+ 881
Vinterføra og andre sauer/lam	2 314	40 145	3,9 %	+ 4 240
Avlspurker	0	208	0,4 %	+ 127
Slaktegris	0	1 610	0,4 %	+ 413
Verpehøns over 20 uker	0	119 323	3,2 %	+ 35 013

¹ Kilde: Statistikk 2008, Debio. Telledato 01.01.08.

² Kilde: SLF PT 900 per 01.01.08, for produsenter som søker tilskudd. I tillegg er det lagt til faktiske tilleggsheter fra SSB for alle dyr, unntatt lam/sau under 1 år, der er prosentvis påslag tillagt

Figur 7: Utviklingen i antallet økologiske storfe, gris, sau og geit fra 2000-2008

Telledatoen er 1. januar hvert år. I 2002 var telledatoen derimot 1.7.2002. Dette ser man slå tydelig ut for sau i figuren over
Kilde: Statistikk 2008, Debio

Figur 7 viser utviklingen i antallet av de ulike økologiske husdyrslagene fra 2000 til 2008. Småfe og storfe følger så, mens det er foreløpig lite økologisk gris og geit. Fra 2007 til 2008 har det vært en økning i antall dyr for alle husdyrslag, bortsett fra for geit. Det har vært en relativt stor økning i antall økologiske verpehøns de siste årene, med en vekst på 41,5 prosent fra 2007 til 2008. Andelen økologiske verpehøns av total produksjon er likevel bare på 3,2 prosent per 1. januar 2008, se tabell 9.

Tabell 9: Antall økologiske husdyr, utvikling per husdyrslag 2007-2008 (telledato 1. januar)

Husdyrslag	2007	2008	Endring siste år, antall	Andel Ø av totalen
Ammekyr	2 799	2 803	+ 4	
Kyr, godkjent for kjøtt og/eller melk	6 030	6 847	+ 817	
Andre storfe	11 482	11 542	+ 60	
Sum storfe	20 311	21 192	+ 881	2,4 %
Avlspurker	81	208	+ 127	
Slaktegriser	1 197	1 610	+ 413	
Ungpurker/-rånere	0	0	0	
Rånere, avl og avlstråne	4	4	0	
Smågriser under 8 uker/ 20 kg	171	124	- 47	
Sum gris	1 453	1 881	+ 493	0,2 %
Hest	114	107	- 7	0,4 %
Vinterføra og andre sauer/lam	34 764	38 069	+ 3 305	
Uteangersauer/-lam	1 141	2 076	+ 935	
Sum sau	35 905	40 145	+ 4 240	3,9 %
Ammegeiter	305	336	+ 31	
Geit, godkjent kjøtt og melk	591	497	- 94	
Bukker og ungdyr inkl. kje	457	463	+ 6	
Sum geit	1 353	1 296	- 57	2,1 %
Verpehøns over 20 uker	84 310	119 323	+ 35 013	
Livkyllinger	2 083	27 291	+ 25 208	
Slaktekyllinger	1 250	19 496	+ 18 246	
Sum høns	87 643	166 110	+ 78 467	0,3%
Ender, kalkuner og gjess til bruksoppdrett/avl	60	640	+ 580	0,7 %
Ender, kalkuner og gjess til slakt	5 000	6 370	+ 1 370	0,6 %
Kaniner	2	0	- 2	Ingen data
Bier (ant. kuber)	648	1 132	+ 484	Ingen data

Kilde: Statistikk 2008, Debio og SLF PT 900 pluss faktiske tilleggsheter fra SSB for alle dyr, unntatt lam/sau under 1 år, der er prosentvis påslag tillagt. Kalkuntall fra Homlagarden Økologiske Bruk for 2007

Antallet bikuber økt med nesten 75 prosent det siste året, jamfør tabell 8. I følge Debio er det 21 produsenter som til sammen har 1132 økologiske bikuber (tilsvarer ca. 31 tonn honning). Den minste bigården er på 2 kuber, mens den største er på 300 kuber. Det er 366 kuber i karens i 2008. Det er flest økologiske bikuber i Østfold og flest produsenter i Hedmark. Så vidt SLF kjenner til blir mesteparten av den økologiske honningen omsatt direkte fra gården.

2.3.1 Regionale variasjoner i husdyrproduksjonen, økologiske dyr

Tabellen under illustrerer fylkesvis produksjon av henholdsvis storfe, sau og verpehøns som er økologiske eller under omlegging.

Tabell 10: Antall økologiske, 2008, per fylke (endring antall dyr siste år i parentes)

Fylke	Melkeku		Ammeku		Voksne sauer over 1 år		Verpehøns over 20 uker	
Østfold	618	(+86)	209	(+10)	1 015	(+270)	70 640	(+20 471)
Akershus/Oslo	577	(-50)	170	(-27)	527	(-15)	306	(+160)
Hedmark	1 191	(+216)	204	(+23)	3 638	(+489)	7 668	(+7 455)
Oppland	335	(+15)	205	(+18)	2 975	(-40)	135	(+42)
Buskerud	303	(+53)	398	(+46)	3 134	(+312)	3 723	(+1 443)
Vestfold	257	(-17)	251	(-8)	499	(+50)	12 785	(-3 665)
Telemark	241	(+20)	200	(+22)	2 335	(-302)	3 500	(+1 000)
Aust-Agder	128	(+17)	0	(-)	698	(+270)	1 410	(+1 215)
Vest-Agder	323	(+20)	45	(+1)	316	(-125)	7 622	(+16)
Rogaland	271	(+60)	27	(+5)	968	(+113)	7 599	(+7 369)
Hordaland	137	(+30)	89	(+15)	2 902	(+362)	410	(+325)
Sogn og Fjordane	93	(+39)	108	(+5)	4 480	(+464)	88	(+53)
Møre og Romsdal	336	(+55)	161	(-40)	4 468	(+758)	93	(+46)
Sør-Trøndelag	1 119	(+57)	322	(+25)	5 289	(+802)	2 253	(-103)
Nord-Trøndelag	730	(+123)	268	(+2)	3 098	(+397)	526	(+75)
Nordland	150	(-6)	146	(-9)	3 035	(+273)	549	(-57)
Troms	38	(-3)	0	(-15)	768	(+68)	16	(+8)
Sum	6 847	(+715)	2 803	(+73)	40 145	(+4 146)	119 323	(+35 853)

Kilde: Statistikk 2008, Debio, og www.debio.acos.no Utskrift 2.3.2009

Som tabell 9 viser er det flest økologiske/karens storfe i Sør-Trøndelag og Hedmark. Det er ingen dyr i Finnmark og færrest storfe i Troms og Aust-Agder. Den totale veksten i antall økologiske storfe det siste år er størst i Hedmark med 239 dyr, mens det er størst nedgang i antall dyr i Akershus (ned 77 dyr). 80 prosent av alle økologiske/karens storfe befinner seg i Trøndelag og på Østlandet.

Av de drøye 27 000 økologiske/karens sauer over 1 år det ble søkt om tilskudd til i 2008, blir halvparten produsert i Midt-Norge og på Vestlandet. Det er flest økologiske/karens sauer i Sør-Trøndelag, tett fulgt av Sogn og Fjordane og Møre og Romsdal. Det er færrest sauer i Vest-Agder (316). Størst vekst finner man i Sør-Trøndelag (+802). Telemark er det fylket med størst nedgang i antall sau siste året, nedgangen er på 302 dyr.

Det er flest økologiske verpehøns i Østfold og Vestfold. Østfold og Hedmark topper statistikken i økning i antall dyr fra 2007, mens Rogaland også har hatt en sterk vekst i antall dyr det siste året. Det er størst tilbakegang i antall høns i Vestfold.

En oppsummering for økologisk husdyrproduksjon viser at det er flest økologiske husdyrprodusenter i Sør-Trøndelag og Hedmark. Færrest husdyrprodusenter er det i Troms, Agder-fylkene og Rogaland. Dette gjenspeiler seg også i at det er få økologiske dyr i disse fylkene.

3 Korn

Dette kapitlet presenterer norsk produksjon av økologisk korn, erter og oljefrø, samt opplysninger om importert økologisk korn til bruk i mel og kraftfôr. Datagrunnlaget er bygget på rapporteringer fra kornkjøperne til SLFs database, samt data fra Tollvesenets TVINN-system. Det er flere aktører som tar i mot økologisk korn fra kornbøndene, men flere av disse aktørene samler leveransene av økologisk korn på noen kornmottak for å oppnå mest mulig rasjonell kornstrøm. For at ikke kornprodusenten skal måtte betale kostnadene ved dette, yter staten frakttilskudd til transport av økologisk korn til nærmeste mottaksanlegg som kan motta økologisk korn.

De største kornkjøperne i kornåret 2007-2008 var Felleskjøpet Agri (FKA) som mottok om lag 67 prosent av det norske, økologiske kornet, Vestfold landbruk (9 %), Strand Unikorn (5 %) og Fiskå Mølle (4 %). I tillegg er det noen mindre aktører.

3.1 Produsentpris på økologisk korn

Økologisk kraftfôr og matmel koster mer enn tilsvarende konvensjonelle varer, og en årsak til dette er råvarepris. Prisen på økologisk korn og øvrige økologiske kraftfôrråvarer er generelt høyere både for norske og importerte råvarer. Tabell 11 viser pris til produsent for økologisk korn inneværende kornår, samt foregående kornår. Prisen er en gjennomsnittspris basert på alt økologisk korn levert av den enkelte art. I tillegg viser tabellen tilsvarende pris for konvensjonelt korn. Siste kolonne viser til sammenligning pristillegget for økologisk korn hos den største kornkjøperen Felleskjøpet Agri, som betales i tillegg til gjeldende basispris for konvensjonelt korn og øvrige betingelser.

Tabell 11: Gjennomsnittlig pris til kornprodusent for leveranser av økologisk korn siste to kornår, sammenlignet med konvensjonelt korn. Kr per kg. Pristillegget for økologisk korn hos Felleskjøpet Agri er vist i siste kolonne.

	Økologisk korn		Konvensjonelt ¹⁾ korn		Pristillegg for økologisk vare hos FKA
	2007-2008	2008-2009 ²⁾	2007-2008	2008-2009 ²⁾	2008-2009
Mathvete ³⁾	4,39	4,59	2,13	2,29	0,70
Spelthvete (mat)					4,50
Fôrhvete	2,45	2,87	1,91	2,06	0,70
Matrug	2,51	2,66	1,96	2,13	0,70
Fôrrug	2,21	2,56	1,68	1,87	0,70
Bygg	2,35	2,84	1,78	1,96	0,85
Havre	2,09	2,59	1,63	1,81	0,70
Rughvete	2,31	2,71	1,76	2,15	0,70
Erter	2,94	3,39	2,44	2,65	0,70
Oljefrø	4,82	5,37	4,36	4,55	0,70

1) Konvensjonelt korn omfatter alt levert korn, m.a.o. også økologisk korn. Andelen økologisk er imidlertid så lav at den ikke påvirker gjennomsnittsprisen i særlig grad.

2) Gjennomsnittlig avregningspris basert på innrapporterte tall fra kornhandlerne til SLF per 27.02.2009.

3) Avregningspris for mathvete består av både mathvete og spelthvete, mens pristillegget til FKA er differensiert for mathvete og spelthvete.

Kilde: SLF og Kornguiden til Felleskjøpet Agri

3.2 Avregnet mengde økologisk korn

I kornåret 2008-2009 har kornkjøperne hittil³ kjøpt ca. 10 000 tonn økologisk korn, erter og oljefrø. Dette er drøyt 500 tonn mer enn det som ble avregnet i hele kornåret 2007-2008. Mengdene er fremstilt i Tabell 12. Det er levert mest økologisk havre og bygg til nå i inneværende kornår, omlag 470 tonn mer enn i hele 2007-2008. Det er hovedsakelig bygg som har økt. Mengden hvete ser foreløpig ut til å bli om lag den samme som i foregående kornår. Hvetearealet økte fra 2007 til 2008 med 24 prosent (jamfør Tabell 7), men foreløpig ser ikke mengden hvete ut å øke tilsvarende. Det kan imidlertid fremdeles ligge en del hvete lagret på det enkelte gårdsbruk. Mengden proteinvekster er redusert sammenlignet med foregående kornår. Det er særlig mengden erter som er årsaken til nedgangen. Dette er ikke gunstig med tanke på at proteinvekster er mangelvare i norsk kraftfôrproduksjon (jamfør kp. 4), i tillegg til at dette er relativt dyre importvarer.

Tabell 12: Innkjøpt mengde økologisk korn fordelt på kornart. Tonn. Foreløpige tall for kornåret 2008-09 per 27.02.2009.

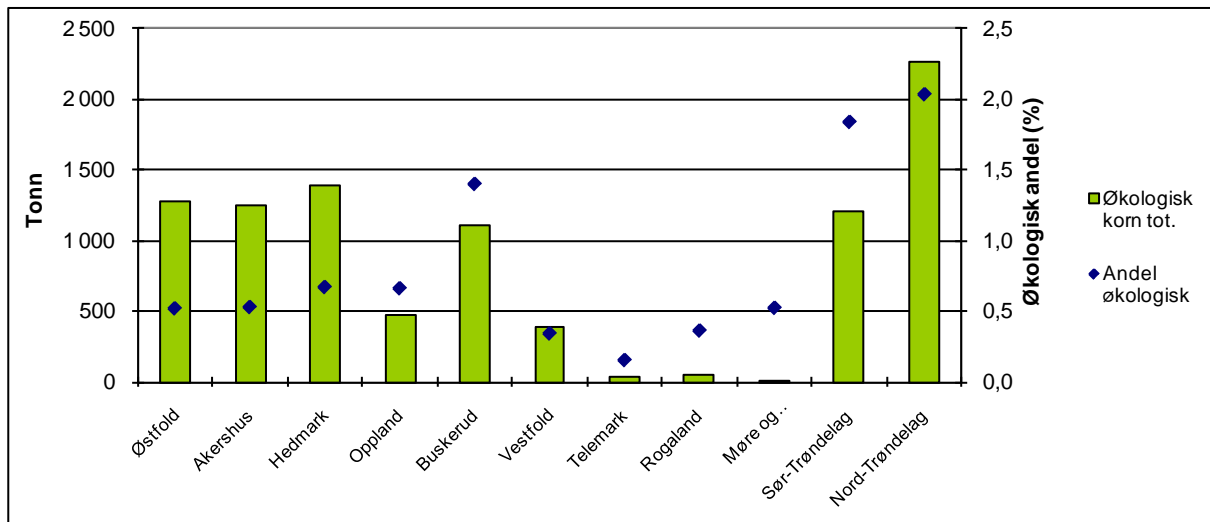
Kornår	2004-2005	2005-2006	2006-2007	2007-2008	2008-2009	Endring siste år
Hvete	2 227	1 630	1 209	1 561	1 538	-1,5 %
Rug	572	190	170	260	419	+61,2 %
Bygg	3 167	3 650	4 182	3 208	3 670	+14,4 %
Havre	4 212	2 248	3 236	3 960	3 968	+0,2 %
Rughvete	-	-	4	18	217	+1 105,6 %
Erter	624	455	358	404	135	-66,6 %
Oljefrø	-	125	67	63	54	-14,3 %
Totalt	10 798	8 278	9 225	9 473	10 001	+5,6 %

Kilde: SLF

3.2.1 Regionale variasjoner i avregnet mengde økologisk korn

Figuren nedenfor viser foreløpig total mengde korn, erter og oljefrø levert kornmottak til i kornåret 2008-2009 fordelt på fylker, samt hvert fylkes prosentvise andel økologisk av totale leveranser. Det er kun vist fylker som har hatt mottak av økologisk korn i 2008-2009.

³ Data innrapportert fra kornkjøperne til SLF fram til 27.02.2009

Figur 8: Total mengde økologisk korn, erter og oljefrø avregnet i 2008-2009 per fylke, tonn og prosent. Tall per 10.02.2009

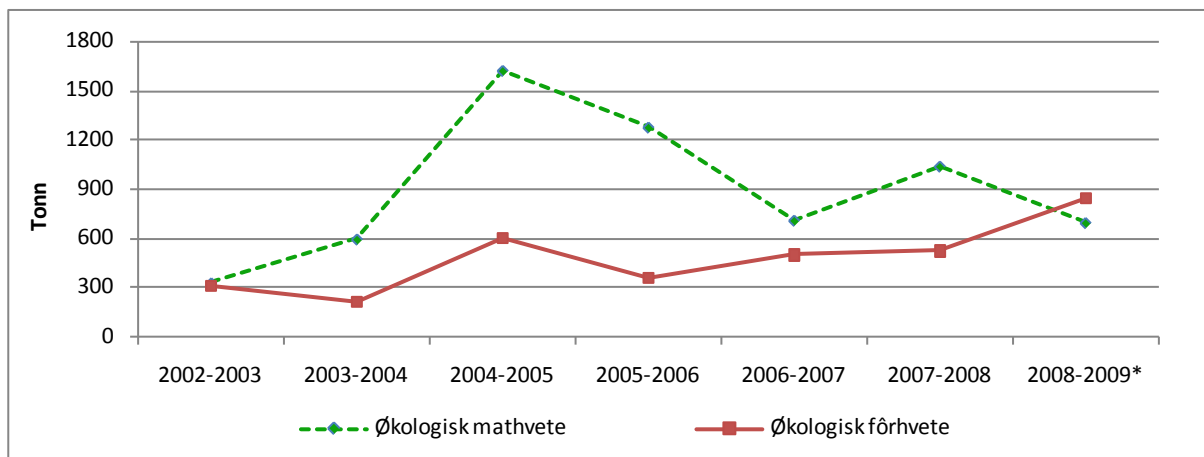
Nord-Trøndelag er det fylket som har mest innveid økologisk korn til nå i inneværende kornår, med til sammen 2 267 tonn korn, hovedsakelig bygg og havre. Deretter følger Hedmark (1 390 tonn), mens de tre fylkene Østfold, Akershus og Sør-Trøndelag alle har i overkant av 1 200 tonn. Nord-Trøndelag er sammen med Sør-Trøndelag de to fylkene i landet med høyest andel økologisk korn med henholdsvis 2,0 og 1,8 prosent. Deretter følger Buskerud med prosentandel på 1,4 økologisk. Buskerud produserer forøvrig sammen med Hedmark, Akershus og Østfold det meste av den økologiske hveten. Figuren illustrerer at det ikke nødvendigvis er samsvar mellom hvor mye økologisk korn som produseres i et fylke og hvor stor andel det økologiske kornet utgjør av den totale kornproduksjonen i det enkelte fylke.

3.2.2 Fordeling mellom matkorn og fôrkorn

Det meste av det økologiske kornet avregnes som fôrkorn. Av totalt innkjøpt økologisk korn hittil i kornåret 2008-2009 er 90 prosent fôrkorn. Tilsvarende i hele 2007-2008 var 86 prosent. Matandelen har gått noe ned totalt sett, hovedsakelig på grunn av at mengden økologisk mathvete er redusert med 33 prosent sammenlignet med året før⁴. Det er generelt lite norsk mathvete i inneværende kornår. Dette har sammenheng med de fuktige innhøstingsforholdene høsten 2008, der mye av mathveten ble ødelagt av regnet. Matandelen for hvete er derfor svært lav for konvensjonelt korn i inneværende kornår, og ligger an til å bli i underkant av 30 prosent. Gjennomsnittet siste fem kornår er til sammenligning 83 prosent. I dag tilvirkes norskprodusert økologisk mel hovedsaklig på importert økologisk korn.

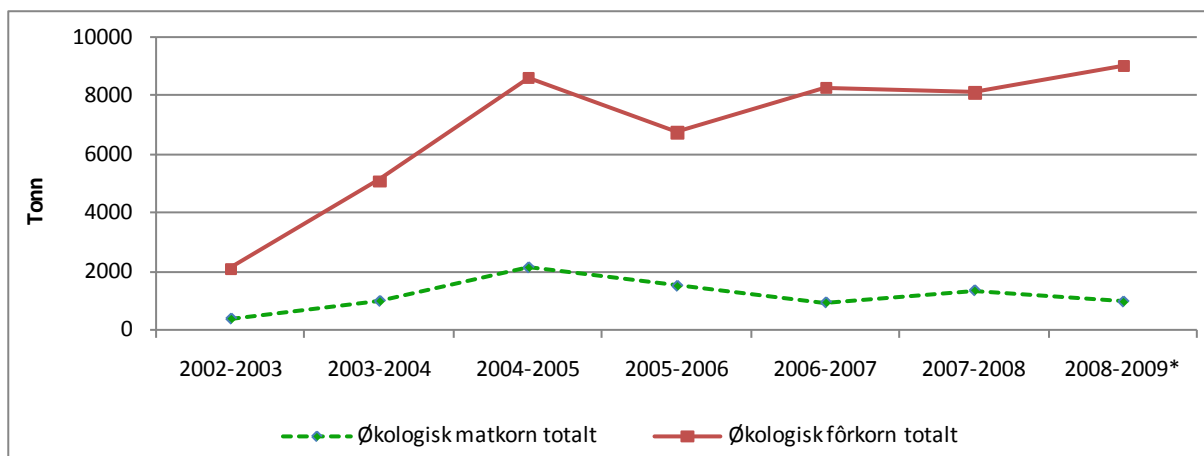
Utviklingen i mengden mat- og fôrkorn over tid er vist i figurene nedenfor for hvete og for alt økologisk korn. Det er variasjoner mellom de ulike årene ettersom hvor gunstige værforholdene har vært for kornproduksjon.

⁴ Slik tallene er over avregnet kvantum per 27. februar 2009.

Figur 9: Utvikling i produserte mengder økologisk mathvete og fôrhvete, tonn. *Foreløpige tall for 2008-2009 per 27.02.2009

Kilde: SLF

Figur 10: Utvikling i produserte mengder økologisk matkorn og fôrkorn, tonn. *Foreløpige tall for 2008-2009 per 27.02.2009

Kilde: SLF

3.3 Økologisk andel korn av totalt innveide mengder korn

Tabell 13 nedenfor viser at produksjonen av økologisk korn og oljefrø fremdeles utgjør en svært liten del av kornet som produseres i Norge. Andelen økologisk har ligget på 0,8 prosent de siste årene. Hvete har lavest økologisk andel (0,4 %), mens rughvete, som benyttes til dyrefôr, har høyest andel (62,9 %). Mengden rughvete er imidlertid liten sammenlignet med øvrige kornslag.

Tabell 13: Utvikling i økologisk andel siste fire kornår, prosent

Kornår/ kornslag	2005-06	2006-07	2007-08	2008-09 ¹
Hvete	0,4	0,4	0,4	0,4
Rug	0,6	0,7	0,7	0,9
Bygg	0,7	0,8	0,7	0,8
Havre	0,8	1,4	1,5	1,4
Rughvete	0,0	7,2	26,9	62,9
Erter	13,4	6,0	4,6	2,2
Oljefrø	1,1	0,7	0,7	0,6
Totalt	0,7	0,8	0,8	0,8

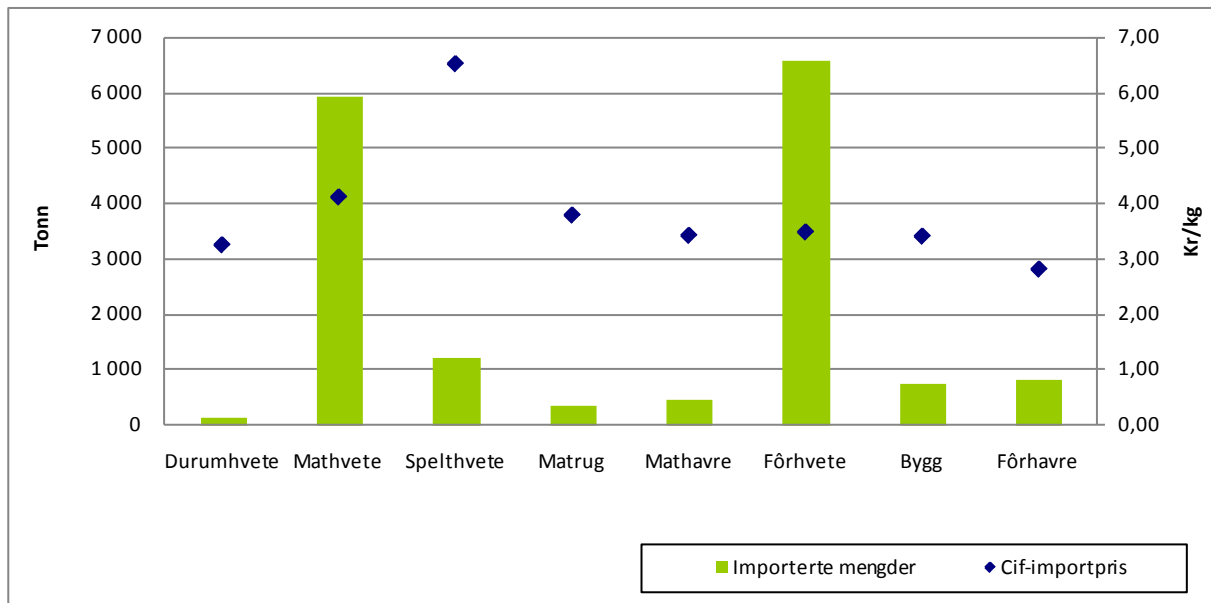
¹ 2008-2009 er basert på innrapportering av leveranser av korn frem til 27.02.2009.

Kilde: SLF

Andelen økologisk korn er i realiteten trolig høyere enn det som fremgår av tabellen over. Disse tallene er regnet ut på bakgrunn av hvor mye korn som er levert til kornmottakene. Imidlertid er det ikke alt økologisk korn som leveres til kornmottak, da målsetningen innenfor økologisk husdyrproduksjon er at gården i størst mulig grad skal være selvforsynt med økologisk fôr. Det er derfor satt krav til hvor stor andel av fôret som skal komme fra egen gård, og deler av dette vil være korn. Det gis prisnedskrivningstilskudd kun til korn som omsettes gjennom kornmottakene, og det er derfor grunn til å anta at det meste av konvensjonelt korn leveres kornmottak, mens en lavere andel av det økologiske leveres for å tilfredsstille selvforsyningskravet. Dette påvirker beregningen av andel økologisk.

3.4 Videre salg og import av økologisk korn

Alt norskprodusert økologisk korn benyttes til produksjon av henholdsvis matmel eller kraftfôr. Imidlertid er norsk produksjon av økologisk korn for liten til å dekke behovet for råvarer til denne industrien, og det må derfor suppleres med import av økologisk korn. Det importeres økologisk korn innenfor kornkvotene til henholdsvis mat og karbohydratråvarer til kraftfôr. SLF har, ved hjelp av utplukk av data fra TVINN fra import innenfor kornkvotene, beregnet at det ble importert ca. 16 300 tonn økologisk korn i 2008. Det ble importert mest hvete, totalt 12 507 tonn. Av dette var 6 586 tonn fôrhvete og 5 921 tonn mathvete. I tillegg kommer import av 1 204 tonn spelthvete. Sett i forhold til norsk produksjon på i overkant av 1 500 tonn hvete vist i Tabell 12, importeres det med andre ord nær 9 ganger mer økologisk hvete enn det som produseres i Norge. For bygg og havre er situasjonen annerledes, med en norsk produksjon om lag 4,5 ganger så stor som importen.

Figur 11: Importerte mengder økologisk matkorn og fôrkorn i 2008 og cif importpris, dvs. importpris før toll. Tonn og kr/kg

Kilde: SLF basert på analyser av data fra TVINN

Ettersom norsk produksjon av økologisk korn bare ser ut til å øke svakt sammenlignet med foregående kornår, tyder dette på at det meste av etterspørselsveksten etter økologisk korn som råvare til kraftfôr og mel dekkes av økt import. Med en anslått norsk økologisk kornavling på i overkant av 10 000 tonn høstet i 2008, og import av tilsvarende kornvarer på om lag 16 000 tonn i 2008, gir dette en importandel på ca. 60 prosent. Dette medfører at prisen på økologisk kraftfôr og økologisk matmel i stor grad styres av prisen på importert vare.

Alt norskprodusert korn som er levert kornmottak benyttes enten til produksjon av matmel (matkornet) eller tilvirking av ferdig kraftfôr (fôrkornet). Videre salg av kornet skjer derfor fra kornmottak til matmelmøller og kraftfôrfabrikker. Flere av kraftfôranleggene har dessuten eget mottak av korn. Produksjon av kraftfôr er omtalt i kapittel 4.

3.5 Markedsutvikling for økologisk korn

Myndighetene lanserte en egen kampanje i oktober 2008 for å få flere bønder til å dyrke økologisk korn. Kampanjen innebærer både økonomisk stimulans og veiledningsaktivitet. SLF har bevilget en million kroner til gjennomføring av kampanjen. Videre ble prisnedskrivning som virkemiddel styrket til fordel for økologisk produsert korn og oljefrø med virkning fra 1. juli 2008. Prisnedskrivningen ble styrket for å bidra til rimeligere råvarer videre i verdikjeden enn en ellers ville hatt, samt stimulere til økt produksjon av norsk økologisk korn. Økt produksjon vil bety lavere råvarekostnader videre i verdikjeden ettersom logistikkostnadene reduseres og dyr import erstattes. Foreløpig er det for tidlig til å se klare utslag av de økte satsene i inneværende sesong, men tilskuddet bør kunne stimulere til økt kornproduksjon i årene fremover. Ettersom salget av økologisk bakverk øker, og salget av økologisk kraftfôr også øker, øker etterspørselen etter økologisk korn. Selv om importen til nå hovedsakelig dekket det økte behovet, er dette et marked som kan ta unna økt norsk kornproduksjon.

Kampanje for økt økologisk kornproduksjon

Som følge av økt omsetning av økologisk kjøtt, melk og bakevarer har behovet for økologisk korn til mel og kraftfôr økt mye de siste årene. En tilsvarende utvikling internasjonalt og relativt liten produksjon av norsk økologisk korn har ført til svingende og periodevis høye priser på økologisk korn og kraftfôrråvarer. Dette er en særlig ugunstig situasjon for bønder som driver med, eller planlegger å starte økologisk husdyrproduksjon. Det er derfor viktig å øke den innenlandske produksjonen av både korn til matmel og kraftfôr. Behovet for økt kornproduksjon er beskrevet i jordbruksavtalen for 2008⁵. I kapittel 13 er det vist økninger i tilskuddssatser til primærprodusenten som skal stimulere til økt kornproduksjon. Dette gjelder økte satser til grønn gjødsel, korn til krossing, prisnedskrivning til korn og proteinvekster og et tidsavgrenset ekstra arealtillegg til økologisk korn i årene 2011, 2012. Til det ekstra arealtillegget er det avsatt inntil 30 mill. kroner over nevnte to år.

Utover økte tilskudd, har man sett behov for å drive egne informasjonsprosjekter for å få flere bønder til å legge om. Prosjektet "Kampanje for økologisk kornproduksjon" er ledet av Bioforsk økologisk og er tildelt 1 mill. kroner. Prosjektet startet høsten 2008 og avsluttes høsten 2009. En viktig del av prosjektet er utsendelse av informasjonsfolderen "Har du råd til å la være" til 14 300 kornprodusenter over hele landet. I tillegg skal det legges til rette for samarbeid om utveksling av fôr, areal og gjødsel mellom produsenter med og uten husdyr. I 2009 er mer enn 15 kommuner og prosjekter på Østlandet og i Trøndelag i gang med samarbeidsmodeller hvor grendemøter, samarbeid og utveksling av areal og gjødsel er sentrale elementer.

⁵ Landbruks- og matdepartementet St.prp.nr.69 (2007-2008), kap 6.10

4 Kraftfôr

Økologisk produksjon av kraftfôr spiller en nøkkelrolle for å nå regjeringens målsetting om at 15 prosent av matproduksjonen og matforbruket skal være økologisk i 2015. SLF har innhentet opplysninger om kraftfôromsetning fra produsentene og omsetterne av økologisk kraftfôr.

Kort om markedsaktørene

For tiden er det fem møller i Norge som produserer økologisk kraftfôr: Årnes Mølle (for FK Agri), Flisa Mølle (for Fiskå) og Norgesfôr Vestfold avd. Sande (for Norgesfôr) på Østlandet, Felleskjøpet Rogaland Agder, avd. Lagmannsholmen (for FK Rogaland Agder) på Sørlandet og Sundnes Mølle (for FK Agri) i Trøndelag. Disse møllene selger kraftfôr til andre aktører, og flere av dem har i tillegg direkte salg til sluttbruker.

Det finnes omsettere av økologisk fôr over hele landet, men i enkelte landsdeler må husdyrbrukeren forholde seg til bare en leverandør. En rekke aktører forhandler kun en fôrtype eller fôr til ett dyreslag. Drøvtyggerfôr selges av de fleste, dvs. 12-14 aktører, mens svinefôr og fjørfefôr kan skaffes fra 6-7 aktører. De største aktørene tilbyr nå fôr til alle dyreslag og inntil flere typer til hvert. SLF har fått signaler om at enkelte husdyrbrukere i Trøndelag vurderer å produsere eget fôr for å få ned fôrkostnadene, samt øke tilgjengeligheten av fôr spesielt til svineproduksjon.

4.1 Pris på økologisk kraftfôr

SLF følger prisutviklingen på norsk kraftfôr gjennom å følge prisene på to ulike typer drøvtyggerfôr (høy og lav ytelse), svinefôr og fjørfefôr. Priser på økologisk fôr er hentet fra de fleste produsenter og omsettere av økologisk kraftfôr i landet. Prisgrunnlaget er månedlige prislister og -oppgaver fra til sammen 6-13 aktører, flest for drøvtyggerfôr og færrest for svinefôr. Da økologisk produksjon av svin fremdeles har et marginalt omfang er mengden omsatt fôr liten. Tallene for svin er derfor mer usikre enn det øvrige materialet. For å kunne ta hensyn til en del av rabattene det opereres med i dette markedet gjøres de samme forutsetningene som for konvensjonelt kraftfôr ved beregning av prisene:

- Bestilt kvantum lik seks tonn for drøvtyggerfôr og fjørfefôr, og ti tonn for svinefôr.
- Fraktavstand lik 50 kilometer
- Bestilling foretatt minst tre dager før levering

På grunn av variasjoner i næringsinnholdet i fôret til de ulike kraftfôrprodusentene er det valgt å se på både pris per kg og pris per fôrenhet. I fjørfefôr opereres det ikke med fôrenheter, og følgelig vises kun pris per kg.

De månedlige kraftfôrprisene er vektet etter solgte mengder hos den enkelte aktør. Ved beregning av årsgjennomsnitt for kraftfôrprisene legger SLF til grunn at forbruket av de ulike kraftfôrslagene er likt gjennom året.

Den månedlige råvareprisen for økologisk bygg er beregnet på bakgrunn av ukentlig innrapportert noteringspris for konvensjonelt bygg fra Norske Felleskjøp, vektet etter tilførsler. Økologiske kornprodusenter mottar et pristillegg for økologisk vare, som legges til noteringsprisen. Deretter korrigeres prisen for prisnedskrivning og kostnader til omsetning av norsk korn, slik at vi får en råvarepris inn på kraftfôrfabrikk.

Tabellen under viser at de gjennomsnittsprisene på økologisk kraftfôr økte gjennom det meste av året, målt per fôrenhet. Svinefôr økte mest (14 prosent) fra januar til desember 2008. Deretter fulgte moderat drøvtyggerfôr og fjørfefôr, begge med en økning på 13 prosent. For energirikt drøvtyggerfôr var prisøkningen på 11 prosent. Dette fôret var imidlertid dyrest og kostet i gjennomsnitt 4,61 kr per fôrenhet i fjor. Råvareprisen på norsk økologisk bygg økte med 3 prosent. Til sammenligning økte prisen på konvensjonelt kraftfôr med mellom 13 og 18 prosent i samme periode. Prisstigningen på økologisk fôr var dermed jevnt over mindre enn på konvensjonelt fôr.

Tabell 14: Prisutvikling på ulike økologiske kraftfôrslag, samt råvarepris¹ for økologisk bygg i 2008.

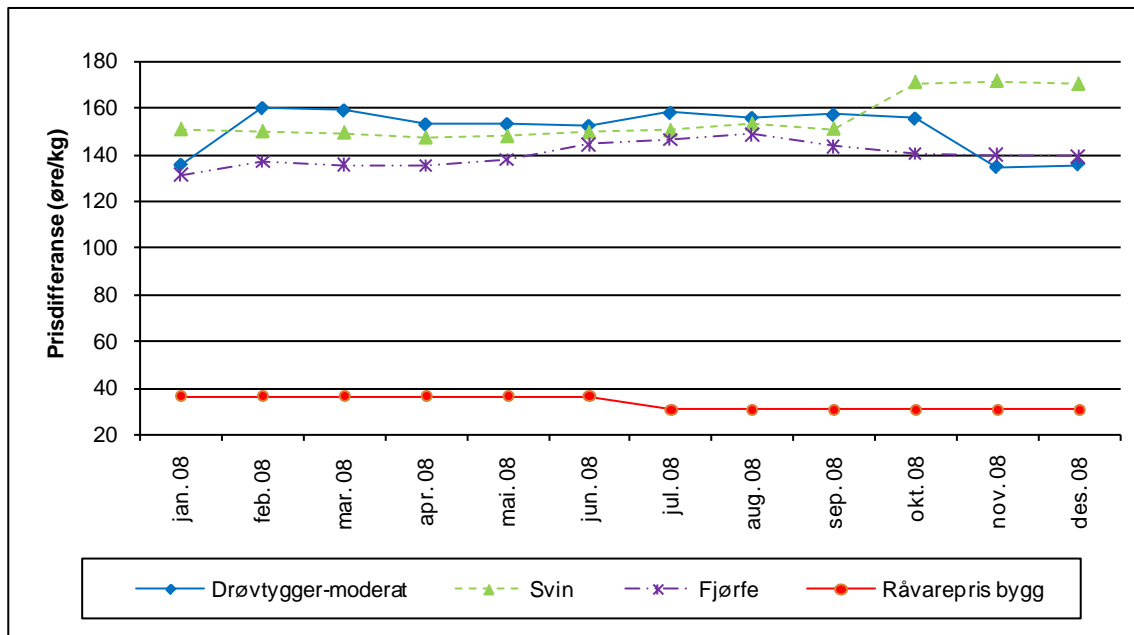
Måned	Råvarepris ¹ norsk bygg Øre/kg	Drøvtyggerfôr moderat Øre/FEM	Drøvtyggerfôr energirikt Øre/FEM	Svinefôr moderat Øre/FEM	Fjørfefôr verpefôr Øre/kg
Januar	210	410	422	414	407
Februar	208	442	442	414	418
Mars	209	444	452	419	424
April	208	444	456	421	428
Mai	204	448	457	423	432
Juni	193	450	460	425	440
Juli	191	460	470	434	446
August	193	461	471	438	450
September	212	471	480	445	453
Oktober	212	474	485	464	456
November	212	455	471	468	458
Desember	215	464	466	470	461
Gjennomsnitt 2008	205	452	461	436	440

¹ Råvarepris for økologisk bygg er ukentlig innrapportert noteringspris fra Norske Felleskjøp for konvensjonelt bygg, tillagt kostnader til omsetning av norsk korn, samt Felleskjøpets pristillegg til kornprodusent for økologisk bygg, og fratrukket prisnedskrivningssatsen for økologisk bygg. Råvareprisen for bygg er forskjøvet 2 måneder ut i tid, for at råvarepris skal samsvare mest mulig med tid for forbruk av råvaren.

Kilde: SLF, Norske Felleskjøp, Jordbruksavtalen 2007-2008, Jordbruksavtalen 2008-2009.

4.1.1 Prisdifferanse mellom økologisk og konvensjonelt kraftfôr

Økologisk kraftfôr er generelt dyrere enn konvensjonelt kraftfôr og har tildels vist større månedlige variasjoner i pris enn konvensjonelt fôr. For å se nærmere på hvor stor prisforskjellen er har SLF beregnet differansen mellom gjennomsnittsprisen på et økologisk fôrslag og gjennomsnittsprisen på det tilsvarende konvensjonelle fôrslaget. Prisen på begge kategorier fôr er beregnet på samme måte. Prisdifferansen gir et uttrykk for merprisen ved å kjøpe økologisk fôr, og er således et uttrykk for en av merkostnadene i økologisk husdyrproduksjon.

Figur 12: Prisdifferanse mellom økologisk og konvensjonelt kraftfôr (tre ulike fôrtyper) og norsk råvarepris på bygg i 2008.

Figur 12 viser at det er en betydelig merkostnad ved å kjøpe økologisk kraftfôr til alle de tre dyreslagene. I gjennomsnitt for året var økologisk moderat drøvtyggerfôr og svinefôr hhv. 55 og 52 prosent dyrere enn tilsvarende konvensjonelt fôr, målt i kr per kg. Økologisk energirikt drøvtyggerfôr og fjørfefôr var 47 prosent dyrere. Prisforskjellene var enda større målt i føreheter.

På slutten av 2008 var prisdifferansen høyest for svinefôr, og den var høyere enn ved inngangen til året. Årsaken er at økologisk svinefôr i gjennomsnitt steg mer i pris enn konvensjonelt fôr i løpet av høsten 2008. Differansen for drøvtyggerfødrene har gått ned den senere tid, og er nå på nivå med begynnelsen av 2008. Forskjellen i pris mellom økologisk og konvensjonelt fjørfefôr viste en liten stigning i løpet av året. Det er flere faktorer som kan forklare at prisdifferansen ikke lenger stiger så mye som tidligere: I nytt avtaleår økte prisnedskrivingsraten (PNS) til økologisk korn, mens PNS for konvensjonelt korn ble redusert. Dette burde isolert sett føre til en prisnedgang eller en mindre prisoppgang på økologisk kraftfôr enn på konvensjonelt kraftfôr og dermed en nedgang i merprisen. I tillegg steg råvareprisene på verdensmarkedet i gjennomsnitt mindre for økologiske råvarer enn for konvensjonelle råvarer i løpet av 2008, som vist i kapittel 4.3. Til sammen skaper disse faktorene forventninger om en nedgang i prisdifferansen.

4.2 Produserte og anvendte mengder økologisk kraftfôr

SLF har innhentet opplysninger om kraftfôrsalget fra produsenter og omsettere av økologisk kraftfôr. Det finnes imidlertid ingen fullstendig oversikt over produserte mengder økologisk kraftfôr, men man kan anta at økologisk fôr i sin helhet kommer til anvendelse i økologiske dyreproduksjoner. Med et høyt prisenivå på økologiske råvarer og ferdig kraftfôr, samt et underskudd på råvarer er det svært lite sannsynlig at økologisk fôr omsettes eller forbrukes som konvensjonelt fôr.

Omsetningstallene er presentert i tabellen under. De viser at omsatt kvantum økologisk kraftfôr har økt over de tre årene utviklingen er blitt fulgt. Fra 2006 til 2007 økte salget med 20 prosent og fra 2007 til 2008 med ytterligere 28 prosent.

De store aktørene innenfor kraftfôrbransjen tilbyr nå flere økologiske fôralternativer. Tabellen viser at det selges mest økologisk fôr til drøvtyggere, og at omsetningen økte med 14 prosent fra i fjor. Økningen samsvarer godt med at produksjonen av økologisk melk steg. Fôr til fjørfe/egg og svin har utgjort en beskjeden del av kraftfôrforbruket, men i løpet av det siste året har situasjonen endret seg betydelig. Salget av fjørefôr mer enn doblet seg fra 2007 til 2008 og utgjør nå 29 prosent av totalt omsatt økologisk kraftfôr. Opplysningene samsvarer godt med den senere tids økning i eggproduksjon. Omsetningen av svinefôr ble derimot halvert i samme periode. Dette henger sammen med sykdom og nedslakting i en svinebesetning høsten 2007 og liten produksjon i 1. halvår 2008.

Tabell 15: Salg av økologisk kraftfôr i Norge, tonn

Kraftfôrslag/År	2006	2007 ¹	2008
Drøvtygger	9 791	11 742	13 387
Svin	1 208	1 068	534
Fjørfe	1 699	2 419	5 560
Totalt	12 698	15 229	19 485

¹ Årskvantum kalkulert på grunnlag av 10 måneders innrapportering.

4.3 Importerte råvarer til økologisk kraftfôr

Under dette avsnittet er det gjort et forsøk på å anslå størrelsen på importen av råvarer til bruk ved tilvirkning av kraftfôr, og til hvilke priser denne importen finner sted. I Tolltariffen skiller det ikke mellom økologisk og konvensjonell vare. Begge importeres på samme varenummer. Tallmaterialet som Tabell 16 og Tabell 17 bygger på er hentet fra Tollvesenets TVINN-system, hvor hvert enkelt parti er vurdert som enten økologisk eller konvensjonelt, avhengig av prisen på råvaren. Det tas derfor forbehold om feil i dette utplukket.

Tabell 16: Import av utvalgte karbohydratråvarer innenfor kvoten for karbohydratråvarer til kraftfôr, 2006-2008, tonn

Karbohydratråvare	2006		2007		2008	
	Økologisk	Totalt	Økologisk	Totalt	Økologisk	Totalt
Bygg	94	23 481	699	81 788	770	26 511
Durra	-	1 198	111	37 689	706	103 169
Førhvete	90	37 181	4 717	80 918	6 586	77 797
Havre	357	55 680	1 829	48 001	820	44 408
Mais	-	15 822	730	45 643	1 025	74 739
Sum	541	133 362	8 086	294 039	9 907	326 624

Tabellen over viser en betydelig importvekst av utvalgte råvarer til økologisk kraftfôr fra 2006 til 2007. Veksten fortsatte inn i 1. halvår i 2008, fordi lav norsk produksjon av økologisk korn kombinert med økt etterspørsel etter økologisk kraftfôr førte til stort behov for å importere råvarer. Med ny norsk kornavling i 2. halvår 2008 gikk leveransene av norsk økologisk førkorn noe opp, men denne avlingen gikk inn i produksjonen av kraftfôr først i slutten av 2008. Tabellen viser at i sum økte norske aktører importen av de økologiske råvarene med 23 prosent i 2008 sammenliknet med i 2007. Til sammenligning gikk den totale importen av nevnte kraftförråvarer opp med 11 prosent. Det ble importert mest økologisk førhvete. Andelen førhvete av summen av utvalgte råvarer økte fra 58 til 66 prosent i 2008, på bekostning av havre. Det er sannsynlig at økologisk førhvete har vært lettere tilgjengelig på det internasjonale markedet enn økologisk bygg og havre, fordi hvete er en større handelsvare internasjonalt. Tabell 16 viser også tall for total import (økologiske og konvensjonelle

råvarer). Importtallene er ikke identiske med forbrukstall for samme periode. Dette har sammenheng med at kornvarene ofte importeres på et annet tidspunkt enn når selve forbruket finner sted.

Prisen på de importerte råvarene (Tabell 17) er eksklusiv toll og avgifter, og råvarekostnaden inn i kraftfôrproduksjonen er derfor høyere enn det som er angitt som pris per kg. Fortsatt viser resultatene at importprisen (cif) for økologisk karbohydratråvare er gjennomsnittlig dobbelt så dyr som for konvensjonell vare. I likhet med konvensjonelle råvarer steg prisen på økologiske råvarer kraftig siste halvdel av 2007 og første halvdel av 2008, men begynte deretter å synke. Gjennomsnittlig pris på økologiske kornråvarer økte likevel med 11 prosent i løpet av 2008, fra 3,08 til 3,42 kr per kg. Kombinasjonen av økt importvolum og prisstigning internasjonalt økte derfor råvarekostnadene for produsentene av økologisk kraftfôr i 2008.

Tabell 17: Pris på importerte karbohydratråvarer innenfor kvoten for karbohydratråvarer til kraftfôr, 2006- 2008, kr per kg

	2006		2007		2008	
	Økologisk	Konvensjonell ¹	Økologisk	Konvensjonell ¹	Økologisk	Konvensjonell
Bygg	2,15	0,93	3,19	1,13	3,40	1,84
Durra	-	1,04	3,04	2,57	3,04	1,63
Fôrhvete	2,28	0,98	2,85	1,33	3,48	1,87
Havre	2,19	1,21	2,92	1,45	2,81	1,68
Mais	-	1,17	3,41	1,39	3,78	1,73
Gjennomsnitt	2,21	1,15	3,08	1,26	3,42	1,73

¹ Prisen på konvensjonell vare i 2006 og 2007 er for all import innenfor kvoten for karbohydratråvarer til kraftfôr. Altså er prisen på økologisk vare inkludert i prisen på konvensjonell vare. Dette hadde imidlertid liten betydning i denne sammenheng, grunnet at økologisk kvantum var forholdsvis lite.

4.4 Økologisk andel kraftfôr av totalt produserte mengder kraftfôr

I 2008 utgjorde andelen økologisk kraftfôr 1,1 prosent av totalt omsatt kraftfôr i Norge. Økologisk drøvtyggerfôr utgjorde 1,4 prosent av den totale omsetningen av drøvtyggerfôr. På samme måte var andelen økologisk svinerfôr og fjørfefôr henholdsvis 0,1 og 1,5 prosent av tilsvarende fôrtyper.

4.5 Markedsutvikling for økologisk kraftfôr

Interessen for økologisk kraftfôr fortsetter å øke. Salget øker og prisen stiger, men ikke lengre betydelig mer enn prisen på tilsvarende konvensjonelle varer i samme periode. Økologiske råvarer er fortsatt stort sett mangelvare nasjonalt og internasjonalt. Import av slike råvarer skjer i små kvanta, adskilt fra øvrig import. Dette har ført til at importen av økologiske råvarer til dels skjer til meget høye priser, og med høy kraftfôrpris som konsekvens. For både norsk og importert økologisk vare betyr små kvanta relativt høye logistikkostnader per enhet. Prisdifferansen mellom importerte konvensjonelle og økologiske råvarer er større enn pristillegget for økologisk korn til norske kornprodusenter. Større tilgang på norsk økologisk korn vil bety mindre behov for dyre importerte råvarer, og lavere logistikkostnader per enhet. Dette synet støttes av aktørene i kraftfôrmarkedet, som oppfatter råvaresituasjonen som begrensende for en moderat prisutvikling på fôr, for muligheten til å lage stabile og gode fôrblandinger og til dels også for å kunne tilfredsstille etterspørselen etter fôr.

Flere omsettere har p.t. ingen fortjeneste på salg av økologisk kraftfôr, men ønsker likevel å betjene kunder i sitt nærrområde. Produsentene gir også inntrykk av at det er nødvendig å subsidiere økologisk

produksjon med eventuell annen virksomhet. Med de fleste produksjonsanleggene samlet i den sørlige delen av landet blir i tillegg fraktkostnadene til sluttbrukere i andre landsdeler i Norge betydelige.

5 Meierivarer

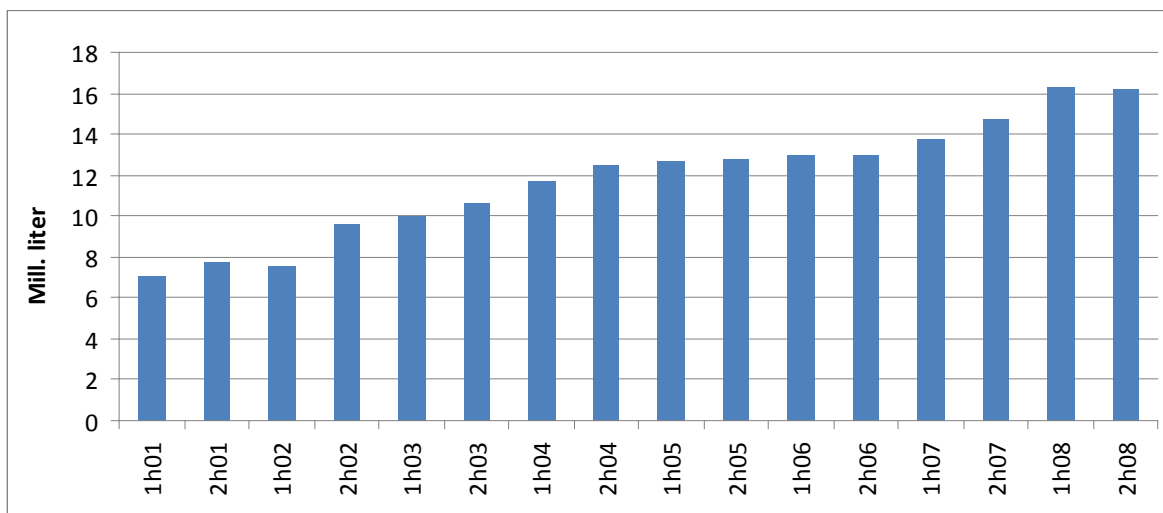
TINE BA tar i mot nesten all økologisk melk som produseres i Norge. TINE Råvare tar imot all økologisk melk fra TINEs melkeprodusenter. Det var 299 produsenter som leverte økologisk melk til TINE per 31. desember 2008. TINE har 18 anlegg som er Debio-godkjente for produksjon av økologiske meieriprodukter. I tillegg er det 7 andre meierier som er godkjente. Disse er Hemsegarden Ysteri AS, Himmelspannet Hemsedal Ysteri AS, Bruse Gårdsmeieri AS, Rørosmeieriet AS, Forollhogna Fjellmeieri, Normilk AS og Synnøve Findens meieri i Alvdal som er godkjent for leieproduksjon, skiving og pakking av ost. Det er også flere produsenter som har godkjenning for gårdsforedling.

5.1 Produsentpris på økologisk melk

TINE betalte i gjennomsnitt kr 3,91 per liter til bonden for konvensjonell melk i 2008. Dette er likt med pris til bonde i 2007. I 1. halvår 2008 var det 60 øre per liter i tillegg for leveranse av økologisk melk. Fra 1. juli 2008 økte TINE dette tillegget til 85 øre per liter, samtidig som bøndene nå også får dette tillegget i den seks måneder lange karenperioden det tar for å få melken godkjent som økologisk. Basert på pris for konvensjonell melk på kr 3,91 per liter, vil pris for økologisk melk i gjennomsnitt for 1. halvår 2008 være kr 4,51 per liter. For 2. halvår 2008 vil prisen være kr 4,76 per liter melk. Tillegget for leveranse av økologisk melk er 15 prosent for 1. halvår 2008 og 22 prosent for 2. halvår 2008.

5.2 Innveide og anvendte mengder økologisk melk

Totalt innveid økologisk melk hos TINE i 2008 var 32,6 mill. liter. TINE Råvare solgte 21,2 mill. liter økologisk melk til videre bearbeiding i meieriindustrien, dvs. TINE Industri og andre aktører. Det er 65 prosent av innveid mengde.

Figur 13: Innveid økologisk kumelk, mill. liter

Figuren over viser utviklingen i leveransene av økologisk melk til TINE. Tallene viser at produksjonen i 2007 og 1. halvår 2008 igjen viser en oppadgående trend etter to til tre relativt stabile

år. 2. halvår 2008 er noe lavere enn 1. halvår, men totalt sett er det en stor økning i produksjonen fra 2007 til 2008.

Videre i dette avsnittet ser vi på anvendt økologisk melk i TINE⁶. Med anvendt økologisk melk menes her kvantumet av den økologiskproduserte innveide melken som blir anvendt i TINE Industri til å produsere økologiske meieriprodukter.

Anvendt økologisk melk økte kraftig med omlegging av kefirproduksjonen i januar 2005. Fra 2005 til 2006 steg anvendt volum økologisk melk fra 12,3 til 14,2 mill. liter som er ca. 4 ganger så stor økning som produksjonen fra bøndene økte med. I 2007 og 2008 er det økning i den innveide melken, mens kvantumet anvendt melk kun stiger litt i 2007 og går ned i 2008. I de siste 8 årene har det innveide økologiske kvantumet økt med 76 prosent, mens anvendt økologisk råvare i TINE har økt med 138 prosent.

Tabell 18: Innveid økologisk melk og anvendt økologisk melk til produksjon av økologiske produkter i TINE Industri 2007-2008, tusen liter

	2007	2008	Endring siste år, prosent
Innveid	28 643	32 562	14
Anvendt melk i TINE Industri inkl. fløte (regnet om til helmelk)	21 124	19 938	-6
Prosent anvendt inkl. fløte	74	61	-17

Kilde: TINE BA

På grunn av økningen i innveid melk og nedgangen i anvendt melk har anvendelsesprosenten til den økologiske melken gått ned fra 2007 til 2008, fra 74 prosent til 61. Denne anvendelsesprosenten er beregnet på bakgrunn av produserte kvanta økologiske produkter i TINE Industri.

Det er ikke all den innveide melken man greier å anvende til produksjon av økologiske produkter. Blant annet kan svinn og strukturelle utfordringer gjøre at man ikke greier å utnytte all melken. Svinnet kan blant annet være at man må ha en sikkerhetsmargin ved overgang mellom tapping av konvensjonell melk og tapping av økologisk melk for å være sikker på at all melk som merkes som økologisk faktisk er 100 prosent økologisk. Strukturelle problemer kan for eksempel være at man ved et anlegg hvor man produserer økologisk lettmeik ikke får brukt fløten som blir til overs til produksjon av andre økologiske produkter. I tabellene under er kvantum anvendt økologisk fløte omregnet til anvendt melk⁷.

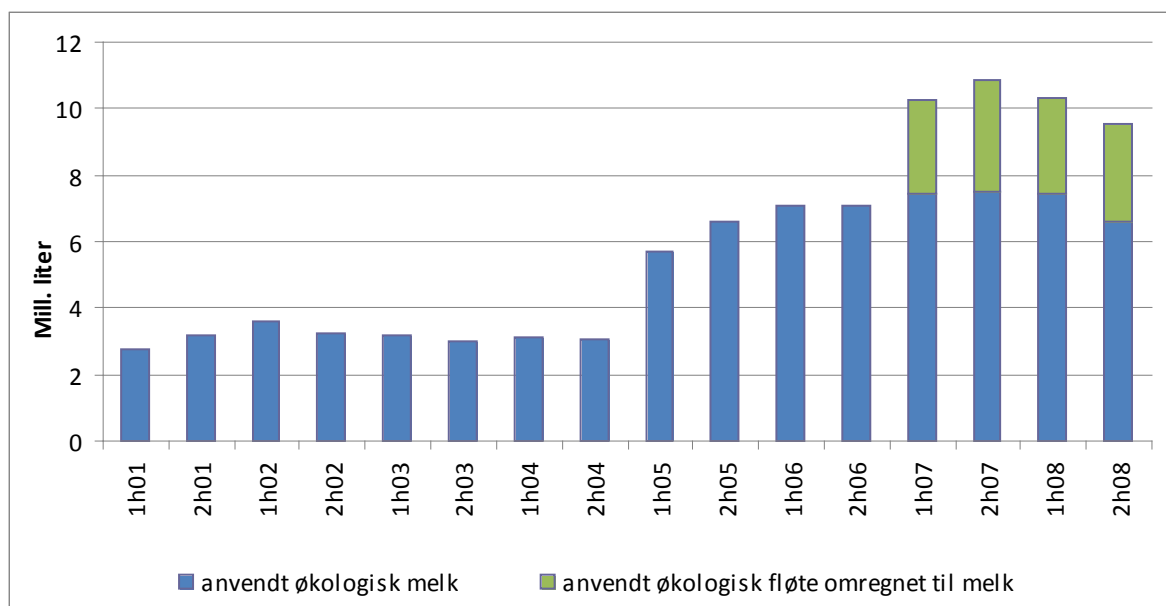
⁶ I denne sammenhengen er salgshallene for lettmeik, rømme og smør fra Rørosmeieriet inkludert.

⁷ Anvendt økologisk fløte er omregnet til forbrukt melk med omregningsfaktoren 9,485001.

Tabell 19: Anvendt økologisk fløte og fløte omregnet til forbrukt melk, 1000 liter

	Anvendt fløte		Anvendt fløte omregnet til melk	
	2007	2008	2007	2008
1. halvår	301	302	2 853	2 868
2. halvår	349	310	3 307	2 944
Sum	649	613	6 160	5 812

Kilde: TINE BA

Figur 14: Anvendt økologisk kumelk

TINE Råvare solgte videre 65 prosent av den innveide økologiske melken til meirier som produserer økologiske produkt. Til sammenligning er beregnet anvendt melk hos TINE Industri 61 prosent av den innveide mengden. Differansen mellom disse to andelene er 4 prosentpoeng. Denne differansen kan utgjøres av salg til andre aktører enn TINE, noen TINE meierier kan ha kjøpt mer økologisk melk enn de reelt har hatt bruk for, svinn og strukturelle utfordringer i produksjonen som nevnt ovenfor.

Når man ser på anvendt melk per produkt hos TINE ser vi at ost og yoghurt øker fra 2007 til 2008. Lettmelk, kefir og rømme går ned. Det er også andre produkter (Annet) fra TINE, disse produktene har en kraftig nedgang fra 2007 til 2008. Totalt er mengden anvendt melk til produksjon av økologiske meieriprodukter gått ned med 6 prosent.

Tabell 20: Anvendt økologisk melk per produkt hos TINE

	Lettmelk	Kefir	Rømme	Yoghurt	Norvegia	Annet	Sum
2008	6 209	5 200	493	212	1 201	812	14 126
2007	6 785	5 234	502	197	1 037	1 208	14 964
Endring	-8 %	-1 %	-2 %	7 %	16 %	-33 %	-6 %

Kilde: TINE BA

5.2.1 Regionale variasjoner

Det er TINE Meieriet Øst som mottar mest økologisk melk, TINE Midt-Norge er nest størst. Disse to tar imot til sammen 79 prosent av den økologiske melkeproduksjonen i Norge, med henholdsvis 48 og 31 prosent hver. TINE Meieriet Sør er tredje størst på økologisk melkeproduksjon med 13 prosent av totalproduksjonen. Det er TINE Meieriet Øst og TINE Midt-Norge som har stått for den største økningen i produksjonen når man ser på antall liter, men TINE Meieriet Vest har den største økningen prosentuellt med 72 prosent fra 2007 til 2008. TINE Meieriet Øst har i denne perioden stått for den største økningen med 2,1 mill. liter. Totalt er økningen i produksjonen av økologisk melk fra 2007 til 2008 3,9 mill. liter.

Tabell 21: Innveid økologisk melk til TINEs regionselskaper i 2004-2008, tusen liter

Region	2004	2005	2006	2007	2008	Regional	2007-2008	
						andel av	Økning i	Økning i
						total	liter	prosent
Øst ¹	11 581	12 389	12 565	13 482	15 571	48 %	2 089	15 %
Sør ²	3 492	3 503	3 478	3 680	4 353	13 %	673	18 %
Vest ³	972	1 241	1 207	1 447	1 667	5 %	220	15 %
Midt ⁴	7 525	7 744	8 090	9 344	10 071	31 %	727	8 %
Nord ⁵	761	764	772	690	900	3 %	210	30 %
Landet	24 331	25 640	26 111	28 643	32 562	100 %	3 919	14 %

¹ TINE Meieriet Øst har meierianlegg i Dovre, Fosheim, Frya, Brumunddal, Lom & Skjåk, Sem, Tolga, Trysil, Oslo, Mysen-meieriterminal, Odal, Sarpsborg og Tretten.

² TINE Meieriet Sør har meierianlegg i Sola, Vikeså, Voll, Kleppe, Haukeli, Kristiansand, Setesdal, Nærbø, samt et sentrallager.

³ TINE Meieriet Vest har meierianlegg i Ålesund, Ørsta, Byrkjelo, Vik, Bergen, Hardanger og Voss.

⁴ TINE Midt-Norge har meierianlegg i Høgset, Elnesvågen, Tresfjord, Meldal, Berkåk, Heimdal, Tunga, Selbu, Ørland, Verdal, Kolvereid, samt LFD terminal Namsos.

⁵ TINE Meieriet Nord har meierianlegg i Alta, Tana, Sandnessjøen, Sømna, Bodø, Harstad, Storsteinnes, samt TINE-terminalen i Tromsø.

Kilde: TINE BA

Tabell 22: Antall økologiske melkeprodusenter som leverer til TINE

Region	31.12.2005	31.12.2006	31.12.2007	31.12.2008
Øst	127	126	129	131
Sør	35	35	36	40
Vest	21	19	19	22
Midt	92	89	92	93
Nord	12	12	11	13
Sum	287	281	287	299

Kilde: TINE BA

TINE Meieriet Øst har i tillegg til størst økologisk volum, den høyeste andelen økologisk produksjon med nesten 4,3 prosent, mens andelen hos TINE Midt-Norge er 2,3 prosent. Alle regionselskapene i TINE har hatt økning i sine økologiske andeler siden i fjor.

Tabell 23: Totalt innveid kumelk og innveid økologisk kumelk til TINE i 2008, mill. liter

Meieriselskap	Total leveranse kumelk	Økologisk leveranse	Andel økologisk	
			2007	2008
TINE Meieriet Øst	359,1	15,6	3,76 %	4,34 %
TINE Meieriet Sør	279,0	4,4	1,30 %	1,56 %
TINE Meieriet Vest	240,1	1,7	0,57 %	0,69 %
TINE Midt-Norge	427,9	10,1	2,13 %	2,35 %
TINE Meieriet Nord	157,7	0,9	0,41 %	0,57 %
TINE totalt	1 463,9	32,6	1,91 %	2,22 %

Kilde: TINE BA

5.3 Økologisk andel melk av totalt innveide mengder melk

Det ble i 2008 levert i alt 1 527 mill. liter kumelk til TINE Råvare og Q-meieriene, hvorav 32,6 mill. liter var økologisk. Dette utgjør 2,13 prosent av totalproduksjonen og er en økning på 4 mill. liter fra 2007.

Tabell 24: Totalt innveid kumelk¹ og innveid økologisk kumelk for 2004-2008, mill. liter

	Totalt kumelk	Økologisk kumelk	Andel økologisk kumelk
2004	1 509	24,3	1,61 %
2005	1 511	25,6	1,70 %
2006	1 500	26,1	1,74 %
2007	1 536	28,6	1,86 %
2008	1 527	32,6	2,13 %

¹Totalt innveid melk inneholder også melk innveid hos Q-meieriene. Innveid økologisk melk er kun økologisk melk levert til TINE Råvare.

TINEs mål er at andelen skal økes til 6 prosent i 2012.

5.4 Salg av TINEs økologiske produkter

TINE Gruppen er den største produsenten av økologiske produkter i Norge. I 2008 solgte TINE ca. 11,3 mill. liter flytende økologiske meieriprodukter og 222 tonn ost. TINEs økologiske produkter er lett- og skummetmelk, kefir, Norvegia, Yoghurt, rømme, to kremoster og økologisk brie Dovreost. Lettmelk⁸ og kefir er de to dominerende flytende produktene, som begge viser en nedgang i salget i forhold til salget i 2007. Rømme salget gikk også ned, mens salg av yoghurt og ost gikk opp. Norvegiaproduksjonen forbraker ca. 11 liter økologisk melk som råvare per kg ost. Totalt tilsvarer da salget av økologisk Norvegia 1,6 mill. liter økologisk melk som råvare, og er sånn sett det tredje største økologiske produktet til TINE. TINE har i 2008 lansert to nye økologiske kremoster, og omsatte om lag 72 tonn av denne varen. Totalt for TINEs økologiske produkter ble det reduksjon i solgt kvantum men en økning i omsetning.

⁸ Inneholder i denne sammenheng også skummet melk

Tabell 25: Solgt mengde økologiske produkt, TINE 2007 og 2008, liter eller kg

	Solgt mengde		Endring siste år, liter/kg	Endring siste år, prosent
	2007	2008		
Lettmelk	6 626 327	5 773 258	-853 069	-12,87
Kefir	5 510 915	4 947 322	-563 593	-10,23
Rømme	988 587	863 046	-125 541	-12,70
Yoghurt	216 854	226 935	10 081	4,65
Norvegia (kg)	114 293	149 419	35 126	30,73
Kremost	- ¹	72 885	-	-

¹ Økologisk kremost først lansert i 2008

Kilde: TINE BA

Som nevnt innledningsvis, er andre produsenter av økologiske meieriprodukter i Norge Rørosmeieriet (hvor TINE er deleier), Hemsegarden Ysteri AS, Himmelspannet Hemsedal Ysteri AS, Bruse Gårdsmeieri AS, Normilk AS, Forollhogna Fjellmeieri og Synnøve Findens meieri i Alvdal. Disse er Debio godkjente meierier per 5. mars 2009. Det er også flere andre som har godkjenning for gårdsforedling av økologiske meieriprodukter.

Av økologiske produkter har Rørosmeieriet Tjukkmjølk, Skjørost, Røros Smør, Røros Rømme, Røros Gom, Røros kulturmelk og Røros cottage cheese. Rørosmeieriet samarbeider med TINE om distribusjon. Disse produktene kan man finne bl.a. i Helios, Coop, NorgesGruppen, ICA og Rema 1000. Ellers kan man finne Rørosmeieriets økologiske produkter i spesialforretninger over hele landet.

Andre produsenter er Forollhogna Fjellmeieri som produserer Synnerdalsrømme, Gammelost, Trøst og Fingøbb (brunost). Hemsegarden Ysteri produserer oster og har tre varianter i sortimentet: Fjellost, Gardsost og Hvitskimmel. Himmelspannet har to Debio-godkjente produkter, Skogshorn (løpeost) og Harahorn (brunost). Normilk har to Debio-godkjente produkter, tørrmelk og fløte (biprodukt ved tørrmelkproduksjonen). Bruse Gårdsmeieri har produktene Blå Bruse, Seterrømme og Ystingsoll i sortimentet. Synnøve Finden har godkjenning for omsetting av økologiske produkter. SLF har ikke innhentet kvantumstall for disse produsentene.

5.4.1 Forbrukerpriser på økologiske meieriprodukter

Melkeprodusenter får som tidligere nevnt, 22 prosent pristillegg ved utgangen av 2008 for økologisk melk sammenlignet med konvensjonell melk. I tabell 26 er TINEs økologiske produkter sammenlignet med tilsvarende konvensjonelle produkter. Vi ser at merprisen på lettmelk er på 22,5 prosent. For lettromme må forbrukerne betale en merpris på 29 prosent, mens prisen på økologisk fruktyoghurt og yoghurt naturell ligger henholdsvis 23,8 og 37,9 prosent over prisen for konvensjonell vare. For Norvegia er det vanskelig å finne sammenlignbare pakningstyper og for Kefir er det ikke tilsvarende konvensjonelle varer på markedet.

Tabell 26: Priser på økologiske og sammenliknbare konvensjonelle meieriprodukter¹, februar-mars 2009, per kg og per liter

Forbrukerpriser inkl. mva		Pris per volumenet	Pris per salgsenhet	Pris diff. per volumenet
Lettmelk	TINE lettmelk 1 l	12,40	12,40	
	TINE lettmelk økologisk 1l	15,20	15,20	kr 2,80 /22,5 %
Lettrømme	TINE lettrømme 0,3 l	49,30	14,80	
	TINE lettrømme økologisk 0,3 l	63,70	19,10	kr 4,30 /29 %
Yoghurt naturell	Yoghurt naturell, 500 gr.	26,60	13,30	
	Yoghurt naturell økologisk, 300 gr.	36,70	11,00	kr 10,10 /37,9 %
Frukt yoghurt	Fruktyoghurt, jordbær, 4-pk., 4x150 gr.	28,50	17,10	
	Fruktyoghurt, j.bær/br.bær, 4-pk., 4x125 gr.	35,30	17,60	kr 6,80 /23,8 %

¹Pakningsstørrelse og produkt er sjeldent helt identiske for økologiske og konvensjonelle produkter, prissammenlikningen er derfor gjort med de produkter som ligner mest.

Kilde: ACNielsen

5.5 Markedsutvikling for økologiske meierivarer

TINE har i løpet av 2008 lansert fem nye økologiske meieriprodukter. Disse er kremost med variantene Naturell og Purreløk fra Øystese i Hardanger. Brie Dovreost laget på Dovre, yoghurt naturell og skummet melk. Skummetmelken omsettes kun på Østlandet. TINE opplyser at utviklingen innenfor det økologiske salget ikke har gått som forventet i 2008. Forbrukere opplever ikke samsvar mellom merverdien økologiske produkter gir og den vesentlig høyere prisen på disse. De nylanserte varene i 2008 har heller ikke løftet omsetningen. Til tross for økologisk satsning, opplyser TINE at de fremdeles har en begrenset fast forbrukergruppe. TINE sier at av forbrukerne som velger lettmelk, så velger de økologisk i 3,6 prosent av tilfellene. For økologisk lettrømme er tilsvarende tall 7,2 prosent. Økologisk lettrømme er det eneste TINE-produktet hvor forbrukerne opplever at det har bedre konsistens og smak enn konvensjonelle TINE produkter, som forbrukerne generelt er godt fornøyd med. Prisøkningen på de økologiske produktene var helt nødvendig på grunn av lønnsomheten. Kravet til lønnsomhet må ligge til grunn for forretningsmessig utvikling og allokering av ressurser, ellers vil ikke økologiske produkter bli prioritert høyt nok, sier TINE.

Rørosmeieriet har i 2008 lansert Røros kulturmelk og økologisk cottage cheese. Rørosmeieriet har satt i gang produksjon av økologisk melk fra rasen Sidet Trønderfe og Nordlandsfe, og solgte i midten av februar de første produktene produsert på denne melken.

5.6 Kvoter for økologisk produksjon

Det ble i 2006 åpnet for at staten kan selge kvote øremerket økologisk kumelkproduksjon. Staten gjennomførte salg av kvoter til produksjon av økologisk melk høsten 2006 og vinteren 2007. Kvotene gjaldt fra henholdsvis 1. januar og 1. mars 2007. Kvoten gjeldende fra 1. januar 2007 var på 1,84 mill. liter. Det var 173 produsenter som totalt etterspurte kvote på 4,71 mill. liter, men som måtte nøye seg med reduserte kvoter. Kvoten som ble solgt vinteren 2007, og gjeldende fra 1. mars 2007, var på 1,73 mill. liter. Det var 194 produsenter som var interesserte i å kjøpe totalt 5,51 mill. liter. Også denne gangen var etterspørselen større enn kvoten.

I jordbruksoppgjøret 2007/08 ble det bestemt at det skulle legges ut en kvote for økologisk melk på 4 mill. liter. 1 mill. liter av denne kvoten skulle være øremerket for Hordaland, Sogn og Fjordane og Møre og Romsdal. Denne kvoten ble gyldig fra 1. mars 2008. Mengde kvote ønsket kjøpt var 3,3 mill. liter, dvs. mindre enn total kvotemengde for salg. Denne runden med øremerket økologisk melkekvote

skiller seg dermed fra de to tidligere rundene ved at man hadde lavere etterspørsel etter kvote enn det kvantum man tilbød. Alle kjøperne fikk innvilget omtrent det kvantum de søkte på. I denne salgsrunden sto melkebønder i Nord-Trøndelag for nesten en tredjedel av ønsket kvoteøkning i landet. 27 produsenter ønsket å øke produksjonen med til sammen over en million liter. I Sør-Trøndelag ønsket 23 økobønder å kjøpe til sammen 621 000 liter. Men alt i alt så man en lavere interesse for økologisk kvote i denne runden enn de to foregående rundene i og med at etterspurt mengde gikk ned. Gjennom tre omsetningsrunder siden 2006 er det solgt kvoter på 6,8 mill. liter.

I jordbruksoppgjøret 2008/2009 ble det bestemt at 4 mill. liter økologisk kumelkkvote skulle legges ut for salg i 2008. Det er 100 produsenter som er tilbudt kvote, like mange som ønsket å kjøpe økologisk melkekvote i 2007, men kvotemengden de ønsker å kjøpe er redusert fra 3,3 mill. liter til 2,8 mill. liter. Basert på erfaring er det ikke alle som betaler for like stor kvote som de har fått tilbud om, og denne mengden kan derfor bli noe redusert. Nord-Trøndelag er det fylket hvor bøndene vil kjøpe mest kvote. 30 bønder vil få kjøpe økologisk kumelkkvote på 867 tusen liter. Tilsvarende tall for Sør-Trøndelag er 20 produsenter og 573 tusen liter. Til sammen står Trøndelag fylkene for halvparten av det økologiske kvotekjøpet i denne omsetningsrunden.

For å kunne kjøpe økologisk kumelkkvote, må man være eier av en landbrukseiendom med kvote der man ønsker å legge om til økologisk drift, eventuelt ønsker å utvide allerede etablert økologisk melkeproduksjon. Det er også et krav om at kjøpere av økologisk kvote må kunne dokumentere at melken vil bli levert til meieri som omsetter den som økologisk vare. SLF innhenter selv denne dokumentasjonen. Det er ikke åpent for tildeling av kvote til nyetablering. For å kunne produsere økologisk melk må det foreligge godkjenning fra Debio.

6 Kjøtt

I dette kapitlet omtales økologisk slakt spesielt, sett i forhold til totalt slakt, fylkesvise forskjeller, samt anvendelsen av det innveide økologiske slaktet. Kapitlet omfatter kjøttslagene storfe, svin, sau/lam og geit.

Tallmaterialet refererer seg i hovedsak til Animalia, hvis ikke annet er angitt. Dette materialet omfatter alle slakterier som er koblet opp mot et elektronisk innrapporteringssystem. Materialet anses som representativt, men det er noen mindre produsenter, derav også noen økologiske som ikke er med i systemet. En del av de historiske dataene avviker fra tidligere publiseringer. Dette kan ha varierende årsaker, men siste publisering anses til enhver tid å være det mest representative. Alle data beregnes på nytt for hver rapport.

Nortura BA har en dominerende posisjon i markedet for mottak av slakt. I 2008 sto de for 70 prosent av alt slakt av geit, gris, småfe og storfe i Norge. Hvis man ser på det økologiske slaktet alene, er andelen på 73 prosent. Dette betyr at Nortura tar i mot relativt sett noe mer økologisk kjøtt sammenlignet med andre ikke-samvirkeslakterier. Av slakteriene som ikke er et samvirkeslakteri, er det Fatland AS som er størst i forhold til slakting av økologiske dyr. Det var totalt 37 Debio-godkjente slakterier ved utgangen av 2008. Herav både samvirkeslakterier og andre slakterier. Slakteriene var fordelt på nesten alle fylker.

Nortura har mottakspunkt fra sine medlemmer for både konvensjonelt og økologisk slakt. Nortura gir pristillegg kun til økologisk storfe og lam. Det er grunn til å anta at det medfører underrapportering i tallmaterialet, da det for øvrige dyr ikke er økonomiske insentiver som gjør at produsenten sørger for å få registrert slaktet sitt som økologisk ved innlevering til slakteri.

Generelt er økologisk kjøttproduksjon liten sett i forhold til den konvensjonelle, noe som kommer tydelig frem senere i kapitlet. I de første tabellene og figurene presenteres imidlertid kun tall fra økologisk produksjon, der man ser på utviklingen år for år, og mellom ulike kjøttslag og kategorier av kjøttslagene.

6.1 Produsentpris på økologisk slakt

Tabell 27: Gjennomsnittspriser/pristillegg til primærprodusent for konvensjonelt og økologisk slakt, fra 20. oktober 2008 og ut året¹

	Økologisk tillegg
Ung okse, kastrat, kvige og ung ku ²	+ 4,00 kr per kg
Okse og ku ²	+ 4,00 kr per kg
Lam ³	+ 3,00 kr per kg
Sau og ungsau	+ 2,00 kr per kg
Gris til slakt ⁴	+ 15,00 kr per kg

¹ Kalv, vær, geit, kje, slaktegris, purke, råne og hest har ikke økologisk varestrøm og får ingen tillegg i prisen.

²Nortura hadde et "økologisk oksetillegg" i 2008 fram til 20. oktober samme år, som utbetalles på ung okse og kastrat med vekt fra 225,1 til 350,0 kg når slakteklassen var O- eller bedre og fettgruppen fra 1+ til og med 3- med følgende satser: 1. halvår fra uke 1 til 26: kr 2,50 per kg 2. halvår fra uke 27 til 52: kr 1,00 per kg. Fra 20. oktober ble dette erstattet med et "Storfetillegg økologisk" på kr 7,- per kg for ung okse, kastrat, kvige og ung ku med vekt fra 225,1 til 350,0 kg når slakteklassen er O- eller bedre og fettgruppen er fra 1+ til og med 3-. Dyra måtte meldes inn minst 3 uker på forhånd og det utbetalles fram til 20. oktober 2008 et innmeldingstillegg på kr 2,25 per kg.

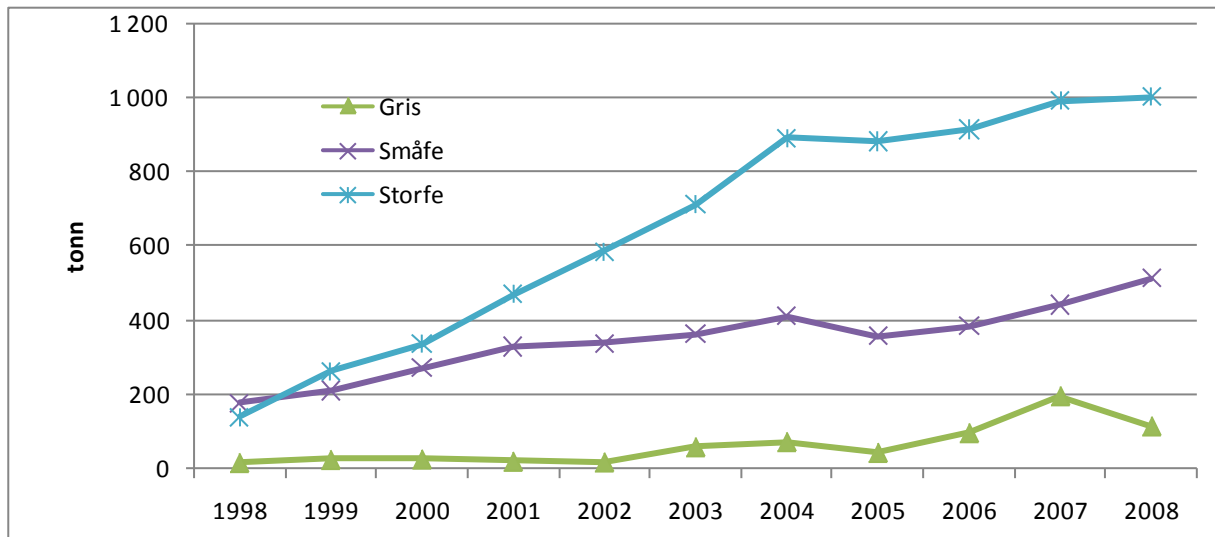
³Lam måtte meldes inn minst 2 uker på forhånd og i perioden fra uke 27 til og med uke 49 utbetalles et innmeldingstillegg på kr 0,80 per kg.

⁴Fatland AS gir en merpris til produsent for økologisk kjøtt på kr 3,00 per kg for alle dyreslag. Grøstadgris AS betaler i dag en merpris til produsent på kr 15,00 per kg svineslakt.

Kilde: Nortura og Grøstadgris AS

6.2 Innveide mengder økologisk slakt

Innveid mengde økologisk slakt var i 2008 mer eller mindre uforandret fra 2007, på totalt 1 633 tonn. Storfe utgjør hovedtyngden, 61,4 prosent av alle dyreslag (storfe, småfe og gris).

Figur 15: Norsk slakteproduksjon av økologisk storfe, lam/sau og gris i perioden 1998-2008, tonn

Kilde: Animalia og Grøstadsgris AS

Som det fremgår av figur 15 var det helt frem til 2004 en betydelig økning i produksjonen av økologisk storfeslakt, mens det deretter har vært en slakere økning. I 2008 økte mengden totalt slakt med 11 tonn til totalt 1 003 tonn. I følge Debio var det 596 produsenter som drev med økologisk storfeproduksjon i 2008.

Økologisk sau/lam slaktes i betydelig mindre mengder enn storfe. For sau/lam var det også en jevn økning i slaktingen fram til 2004, en nedgang i 2005, samt en økning igjen fra 2006. Det er totalt registrert 513 tonn økologisk sau-/ lammeslakt i 2008, hvilket vil si en økning på 15,8 prosent eller 70 tonn fra 2007. Av økologisk sau-/ lammeslakt er det lam som er dominerende. Andelen lam har variert rundt 80 prosent de siste årene. I følge Debio er et 591 produsenter som driver med økologisk småfeproduksjon.

Tabell 28: Innveid økologisk kjøtt per kategori i perioden 2004-2008, og endring siste året, kg

	Storfe	Sau/lam	Gris	Geit	Totalt
2000	338 124	273 602	27 892	2 307	641 925
2005	883 555	359 320	45 417	1 939	1 290 231
2006	915 258	385 414	97 722	2 103	1 400 497
2007	991 453	443 162	195 572	3 112	1 633 299
2008	1 002 881	513 023	115 667	1 388	1 632 959
Endring siste året	11 428	69 861	-79 905	-1 725	-340

Kilde: Animalia

Økologisk griseproduksjonen har falt noe fra sitt 2007 nivå, og ligger nå på vel 100 tonn.

Produksjonen av økologisk gris har variert en del i perioden 2000-2008, avhengig av ulike utviklingsprosjekter. I 2006 og 2007 var det en kraftig økning, noe som skyldes satsning fra Grøstadsgris AS, mens i 2008 ser man en reduksjon igjen på nesten 80 000 kg. Dette skyldtes blant annet at produksjonen hos Grøstadsgris AS lå nede i 1. halvår av 2008. I følge Debio er det 21 produsenter som driver med økologiske svineproduksjon, hovedsakelig på Østlandet.

I følge Debio er det 34 produsenter som driver med økologiske geitehold (ammegeit, melkegeit og ungdyr/kje). Naturlig nok slaktes det derfor små mengder av disse dyreslagene, jamfør tabell 28.

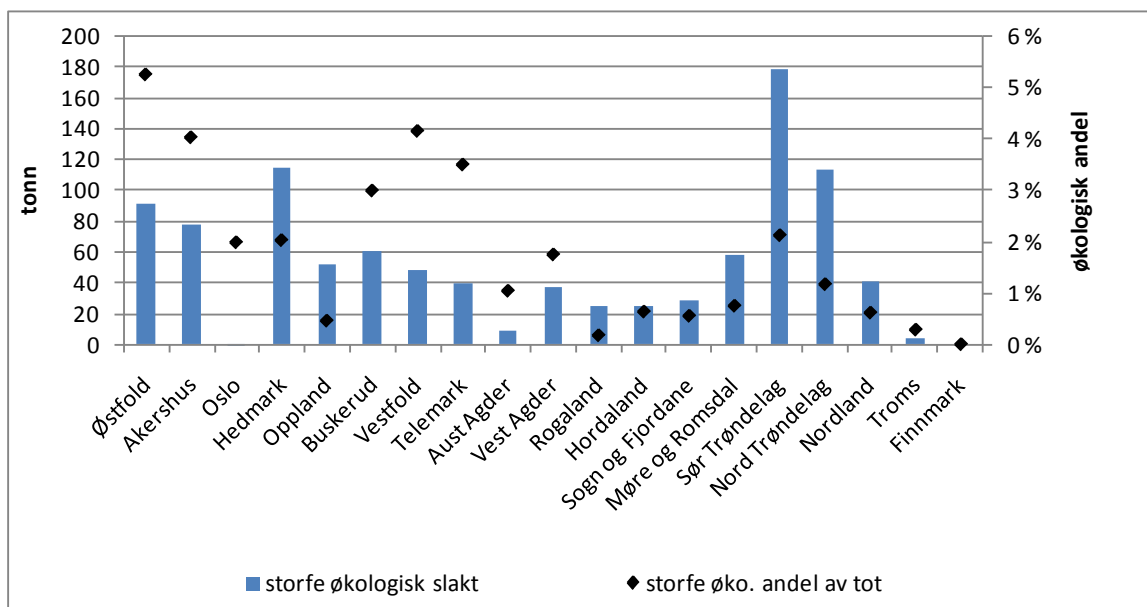
6.2.1 Regionale variasjoner i innveid mengde økologisk slakt

Figurene under viser totalt økologisk slakt av storfe og sau/lam i tonn per fylke (vist i stolpediagrammer) for 2008, samt hvert fylkes prosentvise andel økologisk slakt av totalt slakt (vist i punkter). Figurene illustrerer at det ikke nødvendigvis er noe samsvar mellom hvor mye økologisk kjøtt som slaktes i et fylke, og hvor stor andel det økologiske slaktet utgjør av totalt slakt i fylket. Noen fylker med lav total kjøttproduksjon har relativt høy andel økologisk produksjon, mens andre fylker som har relativt store økologiske slaktemengder, har lave prosentvise andeler økologisk slakt.

Storfe

Sør-Trøndelag og Hedmark var de to fylkene som hadde mest innveid økologisk slakt av storfe i 2008, tett etterfulgt av Nord-Trøndelag, disse tre hadde sammen 405 tonn slakt, eller 40 prosent av totalt økologisk storfeslakt. Dette utgjorde kun henholdsvis 2,1, 2,0 og 1,2 prosent av totalt slakt av storfe i de tre fylkene. Dette skyldes at de tre fylkene har en stor konvensjonell storfekjøttproduksjon. Østfold, Vestfold, Akershus og Telemark hadde de høyeste prosentvise andelene økologisk storfe av fylkene, med mellom 3,5 og 5,3 prosent. Den økologiske slaktemengden i disse fylkene er bare ca. halvparten av det som var tilfelle i Sør-Trøndelag. Det er som figuren viser ingen slaktning av økologisk storfe i Finnmark, og en svært liten produksjon i Oslo.

Mengde økologisk storfekjøtt har økt mest i Akershus (opp 21 tonn) fra 2007 til 2008. Det samsvarer godt med at antallet økologiske storfe også har økt mest i dette fylket, jamfør kapittel 2.3. I 10 av fylkene har mengde økologisk storfeslakt gått ned, men man ser en økning i økologisk storfekjøtt på landsbasis.

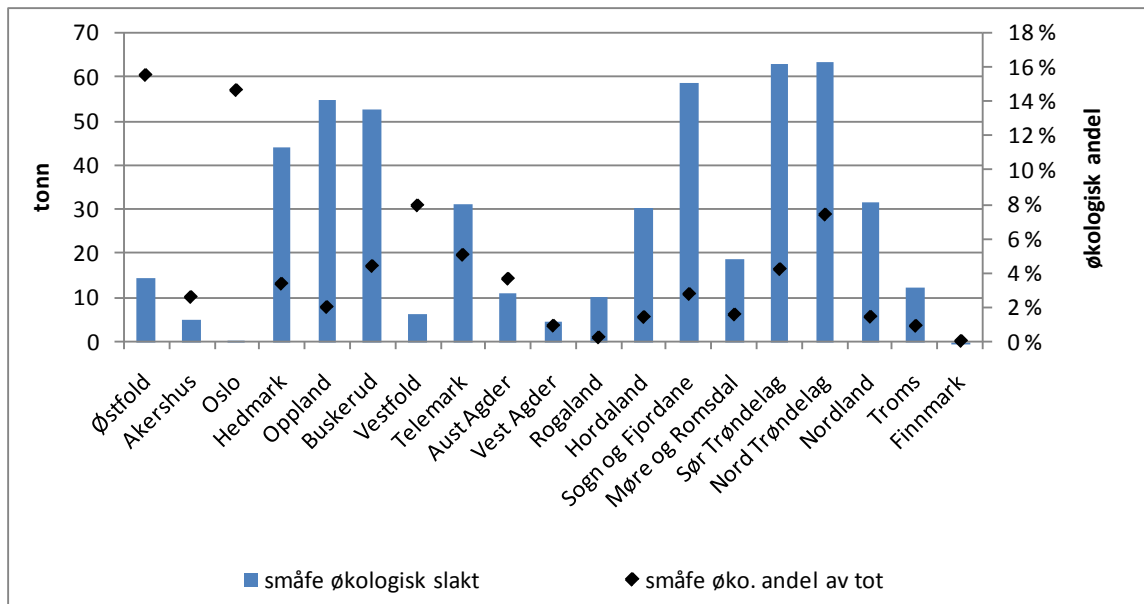

Figur 16: Økologisk slakt av storfe, 2008, tonn og prosent per fylke

Kilde: Animalia

Sau/lam

Nord-Trøndelag og Sør-Trøndelag var de to fylkene som hadde mest innveid økologisk slakt av sau/lam i 2008, og dette utgjorde henholdsvis 7,4 og 4,2 prosent av totalt slakt av sau/lam i de to fylkene. Etter økologisk slaktemengde fulgte deretter Sogn og Fjordane, Oppland og Buskerud. Den høyeste prosentvise andelen økologisk sau/lam av fylkene hadde Østfold med 15,5 prosent. Deretter fulgte Oslo med 14,6 prosent, riktignok med en minimal slaktemengde, og Vestfold med 7,9 prosent.

Figur 17: Økologisk slakt av sau/lam, 2008, tonn og prosent per fylke

Kilde: Animalia

Mengde økologisk sauekjøtt har økt mest i Buskerud og Sør-Trøndelag med henholdsvis 16,9 og 11,7 prosent i 2008. I Vest-Agder og Troms har mengde økologisk saueslakt gått ned med henholdsvis 3,0 og 1,8 tonn det siste året. Jmfør kapittel 2.3 er det størst vekst i antall sau/lam i Sør-Trøndelag og Møre og Romsdal. Telemark er det fylket med størst nedgang i antall sau det siste året. Antall dyr har også gått ned i Vest-Agder, mens antall sau har økt i Buskerud og Troms.

6.3 Økologisk andel slakt av total innveide mengder slakt

Det økologiske slaktet utgjør en liten andel av totalt innveid kjøtt til slakting. Kun 0,7 prosent av totalt slakt (for alle dyreslag samlet) var økologisk i 2008. Dette er samme prosentandel som for 2006.

I tabellene nedenfor vises utviklingen i totalt slakt og økologisk slakt innen ulike dyreslag for perioden 2000 og 2005-2008. Andelen økologisk storfeslakt er tilnærmet uendret fra 2007 til 2008. Det samme gjelder andelen økologisk svineslakt. De tilsvarende tallene for sau/lam er en økning på 0,24 prosentpoeng, og en reduksjon i andel geiteslakt på 0,60 prosentpoeng⁹.

⁹ Totaltallet for geit er hentet fra Totalkalylen for Jordbruket ettersom faktiske tall ikke forlås når rapporten gikk i trykk.

Tabell 29: Innveid slakt per dyreslag, totalt og økologisk (Ø) og Ø andel av total slakt, 2000, 2005-2008, tonn og prosent

År	Sau/lam			Storfe		
	Slakt totalt	Ø slakt	Andel Ø	Slakt totalt	Ø slakt	Andel Ø
2000	22 750	274	1,20 %	90 492	338	0,37 %
2005	25 383	359	1,42 %	87 080	884	1,01 %
2006	24 590	385	1,57 %	87 196	915	1,05 %
2007	23 174	443	1,91 %	84 554	991	1,17 %
2008	23 874	513	2,15 %	86 270	1 003	1,16 %
Endring siste år	699	70		1 717	11	

Kilde: Animalia

Tabell 30: Innveid slakt per dyreslag, totalt og økologisk (Ø) og Ø andel av total slakt, 2000, 2005-2008, tonn og prosent

År	Geit			Gris		
	Slakt totalt	Ø slakt	Andel Ø	Slakt totalt	Ø slakt	Andel Ø
2000	782	2	0,69 %	100 755	28	0,03 %
2005	649	2	0,78 %	112 865	45	0,04 %
2006	679	2	0,59 %	116 348	98	0,08 %
2007	647	3	1,09 %	118 299	196	0,17 %
2008	656	1	0,49 % ¹	122 957	116	0,09 %
Endring siste år	9	-2		4 658	-80	

¹Tallet for total geiteslakt er hentet fra Totalkalkylen fra Landbruket, budsjeterte 2008-tall. Når rapporten gikk i trykk forelå ikke de faktiske tallene fra Animalia.

Kilde: Animalia

6.4 Videre salg av det økologiske slaktet - fordeling på kundegrupper

I tillegg til Animalia sine data for innveide mengder kjøtt, mottar SLF også rapporter fra aktørene i slaktemarkedet. I tillegg til slaktedata har de også rapportert solgte mengder økologisk kjøtt. På grunnlag av dette materialet presenteres det her en vurdering av anvendelsesgraden av det økologiske slaktet.

De aktørene som rapporterer inn data står for en vesentlig del av omsetningen av alt økologisk slakt. Rapporteringene fra disse aktørene gir derfor en god indikasjon på hvor mye av det økologiske kjøttet som går til økologisk merkede produkter, hvor mye som selges tilbake til produsent og hvor mye som går inn i konvensjonell produksjon. Blant de mindre slakteriene/foredlerne som mottar økologisk kjøtt går kjøttet i all hovedsak enten som retur/tilbakesalg til produsent, eller inn i den konvensjonelle produksjonen.

Nortura og Grøstadgris har bygget opp en produktserie innenfor henholdsvis storfe- og lammekjøtt, og svinekjøtt med økologiske kjøttprodukter som markedsføres ved siden av de ordinære produktene til forbrukermarkedet. Andre aktører har ikke egne produktserier med økologiske produkter under eget merkenavn, men har stått bak noen av dagligvarekjedenes økologiske varer.

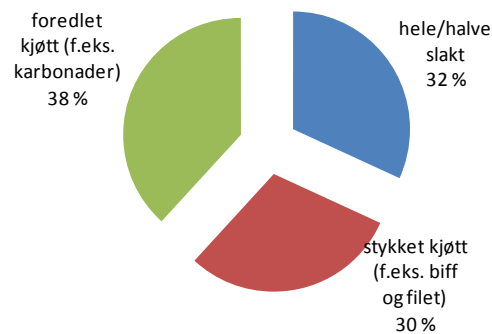
Tabell 31: Innveide og solgte mengder økologiske kjøtt i tonn og andel solgt som økologisk, 2005-2008

	2005	2006	2007	2008
Innveid mengde	1 080	1 220	1 453	1 447
Solgt mengde	173	296	608	710
Andel solgt som økologisk	16,1 %	24,2 %	42,4 %	49,0 %

Kilde: Animalia, Nortura BA, Fatland AS, Grøstadgris AS

Av totalt slaktet økologisk kjøtt ble 49 prosent omsatt som økologisk vare i 2008 i de bedriftene som rapporterer inn omsetningstall. Dette er en økning på i overkant av 6 prosentpoeng fra 2007. Omregnet til helt slakt tilsvarer dette et omsatt kvantum av økologisk kjøtt på ca. 710 tonn i 2008. Økningen i anvendelsesgrad over flere år tyder på en positiv tendens i utnyttelsen av det økologiske slaktet. Det økologiske slaktet som ikke omsettes som økologisk vare, inngår i slakte-/ foredlingsbedriftenes vanlige produksjon, og ender hos forbrukerne i form av konvensjonelle varer.

Figuren nedenfor viser hva slags produkter av økologisk merket kjøtt som slakteri-/foredlingsleddet omsatte i 2008, basert på mottatt rapportering fra aktørene.

Figur 18: Fordeling av omsetningen av økologiske produkter fra slakteri/foredlingsledd i 2008, prosent

Figur 18 viser at den største delen av omsatt økologisk kjøtt i 2008 var i form av foredlet kjøtt (38 prosent). Deretter følger hele/halve slakt med 32 prosent, og stykket kjøtt som biffer og fileter med en litt mindre andel (30 prosent). Disse tallene har holdt seg forholdsvis stabile fra 2007.

6.4.1 Fordeling på kundegrupper

Tabell 32: Fordeling av økologisk slakt, alle dyreslag, på kundegrupper, 2008, prosent

Salgskanal	Solgt mengde i prosent av totalt salg	
	2007	2008
Detaljister	35,6	45,5
Andre foredlings-/engrosbedrifter	13,8	13,0
Ansatte/medlemmer/retur	34,7	26,8
Storkjøkken	4,8	7,3
Andre	11,1	7,4

Kilde: anslag fra aktørene

Som tabellen over viser går nesten halvparten av det økologiske slaktet til detaljist, og vel en fjerdedel til ansatte/medlemmer/retur. 13 prosent av det økologiske slaktet går til andre foredlings-/engrosbedrifter, mens storkjøkken tar i overkant av 7 prosent av det økologiske slaktet.

I kapitel 11 fremgår omsetningen av kjøtt i dagligvare- og faghandel.

6.5 Markedsutvikling for økologisk slakt

Nortura BA har bygget opp en produktserie med økologisk storfe- og lammekjøtt, som markedsføres ved siden av de ordinære produktene i forbrukermarkedet. Produktserien består av ca. 15 produkter av både renskåret og foredlet vare. Det satses fortsatt på økologisk produksjon, og 1. september 2008 kom økologisk karbonadedeig på markedet. Nortura BA/Gilde leverte for øvrig øko-burgere til mange festivaldeltakere sommeren 2008. Øyafestivalen, Hovefestivalen, Slottsfjellfestivalen, Canal Street festivalen og Molde Jazz hadde økologiske hamburgere på menyen. Det var beregnet et forbruk på ti tonn økologiske hamburgere¹⁰. I mars 2009 skal Nortura lansere ytterligere 24 økologiske kjøttprodukter¹¹.

Fatland AS, som er en annen stor aktør som har satset på økologiske produkter, har per dato ikke egne produktserier med økologiske produkter under eget merkenavn. Fatland har kun omsatt hele/halve slakt som økologisk vare og ikke stått for noen videreforedling i 2008.

Grøstadgris AS står for foredlingen av rundt 30 ulike økologiske svineprodukter, blant annet diverse middagspølser, bacon, skinker, skinkepålegg, medisterkaker, posteier og patèer. Produksjonen lå nede store deler av 1. halvår 2008, men produksjonen er nå i full gang igjen.

¹⁰ <http://www.nortura.no/presse-nyheter/oeko-burgere-til-festivalfrelste-article20554-11445.html>, Oslo, 13.06.08

¹¹ <http://www.handelsbladetffk.no/artikel.asp?artikkelId=128766&strukturId=3&visa=1>

6.5.1 Premieringsordning for økologisk kjøtt

I 2002 ble det etablert en ordning, "Premieringsordning for økologisk kjøtt", som skulle stimulere til at en større andel av det økologiske kjøttet skulle nå forbruker som økologisk vare. Tabellen under viser utviklingen i utbetalingen til premieringsordning til økologisk kjøtt.

I Jordbruksavtalen 2008 ble det gjort endringer i innrettingen av premieringsordningen på kjøtt. Ordningen videreføres, men med noen justeringer. Bedrifter som allerede er inne i ordningen kan maksimalt motta støtte ut 2010 for de kjøttslag de er inne i ordningen med. Nye bedrifter i ordningen gis fra 1. januar 2009 rett til å motta salgspremie i tre år til kjøttslag det er markedsmessig behov for. Eksisterende bedrifter i ordningen som utvider med nye kjøttslag, kan motta støtte i inntil tre år for de nye kjøttslagene. Salgspremien forblir uendret på kr 4,00 per kg ved salg av stykket, skåret eller foredlet vare av storfe, småfe, svin og fjørfe, mens salgspremien på kr 3,00 per kg for helt, halvt og kvart slakt utgår.

Som tabell 33 viser økte utbetalingen til salgspremie kraftig fra 2006 til 2007. Denne utviklingen fortsatte i 2008 med en utbetaling på 2,24 mill. kroner, eller en økning på ca. 50 prosent fra 2007 til 2008. Utbetalingen i 2008 fordelte seg på 7 aktører og det meste gikk til storfe, men også til svin, sau og kalkun.

Tabell 33: Utbetalinger for premieringsordning på økologisk kjøtt i perioden 2004-2008, kroner

	2004	2005	2006	2007	2008	Endring siste år
Utbetaling	393 000	316 000	272 000	1 457 366	2 239 874	+782 508

7 Egg

I dette kapitlet presenteres utvikling og status for økologisk eggproduksjon. Tallmaterialet er hentet fra SLF, Debio og samtlige eggpakkerier med mottak av økologiske egg.

Det er registrert 96 produsenter med økologisk eggproduksjon ved utgangen av 2008, med til sammen drøyt 119 000 verpehøns per telledato 31.12.08. Det er flest økologiske verpehøns i Østfold og Vestfold. Mange av de økologiske eggprodusentene driver smått (med 1-2 sifret antall dyr). En del andre driver i større skala, hovedsakelig opp mot 7 500 dyr - som er konsesjonsgrensen på høne. Hoveddelen av eggproduksjonen blir levert inn til eggpakkerier, som vasker, emballerer og videreselger til ulike markeder. Det er sannsynligvis mange av de mindre produsentene rundt om i hele landet som driver med direktesalg fra gården. Dette har SLF ikke oversikt over.

Ved starten på 2008 var det to markedsaktører innen eggpakkerier som mottok økologiske egg, Nortura BA og Arne Magnussen AS. Nortura BA har hatt to anlegg med økologiske egg, i Rakkestad i Østfold og Hå i Rogaland. Nortura BA selger sine eggprodukter til storhusholdning, matvareindustri og dagligvaremarkedet. Samvirket hadde en markedsandel på 74 prosent i 2008 når det gjelder hele eggmarkedet, og en markedsandel på 79 prosent hva gjelder økologiske egg.

Arne Magnussen AS, i Oslo, startet opp med økologiske egg i slutten av 2007. Arne Magnussen selger til storhusholdning og til dagligvaremarkedet.

Et eggpakkeri på Gausel i Rogaland, tilhørende grossistfirmaet Jonas H. Meling AS, utvidet med mottak av økologiske egg 30.10.08, etter at en leverandør startet med økologiske verpehøner (7 500 stykk). Eggpakkeriet selger både til storhusholdning og til dagligvaremarkedet. Jonas H. Meling har ikke planer om å utvide med flere produsenter i 2009.

Enda et mindre pakkeri, Toten Eggpakkeri AS i Oppland, har startet med økologiske egg i begynnelsen av 2009. Satsningen kom i stand etter forespørsel fra NorgesGruppen, og de har utviklet konseptet i samarbeid med Innovasjon Norge. Pakkeriet skal levere økologiske egg til tre av dagligvaregruppens kjeder. Varene vil omsettes hovedsakelig i Oslo og på det sentrale Østlandet. Den første leverandøren av økologiske egg til pakkeriet mottok de første 7 500 hønene i februar 2009. Planen er tre leverandører av økologiske egg innen utgangen av 2009, med en leveranse på til sammen 300 tonn per år (www.totenegg.no).

7.1 Produsentpris på økologiske egg

Det blir per dato bare betalt ekstra for økologisk egg av størrelse M og L, siden det er disse størrelsene som blir omsatt som økologiske. Andelen M- og L-egg utgjør i underkant av 90 prosent.

Gjennomsnittlig pristillegg på økologiske egg (str. M og L) i Nortura BA var kr 10,50 per kg 1. halvår og kr 11,50 2. halvår. Dette var første økningen i tillegget for økologiske egg siden 2006.

Tabell 34: Gjennomsnittlig utbetalt pris til produsent for egg (str. M og L) i 2008, kr

	Konvensjonelle egg	Økologiske egg	Pristillegg økologiske egg
1. halvår	9,53	20,03	10,50
2. halvår	9,98	21,48	11,50

Kilde: Nortura BA

Siden bare en del av de innveide økologiske eggene får ekstrabetaling som økologiske, vil gjennomsnittlig merpris for alle innveide økologiske egg bli kr 8,04 per kg.

Per i dag er det ingen industriell foredling av økologiske egg til ulike eggprodukter, men forholdene er lagt til rette for det, i følge Nortura Eggprodukter AS.

7.2 Innveide mengder økologiske egg

Tabellen nedenfor viser innveide mengder økologiske egg fra 2004 til 2008. Direktesalg fra gård kommer utenom denne statistikken.

Innveide mengder økologiske egg er mer enn doblet fra 2004 til 2008, men det har vært både oppgang og nedgang innenfor disse årene. Etter nedgang i 2005 og 2006 økte mengden med 82 prosent i 2007. Veksten var ikke fullt like sterk i 2008, med totalt 44 prosent vekst for året, noe som skyldes nedgang i første halvår. Dette ser man i figur 20.

Tabell 35: Totalt innveide økologiske egg 2004-2008, i kg og endring per år i prosent

	2004	2005	2006	2007	2008
Innveid økologiske egg	648 166	572 690	569 634	1 038 416	1 493 368
Endring per år	44,6 %	-11,6 %	-0,5 %	82,3 %	43,8 %

Kilde: Nortura BA, Arne Magnussen AS og Jonas H. Meling AS

7.3 Økologisk andel egg av totalt innveide mengder egg

Andelen økologiske egg har økt fra år til år, jamfør tabellen nedenfor. De økologiske eggene utgjorde i underkant av 3 prosent av alle innveide egg i 2008. Totalt ble det levert 51 268 tonn egg, og av disse var 1500 tonn økologiske.

Det var en liten nedgang i totalt innveide egg i 2005 og 2006, for deretter å øke med 4,4 prosent i 2007 og 5,5 prosent i 2008. Som vist i tabellen over har veksten i innveide økologiske egg vært langt kraftigere, noe som fører til at andelen økologiske egg av totalt innveide egg øker.

Tabell 36: Prosentandel økologiske egg av totalt innveide egg i tonn, 2004-2008

	2004	2005	2006	2007	2008
Totalt innveid	48 580	46 656	46 520	48 585	51 268
Andel økologiske egg	1,33 %	1,23 %	1,22 %	2,14 %	2,91 %

Kilde: SLF, Nortura BA, Arne Magnussen AS og Jonas H. Meling AS

7.4 Videre salg og anvendelse av økologiske egg

Det har vært en nesten tredobling av salget fra 2004 til 2008. Det ble solgt nærmere 1100 tonn økologiske egg fra pakkeri i 2008, jamfør tabellen nedenfor. Etter en relativt kraftig vekst i omsetningen av økologiske egg fra pakkeri på 63 prosent i 2007, var veksten på 37 prosent i 2008.

Av alle økologiske egg som veies inn til eggpakkeri, er det sorteringen M og L som selges som økologiske videre til ulike markeder. Sorteringen M og L utgjorde 86 prosent av alle innveide egg i 2008. Dette betyr at salget av økologiske egg ikke kan bli like stort som innveide mengder, og at andelen økologiske egg solgt som økologisk vare ikke kan bli 100 prosent.

Det er ingen industriell bearbeiding av andre sorteringer av økologiske egg som SLF kjenner til p.t.

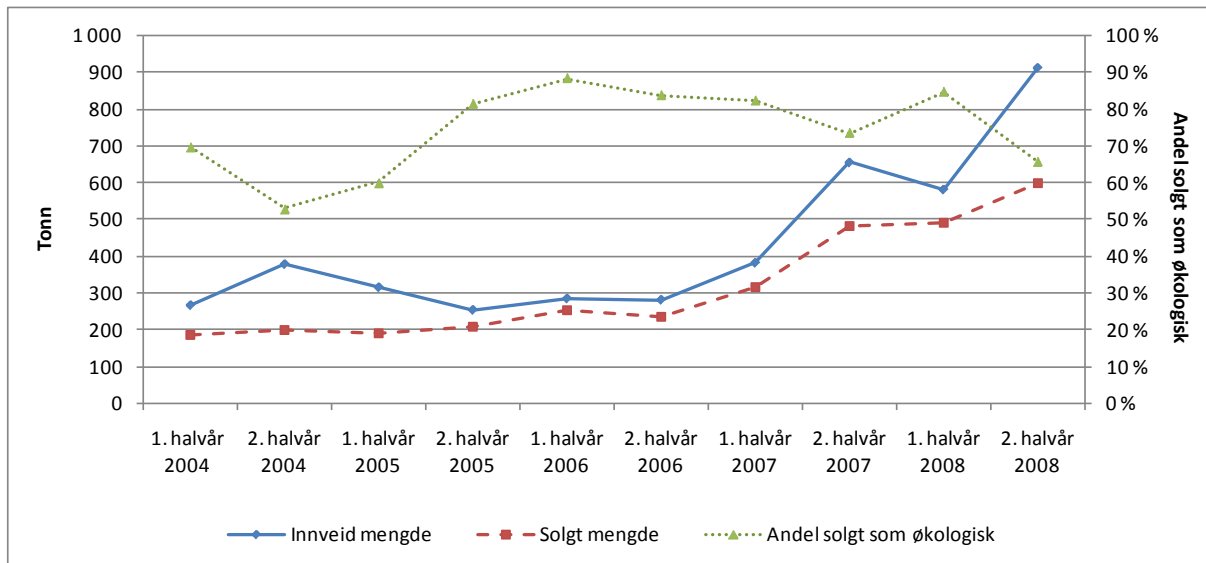
Tabell 37: Solgte økologiske egg fra eggpakkeri i kg, prosent endring i salget per år, og prosentandel økologiske egg solgt videre som økologisk vare, 2004-2008

	2004	2005	2006	2007	2008
Solgt mengde	388 114	398 269	489 901	797 278	1 091 798
Endringer per år	8,5 %	2,6 %	23,0 %	62,7 %	36,94 %
Andel solgt som økologiske egg	59,9 %	69,5 %	86,0 %	76,8 %	73,1 %

Kilde: Nortura BA, Arne Magnussen AS og Jonas H. Meling AS

Det er generelt sett en langt høyere andel av det som veies inn av økologiske egg som blir videresolgt som økologisk produkt, enn det som er tilfelle for de øvrige landbruksvarene. Av alle innveide økologiske egg til pakkeri ble 73 prosent omsatt videre som økologisk vare i 2008, jamfør tabellen over.

Andelen økologiske egg som selges som økologisk vare økte til og med 2006, men har gått noe ned de siste årene. Denne andelen blir påvirket av svingningene i innveide mengder, som har variert mer enn salgsvariasjonene. Dette illustreres i figur 20. Dessuten kan nedgangen i anvendelsesgraden det siste året delvis forklares med at andelen M og L egg av alle økologiske egg har gått noe ned. Nedgangen i M og L egg kan ha sammenheng med nyetablering og større andel småegg fra nye høner.

Figur 19: Utvikling i totalt innveide og solgte mengder økologiske egg, og andel solgt som økologisk, per halvår 2004-2008

Kilde: Nortura BA, Arne Magnussen AS og Jonas H. Meling AS

7.5 Markedsutvikling for økologiske egg

Nortura BA har de siste årene hatt en sterk vekst i produksjonen av økologiske egg. Nortura BA fikk flere nye produsenter i 2008, og hadde ved utgangen av året 11 produsenter av økologiske egg, og en ny produsent startet opp tidlig i 2009. De fleste av disse produsentene har konsesjonshus på 7 500 høner. Nortura BA har ingen planer om ytterligere økning i antallet produsenter i 2009.

Nortura BA forventer et svakt økende salg av økologiske egg i 2009, og de forventer at Nordgården-satsingen vil bidra positivt. Satsingen startet opp i slutten av 2008, men de fleste nylanserte produktene vil komme ut i begynnelsen av 2009. Satsingen innebærer et langt bredere spekter av produkter enn tidligere innen både rødt og hvitt kjøtt. I tillegg har det blitt innført en helhetlig profil på emballasjen. Alle Norturas økologiske produkter vil være emballert med merkenavnet Norgården.

8 Fjørfe

I dette kapitlet presenteres utvikling og status for økologisk fjørfeproduksjon. Tallmaterialet er hentet fra SLF, Debio og de største aktørene i bransjen.

Produksjonen av økologisk fjørfekjøtt har vært minimal fram til 2008. Det var syv produsenter av økologisk kylling ved utgangen av 2008. Disse hadde til sammen 19 500 kyllinger for slakt per telledato 31.12.08. Den desidert største produsenten var Holte gård, med 10 900 dyr på telledatoen. Holte gård i Telemark startet oppdrett av økologisk slaktekylling i 2004, og gården har et eget privat småskala slakteri for fjørfe. Nortura BA startet opp med økologiske kyllingproduksjon i februar 2008, og hadde avtale med fire produsenter av økologisk slaktekylling i 2008.

Det var to produsenter av økologisk kalkun ved utgangen av 2008, med til sammen 6 350 kalkuner for slakt per telledato 31.12.08. Av dette sto Økodrift Homlagarden AS, i Hordaland, for hoveddelen, med 5 600 dyr per telledato 31.12.08. Denne produsenten har hatt økologisk kalkun siden 1991, og de har eget slakteri. Den andre produsenten leverte til Nortura BA, som startet opp med økologisk kalkun i juni 2008.

8.1 Produsentpris på økologisk fjørfekjøtt

Nortura BA ga et pristillegg på kr 15,28 for økologisk kylling og kr 27,60 for økologisk kalkun i 2008.

Tabell 38: Gjennomsnittlig utbetalt pris til produsent for ordinære og økologiske kyllinger og kalkuner i 2008, kr per kg

	Ordinær	Økologisk	Pristillegg
Kylling	16,12	31,40	15,28
Kalkun	19,95	47,55	27,60

Beregningen av gjennomsnittlig utbetalt pris til ordinær og økologisk kylling innbefatter vektclassene 600-800 g, 850-1350 g, 1400 g og større. Det har vært 5 prisøkninger i løpet av 2008. Beregningen av gjennomsnittlig utbetalt pris for ordinær kalkun innbefatter vektclassene 2,5-3,9 kg, 4,0-7,4 kg, 7,5-7,9 kg. Det har vært 6 prisøkninger i løpet av 2008.

Kilde: Nortura BA

8.2 Innveide og anvendte mengder økologisk fjørfekjøtt

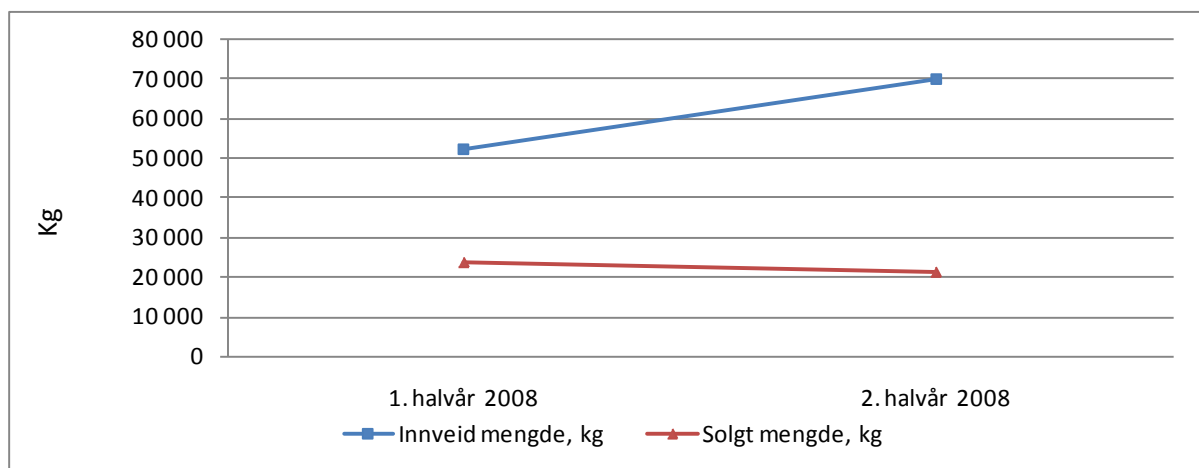
Det er en liten, men økende, produksjon av økologisk fjørfe. Det ble slaktet 122 tonn økologisk kylling i 2008. Dette er produksjonen på Holte gård og det som blir levert til Nortura BA. To mindre produsenter av økologisk kylling er ikke medregnet. Mens innveide mengder til slakting økte i 2. halvår, gikk salget noe ned, jamfør tabellen og figuren nedenfor.

Nortura BA hadde i 2008 rundt 84 prosent av det totalt økologiske kyllingslaktet og 56 prosent av salget av økologisk kylling. Mens Holte gård slakter på bestilling, slik at all slakt blir solgt, solgte Nortura BA lår og bryst fra økologisk kylling. Totalt ble 37 prosent av økologisk kylling solgt som økologisk vare i 2008. Andelen har gått ned fra 1. halvår til 2. halvår 2008 da salgsvolumene ikke har fulgt økningen i produksjonen.

Tabell 39: Økologisk kylling, slaktet og solgte mengder i kg, og prosent solgt som økologisk vare, 2008

	Innveid mengde	Solgt mengde	Andel solgt som økologisk
1. halvår 2008	52 194	23 791	45,6 %
2. halvår 2008	69 813	21 216	30,4 %
Sum 2008	122 008	45 008	36,9 %

Kilde: Nortura BA, Holte gård

Figur 20: Utvikling i innveide og solgte mengder økologisk kylling fra 1. til 2. halvår 2008

Kilde: Nortura BA, Holte gård

Det ble slaktet totalt 56 tonn økologisk kalkun i 2008, jamfør tabellen nedenfor. Av dette ble 75 prosent videresolgt som økologisk vare. Økodrift Homlagarden AS hadde i 2008 71 prosent av slaktingen av økologisk kalkun, og nesten 95 prosent av salget. Nortura BA selger fersk økologisk kalkun og filèt.

Tabell 40: Økologisk kalkun slaktet og solgte mengder, kg, og prosent solgt som økologisk vare, 2008

	Innveid mengde	Solgt mengde	Andel solgt som økologisk
2008	56 321	42 178	74,9 %

Kilde: Nortura BA, Økodrift Homlagarden AS

8.3 Økologisk andel fjørfekjøtt av totalt innveide mengder fjørfekjøtt

Økologisk fjørfe utgjør små mengder av den totale produksjonen. De økologiske kyllingene utgjorde 0,17 prosent av all kyllingslakt i 2008. Økologisk kalkun utgjorde 0,64 prosent av total kalkunslakt, jamfør tabellen under.

Tabell 41: Andelen økologisk fjørfekjøtt av totalt fjørfeslakt i 2008, kg og prosent

	Totalt slaktet	Økologisk slakt	Andel økologisk slakt
Kylling	73 004 855	122 008	0,17 %
Kalkun	8 788 057	56 321	0,64 %

SLF Slaktestatistikk fjørfe baseres på det som er tilskuddsberettiget slakt.

Kilde: SLF Slaktestatistikk fjørfe, Nortura BA, Holte gård, Økodrift Homlagarden AS

8.4 Videre salg av økologisk fjørfekjøtt – fordeling på kundegrupper

Det ble solgt 45 tonn kylling merket som økologisk vare i 2008. Salget av økologisk kylling foregår i dagligvare- og faghandel og til restauranter og festivaler, i tillegg til noe direkte salg.

Det ble solgt 42 tonn kalkun merket som økologisk vare i 2008. Av dette solgte Økodrift Homlagarden AS omlag 40 tonn kalkun. Kjøttet ble videregjort hovedsakelig til dagligvaremarkedet. Ca. 90 prosent gikk til foredlingsbedrift for nedkjøring til dagligvaremarkedet, ca. 7,5 prosent til dagligvaremarkedet gjennom grossist, og ca. 2,5 prosent til restaurant.

8.5 Markedsutvikling for økologisk fjørfekjøtt

Økologisk produksjon er et satsingsområde innen fjørfedivisjonen i Nortura BA, og det er satt inn vesentlige ressurser både innen dyreproduksjonen, produktutvikling og salg og markedsføring. Alle Nortura BA sine økologiske produkter, heriblant fjørfeproduktene, vil i begynnelsen av 2009 få merkeprofilen Norgården.

Nortura BA har inngått en avtale med fire produsenter på Østlandet om produksjon av økologisk kylling i 2008. Produksjonen startet som nevnt i februar 2008, og det prioriteres å få denne til å fungere optimalt ute hos produsentene før det satses på ytterligere ekspansjon. Produksjonen har i 2008 vært med basis i en hurtigvoksende hybrid. Da det er krav i regelverket om at økologiske kyllinger får leve i 80 dager før de slaktes, mens det ellers er vanlig å slakte etter rundt 30, blir dette en stor kylling, med slaktevekt mellom 3 og 4 kg. Hver produsent leverer ca. 500 kylling ukentlig, før neste produsent tar over. På den måten kan Nortura BA kontinuerlig levere fersk økologisk kylling i markedet. I løpet av 2009 vil Nortura BA gå over til en mer saktevoksende hybrid.

Nortura har avtale med en produsent som produserer økologisk kalkun, og den første leveringen kom i juni 2008. Det leveres 6 innsett per år, hvert innsett på 700 - 900 dyr. Den økologiske kalkunen benyttes til nedkjøring, med unntak av innsettet som ble slaktet til jul og som ble solgt som hel julekalkun. Nortura BA har ingen avtale med nye produsenter av økologisk kalkun. I likhet med den økologiske kyllingproduksjonen, foreligger det mulighet for noe utvidelse hos eksisterende produsenten.

Den største produsenten av økologisk kalkun, Økodrift Homlagarden AS, anslår markedet for å være stigende, men at det går tregt. Produsenten vil i 2009 dreie produksjonen mot julekalkun. Det er ikke planlagt noen økning i 2009.

9 Frukt, poteter og grønnsaker

Dette kapitlet presenterer omsetning av fersk økologisk frukt og grønt på engrosnivå. Videre gis det en oversikt over frukt- og grøntvarer og barnemat som det er søkt om tollnedsettelse på.

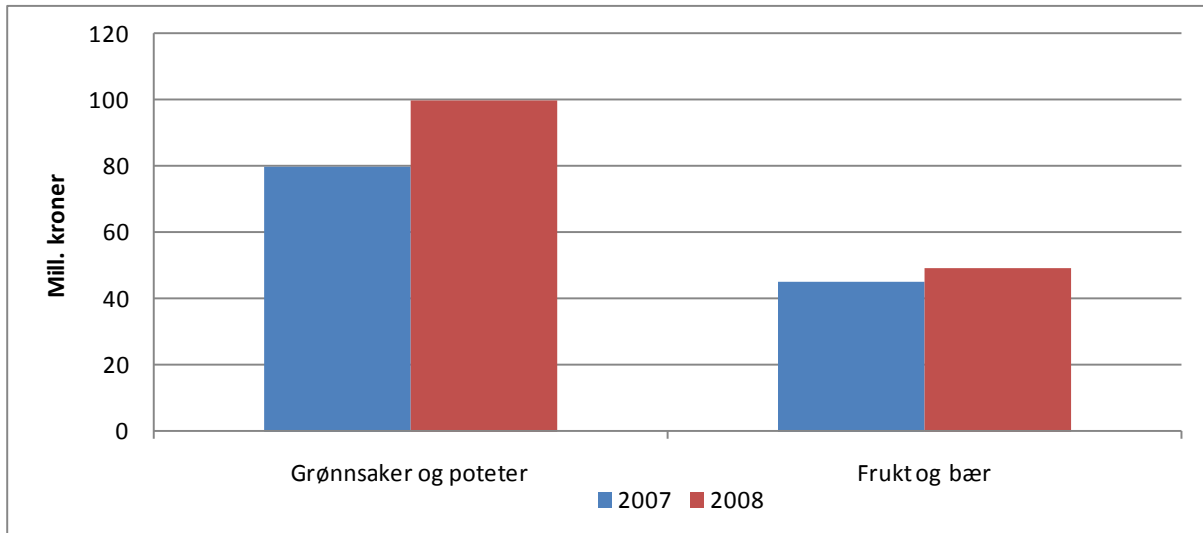
9.1 Omsetning av fersk økologisk frukt og grønt på engrosnivå

Datagrunnlaget bygger på rapporteringer fra grossister med leveranser til detaljister. SLF har mottatt data fra følgende grossister: Helios Engros, Øko-kompaniet, ICA Norge, Coop og BAMA. Av endringer kan nevnes at Helios Engros fusjonerte med Alternativ Mat vinteren 2009. Første del av dette kapitlet ser på omsetningen av økologisk frukt og grønt på helårsbasis, mens i andre del splittes dataene opp på halvårsbasis. I tidligere rapporter er omsetningen av nøtter tatt med i dette kapitlet. Nøtter er nå utelatt og tallene i denne rapporten vil derfor variere noe fra tidligere rapporter.

Fortsatt satses det, både fra produsenter og omsettere, på produksjon og salg av ferske økologiske grønnsaker, poteter, frukt og bær. Markedet og interessen blant forbrukere har imidlertid vært litt varierende siste halvår, noe som har vist seg i redusert omsetning. Noe av forklaringen på det reduserte salget kan trolig skyldes den pågående finanskrisen. I kapittel 12.2 blir det beskrevet hvordan den globale finanskrisen har påvirket salget av økologiske produkter i enkelte land, mens andre land har hatt god vekst i 2008.

Sammenlignet med konvensjonelt dyrkede grønnsaker, poteter og frukt tas det som regel ut en høyere pris i markedet for tilsvarende økologisk dyrkede produkter. Merprisen som tas ut i markedet varierer gjennom sesongen avhengig av tilførsel, kvalitet, profilering i butikk osv. Enkelte år med stor norsk økologisk produksjon selges en del av de økologiske produktene som konvensjonell vare. Dette har vært tilfelle blant annet for økologisk squash og økologiske rødbeter.

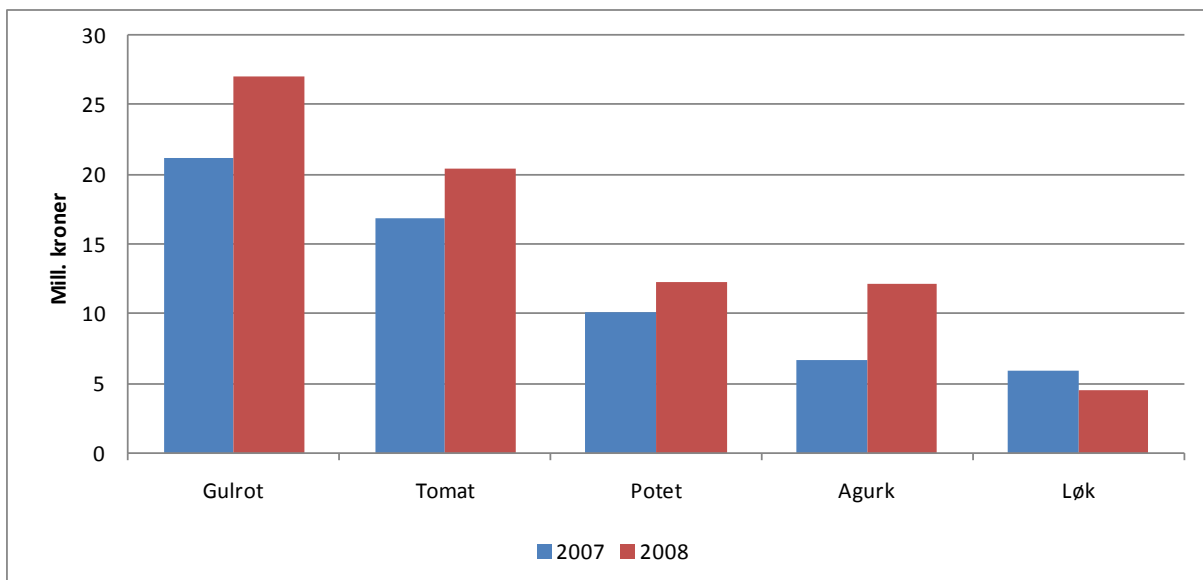
Omsetningen av økologisk frukt og grønt har økt siste år. Som Figur 21 viser var omsetningen av ferske økologiske grønnsaker og poteter i 2008 på i overkant av 100 mill. kroner. Dette var en økning fra 2007 på 20 mill. kroner, eller 25 prosent. Omsetningen av fersk økologisk frukt og bær har ikke hatt en like stor vekst siste år. Totalt ble det omsatt frukt og bær for 48 mill. kroner i 2008, en økning på omtrent 6 mill. kroner, eller 14 prosent sammenlignet med 2007.

Figur 21: Omsetning av ferske økologiske grønnsaker og poteter og fersk økologisk frukt og bær, mill. kroner

Kilde: Helios Engros, Øko-kompaniet, ICA Norge, Coop og BAMA.

Som Figur 22 viser har omsetningen av de fire mest omsatte produktene innen kategorien ferske økologisk grønnsaker og poteter økt siste år. Omsetningen av økologisk løk ble i samme periode redusert. I 2008 ble det omsatt økologisk gulrot for mer enn 27 mill. kroner, noe som var en økning fra 2007 på nesten 6 mill. kroner, eller 28 prosent. Agurk var det produktet som har hatt den prosentvise største veksten i 2008, med en økning i omsetningen på over 80 prosent.

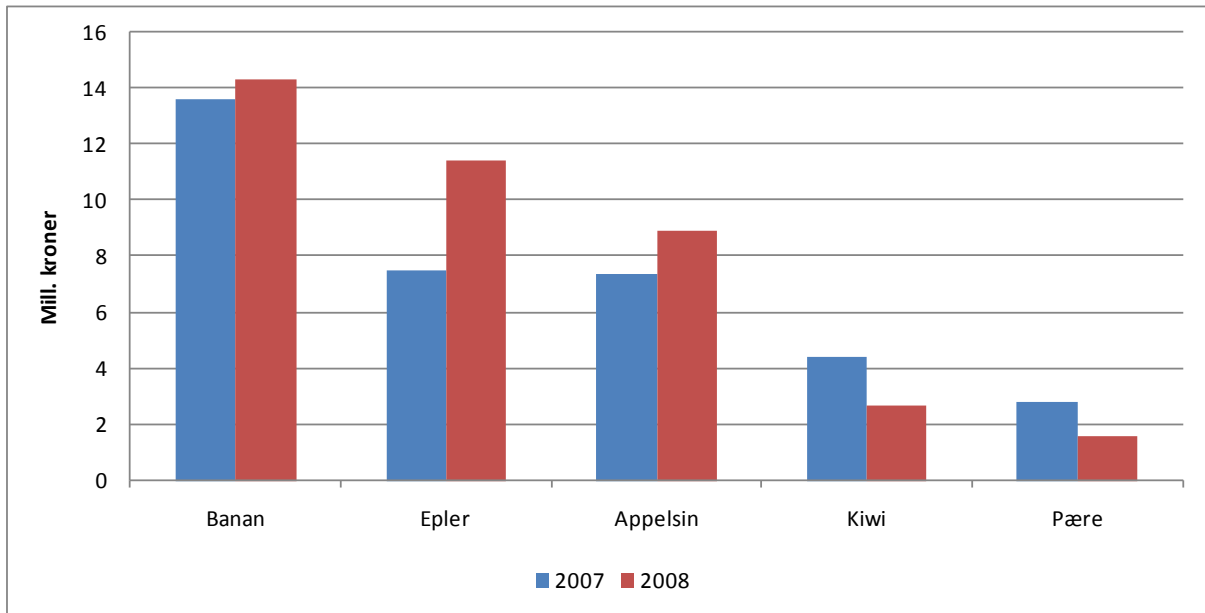

Figur 22: Omsetning av de fem mest omsatte varene innen kategorien ferske økologiske grønnsaker og poteter, mill. kroner

Kilde: Helios Engros, Øko-kompaniet, ICA Norge, Coop og BAMA.

Innen kategorien frukt og bær har de tre omsetningsmessig største produktene hatt en økning i omsetningen i 2008. Som Figur 23 viser var banan det største produktet. Det ble omsatt økologiske bananer for over 14 mill. kroner i 2008, en økning på 5 prosent sammenlignet med 2007. Epler var det pro-

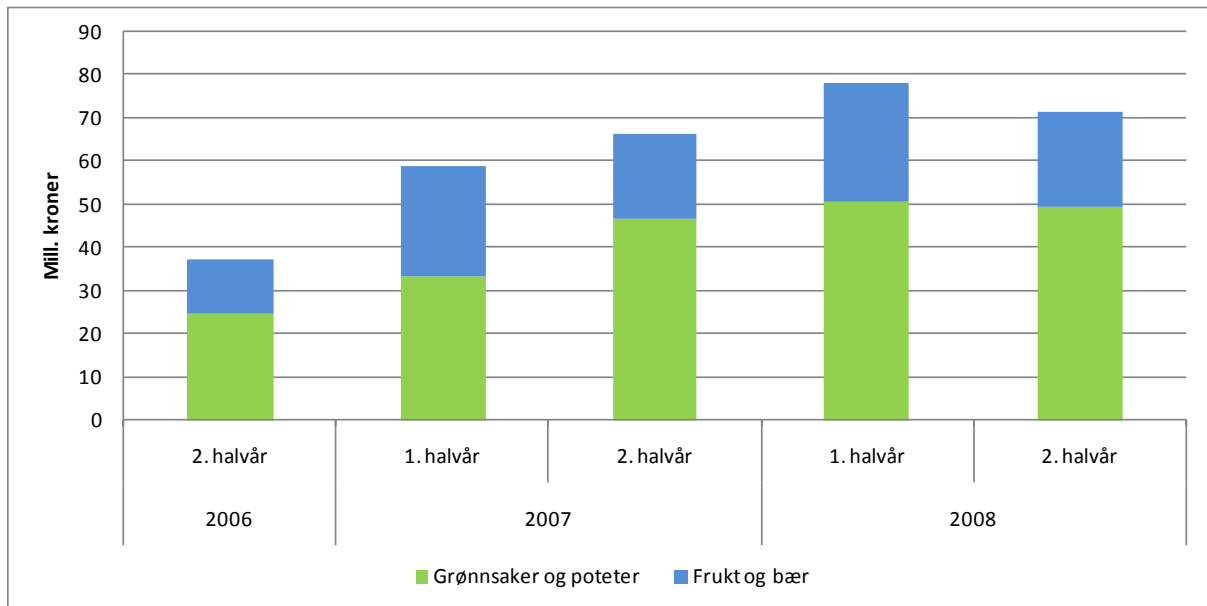
duktet som har hatt den største veksten i 2008 med en økt omsetning på nesten 4 mill. kroner eller 53 prosent. Omsetningen av økologisk kiwi og pære har sunket siste år.

Figur 23: Omsetning av de fem mest omsatte produktene innen kategorien fersk økologisk frukt og bær, mill. kroner

Kilde: Helios Engros, Øko-kompaniet, ICA Norge, Coop og BAMA.

Dersom tallene brytes ned på halvårsbasis vises en annen utvikling enn helårsdataene. Som Figur 24 viser har omsetningen av både frukt og grønnsaker sunket siste halvår. Omsetningen av frukt og grønnsaker var i 2. halvår på i overkant av 71 mill. kroner. Dette var en nedgang fra 1. halvår på nesten 7 mill. kroner, eller 9 prosent. Varer i kategorien grønnsaker og poteter omsatte 2. halvår 2008 for i underkant av 50 mill. kroner. Dette var en reduksjon i omsetningen på omtrent 1 mill. kroner eller 2 prosent fra 1. halvår 2008. Sammenlignet med 2. halvår 2007 var det en vekst på 6 prosent. Omsetningen av frukt og bær i 2. halvår 2008 var 4 mill. kroner, eller 15 prosent lavere enn 1. halvår 2008. Noe av nedgangen i salget av frukt kan komme som følge av ulik tilgang av varer gjennom året. Sammenlignet med 2. halvår 2007 var det en økning i omsetningen av økologisk frukt og bær på omtrent 3 mill. kroner eller 17 prosent.

Figur 24: Omsetning av ferske økologiske grønnsaker og poteter og fersk økologisk frukt og bær, mill. kroner

Kilde: Helios Engros, Øko-kompaniet, ICA Norge, Coop og BAMA.

Tabell 42 viser omsetning, totalt og på produktnivå, for ferske økologiske grønnsaker, poteter, frukt og bær. Flertallet av produktene har hatt en nedgang i omsetningen fra 1. halvår 2008, men sammenlignet med 2. halvår 2007 har de fleste av de mest omsatte produktene økt salget. Det er en tydelig trend at noen få av de mest omsatte produktene utgjør stadig større andel av totalomsetningen. Tilbakemeldingene fra aktørene stemmer godt overens med det som tallene viser, det satses mest på enkelte store og viktige kulturer.

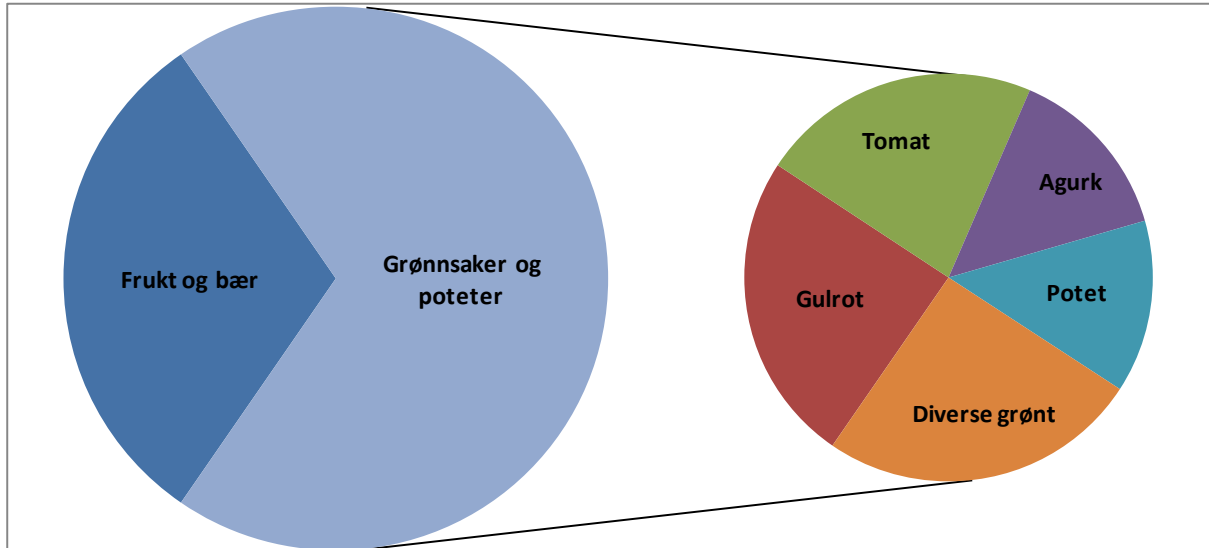
Et annet utviklingstrekk som har gjort seg gjeldende siste tiden er at det vurderes omlegging fra konvensjonell til økologisk for hele eller store deler av produksjonen av enkeltkulturer. Et eksempel er veksthusalatene Rapid og Crispy hvor store deler av produksjonen nå er på vei til å bli økologisk. I motsetning til de fleste andre økologiske produkter oppnås det ikke vesentlig høyere pris for økologisk Rapid og Crispy sammenlignet med konvensjonelt dyrkede salater. Kålrot er en kultur hvor bruken av kjemisk-syntetiske sprøytemidler har blitt sterkt regulert den siste tiden. En omlegging til økologisk produksjon vil derfor bety mindre endringer for produsentene av kålrot enn for produsenter av andre grønnsaker. Foreløpig er det ikke utarbeidet konkrete planer om storstilt omlegging, men det blir av enkelte aktører nevnt som en mulighet.

Tabell 42: Omsetning av ferske økologiske grønnsaker, poteter, frukt og bær, 1000 kroner

Grønnsaker og poteter	2006		2007		2008		Endring siste år
	2. halvår	1. halvår	2. halvår	1. halvår	2. halvår		
Gulrot	4 070	8 073	13 132	14 865	12 205	27,7 %	
Tomat	4 982	6 390	10 511	9 527	10 996	21,4 %	
Agurk	2 829	3 138	3 562	5 331	6 926	82,9 %	
Potet	3 677	4 362	5 799	5 496	6 775	20,8 %	
Løk	1 786	2 583	3 445	2 261	2 303	-24,3 %	
Salat	1 580	1 379	2 273	2 295	2 105	20,5 %	
Brokkoli	777	1 660	1 676	2 849	1 714	36,8 %	
Paprika	689	1 329	1 174	1 639	1 639	31,0 %	
Blomkål	731	1 003	1 267	1 732	1 132	26,2 %	
Hvitkål	899	757	859	970	1 123	29,5 %	
Kålrot	823	662	1 066	1 490	1 041	46,5 %	
Stangselleri	391	601	575	554	439	-15,6 %	
Rødbete	242	235	219	251	220	3,7 %	
Grønt ellers	553	384	307	548	197	7,8 %	
Squash	219	244	249	240	196	-11,6 %	
Sopp	62	176	182	245	190	21,5 %	
Purre	187	97	109	133	80	3,4 %	
Urter/krydderplante	151	98	50	84	51	-8,8 %	
Gresskar	126	64	86	43	48	-39,3 %	
Knollselleri	51	140	64	36	45	-60,3 %	
Fennikel	51	57	21	52	30	5,1 %	
Mais	19	18	17	44	21	85,7 %	
Totalt Grønnsaker og poteter	24 895	33 452	46 645	50 683	49 475	6,1 %	
Frukt og							
Banan	3 114	7 169	6 470	7 145	7 170	5,0 %	
Epler	2 296	3 412	4 100	5 424	6 034	52,5 %	
Appelsin	630	4 951	2 436	5 623	3 300	20,8 %	
Annen sitrusfrukt	681	879	1 188	1 391	1 764	52,6 %	
Pære	522	1 724	1 130	632	990	-43,2 %	
Kiwi	3 678	3 110	1 323	1 792	919	-38,8 %	
Druer	141	740	859	739	711	-9,3 %	
Avocado	513	1 080	983	1 341	599	-6,0 %	
Plomme	93	11	93	19	209	119,2 %	
Annen frukt og bær	475	14	87	1 697	118	1 697,0 %	
Jordbær	10	109	4	22	98	6,2 %	
Ananas	31	51	39	50	28	-13,3 %	
Mango	55	50	74	69	27	-22,6 %	
Melon	71	52	29	44	25	-14,8 %	
Totalt Frukt og bær	12 311	23 352	18 816	25 989	21 992	16,9 %	
Totalt	37 205	56 803	65 460	76 673	71 466	21,2 %	

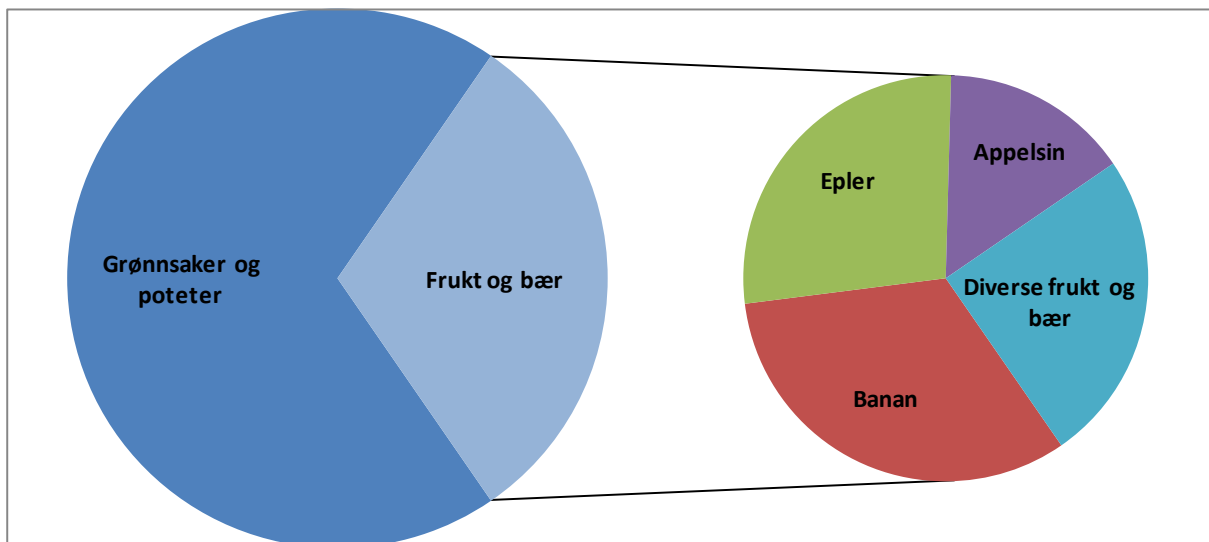
Kilde: Helios Engros, Øko-kompaniet, ICA Norge, Coop og BAMA.

Som tidligere nevnt og som Figur 25 viser er det et fåtall enkeltprodukt innen kategorien økologiske grønnsaker og poteter som utgjør majoriteten av salget. Salget av gulrot, tomat, potet og agurk var 2. halvår 2008 på nesten 37 mill. kroner, eller nesten 75 prosent av totalomsetningen innen kategorien grønnsaker og poteter.

Figur 25: Fordeling av omsetning mellom kategoriene økologiske grønnsaker og poteter og økologisk frukt og bær, samt fordeling av omsetningen av produkter i kategorien økologiske grønnsaker og poteter, 2. halvår 2008

Som Figur 26 viser var det også i kategorien økologisk frukt og bær noen få produkter som stod for hoveddelen av omsetningen 2. halvår 2008. Omsetningen av banan, appelsin og epler var på over 16 mill. kroner, eller 75 prosent av omsetningen innen kategorien frukt og bær.

Figur 26: Fordeling av omsetning mellom kategoriene økologisk frukt og bær og økologiske grønnsaker og poteter, samt fordeling av omsetningen av produkter i kategorien frukt og bær, 2. halvår 2008

9.2 Importtillatelse for økologiske safter, konservervarer og barnemat

Tallmaterialet i dette kapittelet omfatter mengden økologiske varer som det er søkt om tollnedsettelse for i henhold til Forskrift 22.12.05 nr. 1723 om administrative tollnedsettelse for landbruksvarer (FAT). Kildene til disse dataene er hentet fra SLF og fra TVINN (TollVesens INformasjonsystem med Næringslivet).

Norske økologiske produkter har den samme tollbeskyttelsen som konvensjonelle varer med noen unntak. Begge typer varer klassifiseres på de samme varenumre i Tolltariffen og har de samme tollsats. På bakgrunn av dette er det vanskelig å anslå hvor mye av den totale landbruksimporten som er økologiske varer. FAT åpner for tollnedsettelse for utvalgte økologiske produkter i § 14. Det kan innrømmes tollnedsettelse for ferdig bearbejdede økologiske safter, økologisk konservervarer og økologisk barnemat dersom det ikke finnes tilstrekkelig norsk produksjon av tilsvarende varer. Disse varene skal tilfredsstillende gjeldende regelverk og merking av økologiske landbruksvarer. Se også *Bakgrunnsinformasjon – om import av økologiske landbruksvarer til Norge* helt bakerst i denne rapporten.

Importstatistikken i tabell 43 viser tall for mengde økologiske varer som det er søkt om tollnedsettelse på i henhold til FAT § 14, for årene 2005 til 2008. Datamaterialet er oppdatert og noe endret i forhold til kategorisering av de enkelte tollvarenumrene innenfor produktgruppene. Tallene i denne rapporten vil derfor variere noe fra tidligere rapporter.

Den totale importen av økologiske frukt, bær og grønnsaker, og konserver av disse, som det er søkt om tollnedsettelse på, var på 87,8 tonn i 2008. Dette er en nedgang på 87,6 tonn, eller 50 prosent, sammenlignet med 2007. Det importeres mest økologiske grønnsakssaft, barnemat og konserver av grønnsaker. Gruppen økologisk konserver, både av grønnsaker og frukt og bær økte mest fra 2007 til 2008. Mengde import av konservert frukt og bær har mer enn fordoblet seg det siste året.

Som tabell 42 og figur 27 viser gikk mengden av økologiske grønnsakssaft og annen økologisk frukt/bær juice/saft, som det er søkt om tollnedsettelse på, kraftig ned fra 2007 til 2008. Den kraftigst registrerte nedgang har imidlertid vært for økologisk barnemat på varenumrene 20.05.1000 og 20.05.9909 i Tolltariffen. Økologisk barnemat kan imidlertid også importeres under varenummer som ikke er omfattet av FAT. Importstatistikken skiller ikke på økologiske og konvensjonelle varer, noe som gjør det vanskelig å tallfeste denne utviklingen¹². Når en ser på de økte tallene for omsetningen av økologisk barnemat, omtalt i kapittel 11.1.4, er nok forklaringen på den registrerte nedgangen at barnemat nå importeres på andre varenummer, hvor en ikke har mulighet for å hente ut spesifikke data for denne varegruppen.

Også import av økologiske grønnsakssaft og annen økologisk frukt/bær juice/saft gikk ned med henholdsvis 7 og 13 tonn fra 2007 til 2008. Det kan ha sammenheng med endringen av kategoriseringen innen gruppene i årets statistikk, men noe av forklaringen er også at økologiske grønnsakssaft og annen frukt/bær juice/saft fikk en vesentlig høyere tollsats fra midten av 2006. Det har vært en gradvis nedgangen i importert mengde for disse gruppene fra 2005 til 2008.

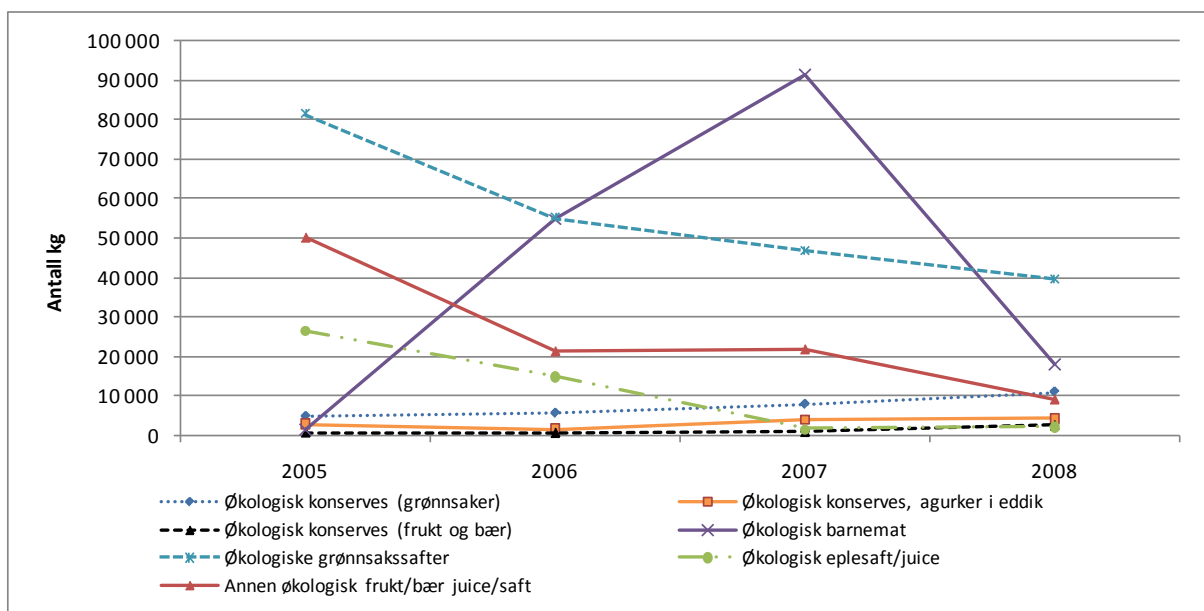
¹² SLF, *Virkemiddelvurderingen 2009, Statens landbruksforvaltnings vurdering av virkemidler i tilknytning til jordbruksoppgjøret 2009, rapport-nr.:2/2009 13.02.09, s.260.*

Tabell 43: Importert mengde økologiske varer som det er søkt om tollnedsettelse innenfor FAT på i 2005– 2008, og endring siste år, kg. Sortert etter størst produktgruppe i 2008

Produktgruppe	2005	2006	2007	2008	Endring siste år
Økologiske grønnsakssafter	81 353	55 107	46 816	39 640	- 7 176
Økologisk barnemat	1 599	54 835	91 491	18 158	- 73 333
Økologisk konserveres (grønnsaker)	4 949	5 756	7 993	11 097	+ 3 104
Annen økologisk frukt/bær juice/saft	50 419	21 590	22 095	9 376	- 12 719
Økologisk konserveres, agurker i eddik	2 985	1 750	3 985	4 350	+ 365
Økologisk konserveres (frukt og bær)	1 050	943	1 185	2 753	+ 1 568
Økologisk epleaft/juice *	26 628	15 112	1 800	2 385	+ 585
Sum	168 983	155 093	175 365	87 759	-87 606

Kilde: SLF, TVINN

* § 25, og vedlegg 8, i FAT gir mulighet for generell tollnedsettelse for drikkeklar epleaft med en brix verdi på høyst 20. Tollsatsen er satt til kr 15 per kg. Alle som skal importere drikkeklar epleaft, økologisk eller konvensjonell, får automatisk denne tollsatsen og trenger ikke søke SLF om tollnedsettelse. Fullstendige tall for import av drikkeklar økologisk epleaft foreligger derfor ikke.

Figur 27: Utvikling i importert mengde av økologiske varer det er søkt tollnedsettelse på, 2005-2008

Kilde: SLF, TVINN

Tabell 44 viser ordinære og nedsatte tollsatter for de ulike økologiske produktgruppene i 2008. Det har ikke vært noen endringer i tollsattene fra 2007 til 2008.

Tabell 44: Ordinære og nedsatte tollsatser for økologiske varer som det er søkt om tollnedsettelse på i 2008, kr per kg

Produktgruppe	2008	Ordinær tollsats
Økologisk konserver (grønnsaker)	1,40 - 16,07 etter deklarasjon	11,77 - 34,92
Økologisk konserver, agurker i eddik	5,00	12,92
Økologisk konserver (frukt og bær)	2,54	8,34 - 34,92
Økologisk barnemat	Maks. 15,00 etter deklarasjon	34,92
Økologiske grønnsakssaft	0,00 - 15,00 ¹	27,20
Økologisk epleaft/juice ²	15,00	27,20
Annen økologisk frukt/bær juice/saft	0,34 - 15,00 etter deklarasjon	14,62 - 27,20

¹ Avhengig av frihandelsavtaler/tollpreferanser, og etter deklarasjon.

² Generelt nedsatt tollsats til kr 15 per kg.

Kilde: SLF, Tolltariffen 2008

10 Næringsmiddelbedrifter og produkter

I dette kapitlet gis en oversikt over næringsmiddelbedrifter med Debio-godkjenning og antall produkter med Ø-merket. Tallene baserer seg på statistikk fra Debio.

10.1 Næringsmiddelbedrifter med økologisk godkjenning

Det var 803 Debio-godkjente bedrifter innen foredling, import og omsetning ved utgangen av 2008. Tabell 45 viser at antallet bedrifter med Debio-godkjenning har økt med 202 stk., tilsvarende over 30 prosent fra 2007 til 2008. Det har vært en fordobling i antallet bedrifter fra 2006. Den sterkeste veksten er i bransjene servering og grossister.

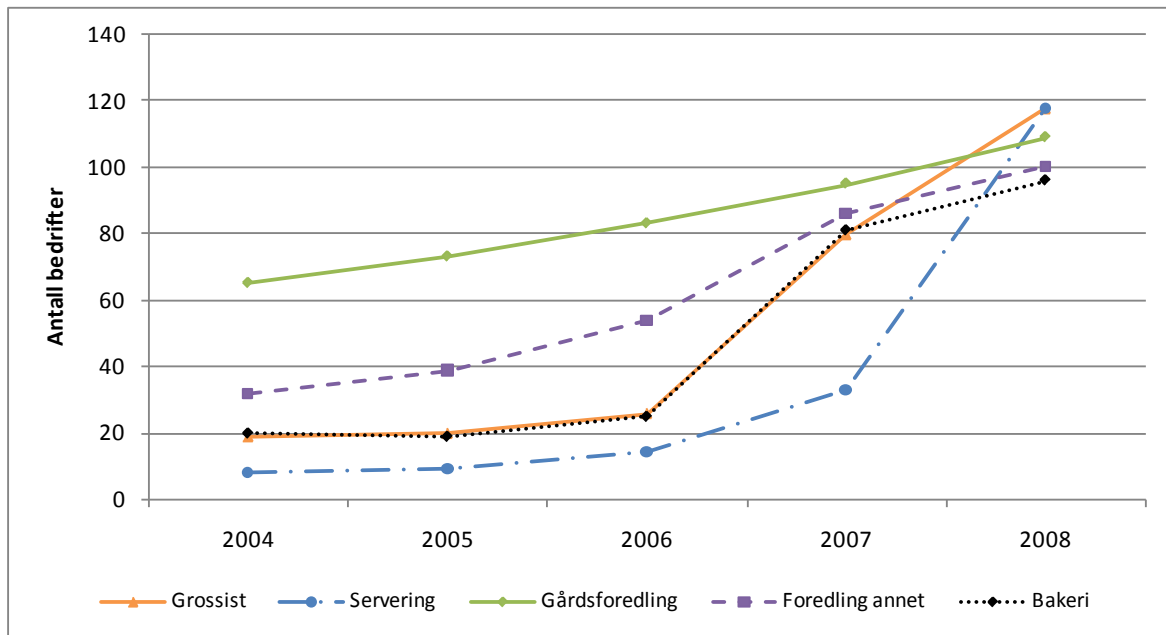
Tabell 45: Utvikling i antall godkjente virksomheter i perioden 2004-2008, per bransje. Sortert etter størst bransje 2008

Bransje/År	2004	2005	2006	2007	2008	Endring siste år, antall
Grossist	19	20	26	80	118	+ 38
Servering	8	9	14	33	118	+ 85
Gårdsforedling	65	73	83	95	109	+ 14
Foredling annet	32	39	54	86	100	+ 14
Bakeri	20	19	25	81	96	+ 15
Mølle	33	35	37	37	40	+ 3
Dagligvareforretning	54	38	28	30	37	+ 7
Slakteri	35	33	36	36	37	+ 1
Utenlandsk	25	23	23	35	37	+ 2
Pakkeri	16	17	21	29	36	+ 7
Annet (inkl. urtemottak)	8	8	12	15	25	+ 10
Meieri	18	19	23	23	25	+ 2
Importør	10	10	10	12	18	+ 6
Helsekostforretning	8	8	9	9	7	- 2
Sum	351	351	401	601	803	+ 202

Kilde: Statistikkhefter fra Debio, 2004-2008

Økningen i antall bedrifter fra 2004 fram til 2008 speiler den positive markedsutviklingen for økologiske produkter generelt i Norge de siste årene. Grossister, servering, gårdsforedling og ”foredling annet” er de største bransjene målt i antall bedrifter, jamfør Tabell 45 og Figur 28. Gårdsforedling omtales senere i dette kapitlet.

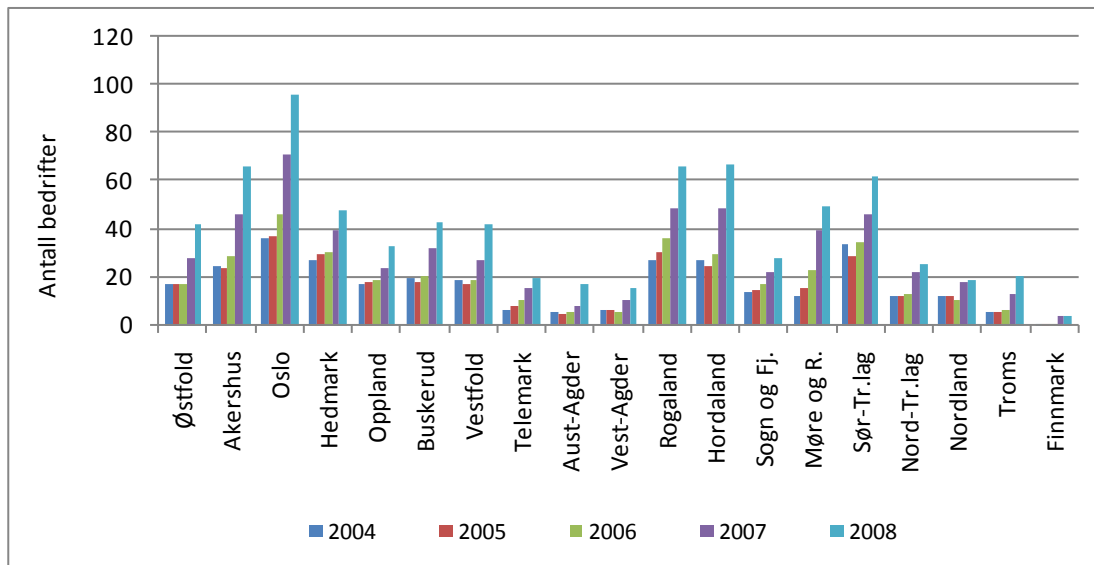
Av serveringsstedene som er godkjente av Debio er de fleste hoteller og restauranter. De færreste er helt økologiske, men har enkelte økologiske retter på menyen eller bruker mye økologiske råvarer i maten. Bransjen servering har økt raskt fra noen få bedrifter i 2004 til 118 bedrifter i 2008.

Figur 28: Utvikling for de fem største bransjene med bedrifter med økologisk godkjenning i perioden 2004-2008

Kilde: Statistikkhefter fra Debio, 2004-2008

Som figuren under viser er det vekst i antall næringsmiddelbedrifter som er Debio-godkjent i alle fylker. Det finnes økologiske bakerier, serveringssteder og bruk med gårdsforedling i alle fylker i landet. Det var Oslo som økte mest i 2008 i likhet med året før, med 25 bedrifter. Oslo er også det fylke med flest økologiske bedrifter (96 stk.) i 2008, deretter fulgte Hordaland med 67 stk. og Akershus og Rogaland med 66 bedrifter hver. Selv om det er få økologiske gårdsbruk i både Oslo og Rogaland, jamfør kapittel 2, viser tallene at interessen for økologisk foredling og omsetning er stor i disse to fylkene.

Figur 29: Fylkesvis utvikling i antall næringsmiddelbedrifter godkjent av Debio, 2004-2008

Kilde: www.debio.acos.no per 31.12.07 og Statistikk 2008 fra Debio

10.2 Bransjen "gårdsforedling"

Lokal foredling av landbruksvarer og småskalaproduksjoner er blitt mer og mer vanlig de senere årene og er en viktig strategi for utviklingen av levende bygder.

Tabell 46 viser utviklingen i antall produsenter som driver økologisk foredling på gården, og hvilke hovedkategorier av produkter som er mest vanlige å foredle. I 2006 var det 83 gårdsbruk som hadde merkegodkjenning for foredling, og dette har økt til 109 stk. i 2008. Det er en jevn økning på ca. 15 prosent nye produsenter per år. Det som preger utviklingen er stor grad av stabilitet, dvs. at få avviker produksjonen og produsentene foredler stort sett det samme år for år, i følge statistikken fra Debio.

En fjerdedel av produsentene innen bransjen "gårdsforedling" videreforedler krydder, te og urter. Denne kategorien var tidligere den klart største, men har ikke økt de siste årene. Det kan se ut til å ha kommet et lite taktskifte i 2008 for foredlere av kjøttprodukter, meieriprodukter og syltetøy, med en økning på henholdsvis 11, 7 og 6 produsenter fra året før.

Kjøttproduktene foredles oftest til spekede produkter, men også pålegg og pølser er vanlig. De fleste foredler produkter av sau og storfe, men også geit, svin og fjørfe er representert. Kategorien meieriprodukter har hatt den sterkeste utviklingen for hvitost, syrna produkter og smør, men også iskrem og fløte er representert i utvalget av meieriprodukter som foredles på gården.

Tabell 46: Utvikling i antall bruk med gårdsforedling og innen de største produktkategoriene, 2006-2008

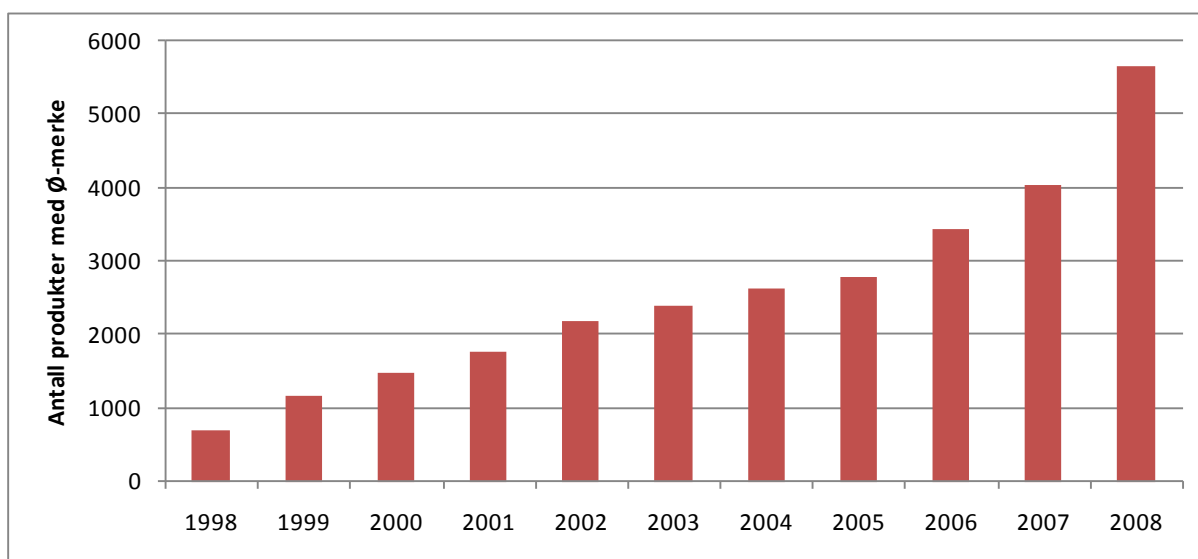
Produktkategori	2006	2007	2008	Endring siste år, antall produsenter
Antall gårder med foredling totalt	83	95	109	+ 14
Krydder, te, urter	28	25	28	+ 3
Kjøttprodukter	18	19	30	+ 11
Meieriprodukter	15	18	25	+ 7
Saft, juice	17	22	22	0
Syltetøy, geleer	14	15	21	+ 6
Brød og mel	11	13	14	+ 1

Flere av produsentene med Debio-godkjenning har for øvrig godkjenning for en eller flere produkter, slik at én gård kan være registrert i flere kategorier.

Kilde: Debios database per 31.12.08, data tatt ut 12.02.09.

10.3 Produkter med Debios merker

Det har vært en stor økning i antall Debio-godkjente produkter det siste året. I 2007 var det 4 041 godkjente produkter, og det har økt med over 1 600 stk. til 5 667 produkter i 2008, jamfør Figur 30.

Figur 30: Utvikling i antall produkter med Ø-merket, 1998-2008

Kilde: Statistikk 2007, Debio og Debios database per 31.12.08, data tatt ut 12.02.09.

Det er produktgruppen ”Mel, gryn, bakervarer m.m.” som er størst med 2 760 produkter, jamfør tabellen under. Går man på detaljnivå utgjør brød og gjærbakst nesten 75 prosent av denne produktgruppen og korn og mel svarer for nesten 10 prosent. Antallet bakerier med en Debio-godkjenning har for øvrig økt med 15 virksomheter fra 2007 til 2008. Dette gir seg videre utslag i dagligvare- og faghandelen, der varegruppen kornprodukter og bakevarer en av de største varegruppene (målt i kroner) innen økologisk omsetning, og omsetningen av økologiske brød og bakevarer fra bakerier med egne utsalg har også blitt betydelig, jamfør kapittel 11.1.4 og 11.2.

Produktgruppen ”Drikkevarer” er tredje størst med 566 godkjente produkter, og går man på detaljnivå utgjør kaffe og te 55 prosent av produktgruppen, mens juice, saft og mineralvann står for 36 prosent.

Tabell 47: Antall Debio-merkede produkter under egen varebetegnelse, fordelt på kategori, 2008. Sortert etter størst produktgruppe.

Produktgruppe	2008
Mel, gryn, bakervarer m.m.	2 760
Poteter, grønnsaker, frukt og bær	1 113
Drikkevarer	566
Kjøtt og kjøttvarer	273
Melk og melkeprodukter	194
Andre næringsmidler	191
Sukker, honning, kakao m.m.	129
Barnemat	95
Matfett, matoljer, smør m.m.	90
Fisk og fiskeprodukter	6
Egg og eggprodukter	3
Andre (ikke-mat)	247
Sum	5 667

Andre (ikke-mat) = oljer, essenser, tekstiler, kosmetikk, produsentorientert vare, jord, gjødsel, såfrø, ensileringsmiddel m.m.

Kilde: Debios database per 31.12.08, data tatt ut 12.02.09. Tallmateriale for årene før 2008 er mangelfulle, på grunn av datatekniske feil i Debios database.

11 Omsetning av økologiske varer

11.1 Omsetning i dagligvare- og faghandel

Dette kapitlet presenterer omsetningstall av økologiske produkter i dagligvare- og faghandelen. Kilden til tallene fra dagligvarehandelen er ACNielsen, som måler omsetning i butikker fra de fire store hovedgrupperingene innen dagligvarehandelen. Kilden til omsetningstallene fra faghandelen er grossisten Helios Engros AS – som var blant de største grossistene på økologiske varer i faghandelen i 2008. Til sammen dekker disse datakildene hovedtyngden av omsetningen av økologiske varer gjennom de store distribusjonskanalene. ACNielsen har forbedret sin datakvalitet med hensyn til å måle økologisk omsetning, og nytt av året er at de også måler frukt- og grøntomsetningen. Omsetningen som presenteres i denne rapporten er derfor ikke direkte sammenlignbar med tidligere rapporter over økologisk omsetning.

11.1.1 Utviklingen i omsetning av økologiske varer

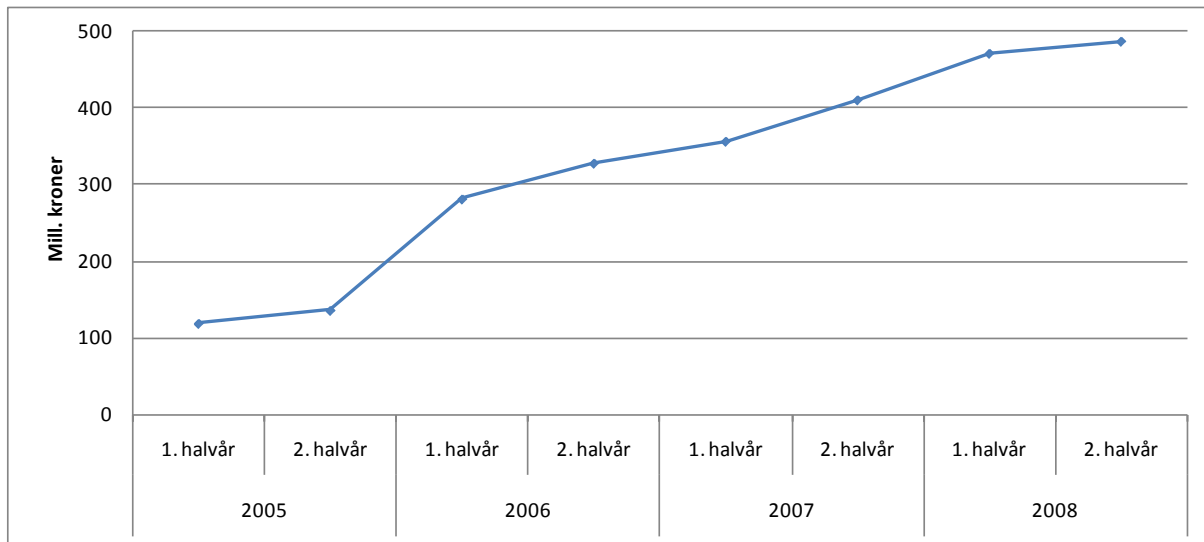
Dagligvarehandelen satset videre på økologiske produkter i 2008. Produktspekteret øker stadig, og det var grovt regnet ca. 1 100 produkter ved utgangen av 2008. I tillegg har det blitt flere aktører som satser på økologiske serier med enhetlig profil fra både industriens og dagligvarehandelens side. Tine endret utseende på sin økologiske serie i begynnelsen av 2008. Nortura kom ut med de første produktene i sin nye serie Økologiske Norgården i siste del av 2008. Hovedlanseringen var i februar 2009 med 20 produkter, og flere skal komme på markedet i løpet av året. Coop var tidlig ute med en økologisk produktserie, Coop Natur. Serien ble relansert med navnet Coop Ænglamark Økologi i 2007, og denne serien omfatter mer enn 40 produkter. ICAs nye økologiske serie ICA I love eco ble lansert i Sverige i mars 2008 med et 60-talls produkter. I Norge ble serier lansert høsten 2008.

Som Figur 31 viser var det en sterk vekst i totalomsetningen av økologiske varer fra 2005 til 2008, fra et relativt beskjedent nivå. Det var en sterk vekst i omsetningen av økologiske varer fra 2005 til 2006. Mange varegrupper hadde en dobling eller mangedobling¹³. Veksten fortsatte med 26 prosent i 2007 og 25 prosent i 2008. Veksttakten har variert noe fra halvår til halvår. I 2. halvår 2008 var veksten i omsetningen noe lavere enn i 1. halvår.

Tabell 48 viser omsetningen innen ulike varegrupper. Det ble omsatt økologiske varer i norsk dagligvare og faghandel for 957,3 mill. kroner i 2008. Dette var en økning på 25 prosent fra 2007.

Den største varegruppen er meieriprodukter, med en omsetning på 277,5 mill. kroner i 2008. Denne gruppen utgjorde 29 prosent av den totale økologiske omsetningen siste året. Omsetningen av meieriprodukter øker stadig, og varegruppen økte med 29 prosent i 2008. Det er omsetningen av ost som driver veksten innen meierivarer. Meierivarene vil bli nærmere presentert i avsnitt 11.1.4.

¹³ Tallene fra 2005 blir ikke presentert i denne rapporten da det er et brudd i tidsserien grunnet nytt datagrunnlag fra ACNielsen Norge.

Figur 31: Utvikling i samlet omsetning av økologiske varer i dagligvare- og faghandel, 2005-2008 per halvår¹

¹ Det er brudd i dataserien fra 2005 til 2006, som gjør at tallene ikke er helt sammenlignbare. Omsetningen i 2005 er fra en tidligere rapportering. Tall fra 2006 til 2008 baserer seg på ACNielsens nye inndeling og rapportering av økologisk omsetning.

Videre er samlegruppen kornprodukter og bakevarer en stor varegruppe innen økologiske varer, med en omsetning på 164,5 mill. kroner, som utgjorde 17 prosent av total økologisk omsetning i 2008. Denne gruppen hadde en kraftig vekst fra 2005 til 2006, fra et relativt beskjedent nivå. Omsetningen har økt videre de to siste årene, men veksten har vært avtagende, på henholdsvis 21 prosent i 2007 og 14 prosent i 2008. Denne varegruppen blir nærmere presentert i avsnitt 11.1.4.

Tabell 48: Omsetning av økologiske varer i dagligvare- og faghandel, 2006-2008. Verdi i mill. kroner. Sortert etter størst omsetning i 2008

	2006	2007	2008		Totalt	Endring siste år
			1. halvår	2. halvår		
Meieriprodukter	183,5	215,4	133,4	144,1	277,5	28,8 %
Kornprodukter og bakevarer	119,5	144,7	79,2	85,2	164,5	13,7 %
Grønnsaker	90,8	132,6	86,4	77,6	163,9	23,6 %
Egg	28,5	47,1	30,2	34,0	64,3	36,6 %
Barnemat	31,8	46,4	30,2	29,6	59,8	28,8 %
Drikkevarer	36,1	39,4	28,5	26,9	55,5	40,9 %
Frukt, bær og nøtter	42,5	51,8	27,1	26,2	53,3	2,8 %
Kaffe og te	20,4	24,1	15,1	16,2	31,3	29,9 %
Krydder og tilbehør	20,2	22,0	13,5	14,4	27,8	26,6 %
Kjøtt	8,3	16,7	11,5	14,0	25,4	52,7 %
Matfett og oljer	9,5	10,6	6,3	7,0	13,3	25,7 %
Snacks, godteri og desserter	8,2	8,3	4,1	4,6	8,7	4,3 %
Middager	6,2	3,7	3,1	4,0	7,2	94,0 %
Søte pålegg	2,7	3,3	2,1	2,4	4,5	33,4 %
Fisk	-	0,2	0,1	0,4	0,5	118,5 %
Totalt	608,4	766,2	470,8	486,5	957,3	24,9 %

Kilde: ACNielsen Norge, Helios Engros AS

Det er nytt i år at ACNielsen Norge rapporterer salgstall på økologiske grøntvarer og økologisk frukt innen dagligvarehandelen. Hittil har disse dataene vært for usikre. SLF har i tidligere rapporter innhentet informasjon om økologisk omsetning fra de store grøntgrossistene med hensyn til grøntvarer og frukt. Økologiske grønnsaker er en stor varegruppe, med omsetning på 163,9 mill. kroner i 2008, som utgjorde 17 prosent av total omsetning av økologiske varer. Det var en formidabel vekst i kategorien fra 2005 til 2006, fra et lavt nivå. I 2007 og 2008 har veksten i prosent vært på henholdsvis 46 prosent og 24 prosent. Økologisk frukt, bær og nøtter hadde også en svært sterk vekst fra 2005 til 2006, fra et lavt nivå. Omsetningen har økt også i de to siste årene, men veksten i salget har vært svakere, på henholdsvis 22 prosent i 2007 og 2,8 prosent i 2008. Økologisk frukt, bær og nøtter hadde en omsetning på 53,3 mill. kroner siste året, som utgjorde 5,6 prosent av total omsetning innen økologiske varer.

Økologiske egg ble omsatt for 64,3 mill. kroner, og hadde en omsetningsvekst på 37 prosent i 2008. Økologisk barnemat ble omsatt for 59,8 mill. kroner, og hadde en vekst på 29 prosent siste året. Barnemat vil bli presentert nærmere i avsnitt 11.1.4.

Økologiske kjøttvarer har hatt en sterk økning de siste årene fra et lavt nivå, og omsetningen målt i kroner økte med 53 prosent i 2008 til 25,4 mill. kroner. Fisk er en ny økologisk varegruppe fra 2007, og solgte for 0,5 millioner kroner i 2008.

11.1.2 Utviklingen av andel økologisk omsetning

For å vise andelen av økologiske varer i forhold til den totale omsetningen, måler vi økologiske varegrupper (samlekategorier) mot tilsvarende varegrupper totalt. I varegruppene som presenteres her, er det ofte flere undervaregrupper. Økologisk omsetning blir kun målt opp mot omsetning innen tilsvarende undergrupper. Når det kommer nye økologiske produkter som utvider antallet undergrupper innen en varegruppe (samlekategori), vil også den totale varegruppen vi sammenligner med utvides med denne typen undergruppe.

For eksempel kan vi ha en økologisk varegruppe (samlekategori) som kalles kjøtt og som inneholder undergruppene ferskt stykket kjøtt og kjøttdeiger. Da vil dette bli sammenlignet med total omsetning av ferskt stykket kjøtt og kjøttdeiger. Hvis den økologiske varegruppen blir utvidet med et nytt produkt innen en ny undergruppe, som spekepølser, vil også den totale varegruppen på kjøtt ta med total omsetning av spekepølser. Derfor kan andelen økologisk innen en varegruppe være uendret eller vise nedgang, selv om det har kommet flere økologiske produkter og omsetningen i kroner og mengder har økt.

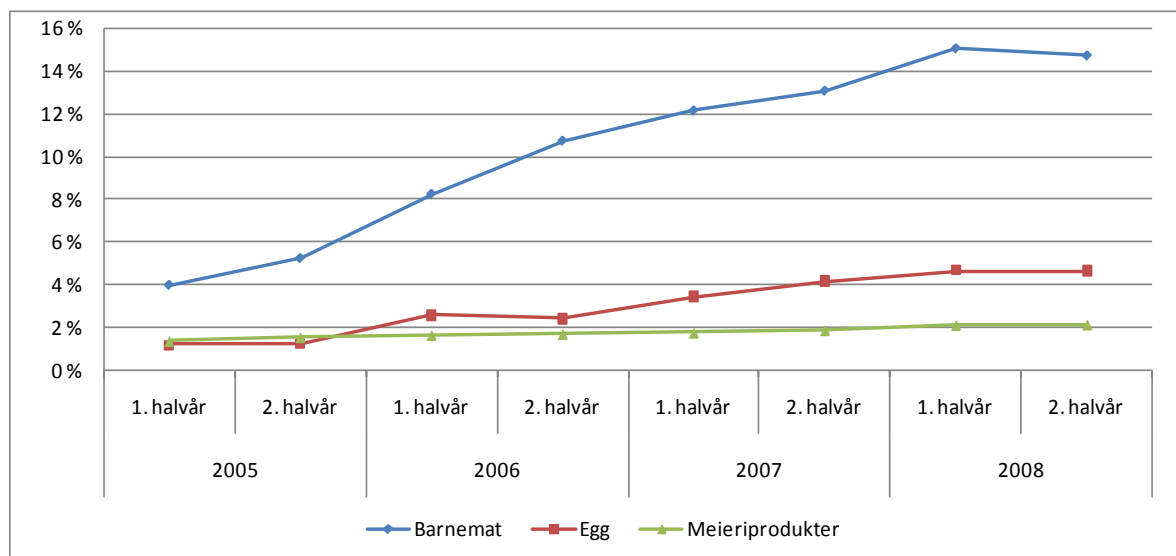
Samlet for alle varegruppene med økologiske produkter, utgjorde omsetningen av økologiske produkter (målt i kroner) 1,3 prosent av total omsetning innen sammenlignbare varegrupper i 2008, jamfør Tabell 49. Prosentandelen økologisk sank i 2. halvår 2008, men hele 2008 sett under ett har en vekst sammenlignet med året før. Innenfor de ulike varegruppene varierer den økologiske andelen mellom 0-4,7 prosent, med unntak av barnemat som skiller seg markant ut med en langt høyere prosentandel.

Figur 32 illustrerer hvordan det har vært en solid vekst i prosentandelen barnemat som er økologisk de siste årene. Siste halvår gikk prosentandelen noe ned. Egg og meieriprodukter viser en utflating i utviklingen av prosentvis økologisk i sine kategorier i 2008.

Tabell 49: Prosentandel økologisk av total omsetning for dagligvare- og faghandel, 2006-2008. Sortert etter vare med høyest andel økologisk omsetning

	2006	2007	2008		Hele 2008
			1. halvår	2. halvår	
Barnemat	9,53 %	12,63 %	15,08 %	14,74 %	14,91 %
Egg	2,51 %	3,83 %	4,68 %	4,64 %	4,66 %
Grønnsaker	1,47 %	1,94 %	2,32 %	2,09 %	2,21 %
Meieriprodukter	1,70 %	1,84 %	2,14 %	2,16 %	2,15 %
Kornprodukter og bakevarer	1,58 %	1,75 %	1,74 %	1,67 %	1,71 %
Kaffe og te	1,22 %	1,21 %	1,50 %	1,66 %	1,58 %
Krydder og tilbehør	1,16 %	1,36 %	1,67 %	1,42 %	1,53 %
Middager	1,62 %	0,64 %	1,01 %	0,86 %	0,92 %
Frukt, bær og nøtter	0,82 %	0,90 %	0,93 %	0,81 %	0,87 %
Matfett og oljer	0,66 %	0,69 %	0,77 %	0,79 %	0,78 %
Søte pålegg	0,35 %	0,40 %	0,47 %	0,50 %	0,48 %
Drikkevarer	0,28 %	0,29 %	0,41 %	0,34 %	0,37 %
Kjøtt	0,14 %	0,25 %	0,34 %	0,33 %	0,34 %
Snacks, godteri og desserter	0,17 %	0,17 %	0,19 %	0,19 %	0,19 %
Fisk	-	0,09 %	0,02 %	0,07 %	0,04 %
Totalt	1,00 %	1,16 %	1,36 %	1,27 %	1,31 %

Kilde: ACNielsen Norge, Helios Engros AS

Figur 32: Utviklingen i prosentvis andel økologiske varer innen varegruppene barnemat, egg og meieriprodukter, 2005-2008 per halvår

11.1.3 Andel norsk vare av økologisk omsetning

Økologisk mat er ikke nødvendigvis det samme som kortreist mat, og økologiske produkter som finnes i butikkhyllene i Norge er ofte importert fra andre deler av verden.

Produktene innen flere varegrupper er helt eller hovedsakelig produsert i Norge, som egg, meierivarer og kjøtt. Dette er produktgrupper som Norge har naturlig forutsetning for å kunne produsere, samt at de er beskyttet av en sterkt tollvern. Tabell 50 viser prosentandel norske varer innen de inndelte varegruppene for årene 2006-2008.

Tabell 50: Norske varers prosentandel av økologisk omsetning (målt i verdi) i dagligvare- og faghandel for utvalgte produktkategorier, 2006-2008 per halvår

	2006		2007		2008	
	1. halvår	2. halvår	1. halvår	2. halvår	1. halvår	2. halvår
Egg	98,6 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	99,9 %	100,0 %
Meieriprodukter	96,9 %	96,2 %	96,3 %	95,1 %	94,8 %	94,3 %
Kjøtt	92,7 %	87,1 %	97,6 %	93,7 %	89,3 %	84,0 %
Kornprodukter og bakevarer	66,6 %	77,9 %	71,7 %	72,9 %	69,3 %	62,1 %
Krydder og tilbehør	20,5 %	32,8 %	22,1 %	23,3 %	21,8 %	20,4 %
Drikkevarer	0,5 %	8,9 %	4,6 %	8,8 %	14,0 %	14,5 %
Søte pålegg	3,8 %	14,1 %	2,5 %	1,9 %	3,2 %	4,3 %
Barnemat	0,0 %	0,0 %	2,6 %	3,2 %	2,6 %	1,7 %

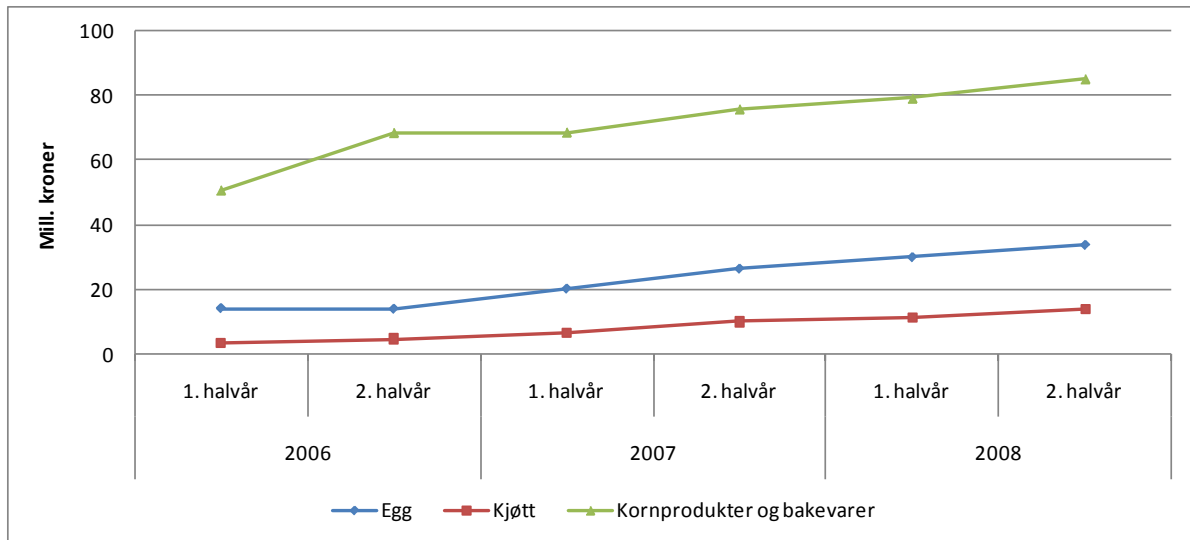
Kilde: ACNielsen Norge, Helios Engros AS

Som vi ser i tabellen over er det helt eller hovedsakelig norsk produksjon av økologiske egg, meierivarer og kjøttvarer omsatt i dagligvare- og faghandelen. Det har vært en liten produksjon av

barnemat i Norge, som vist i tabellen over, men fra 2009 er både Nestlé og Småfolks norske produksjon nedlagt.

11.1.4 Økologisk omsetning av enkelte produktgrupper

I dette avsnittet ses det nærmere på noen varegrupper som er av stor betydning ut fra omsetningsstørrelse og/eller som i stor grad produseres i Norge. Figuren nedenfor viser utviklingen innen tre varegrupper, kornprodukter og bakevarer, barnemat og kjøtt.

Figur 33: Økologisk omsetning av barnemat, kjøtt og kornprodukter og bakevarer

Meierivarer

Meierivarer er den varegruppen av økologiske varer med størst omsetning. Meierivarer som samlet gruppe øker, og veksten i omsetningen økte med 29 prosent i 2008, mot 17,4 prosent i 2007. Som det fremgår av Figur 34 var veksten kraftigere i 1. halvår enn 2. halvår av 2008.

Veksten i omsetningen av meierivarer kommer som en følge av sterk økning i omsetningen av ost, og da hovedsakelig importerte oster. I 2006 og 2007 var det relativt lavt salg av økologisk ost. Salget har økt hvert år, og det var en spesielt kraftig vekst i salget i 2008. Det var særlig 1. halvår 2008 at omsetningen økte sterkt. Økologisk ost utgjorde 30 prosent av totalt salg av økologiske meierivarer målt i kroner i 2008.

Melk er det største produktet innen økologiske meierivarer med en omsetning i 2008 på 127,3 mill. kroner, 46 prosent av økologiske meierivarer samlet. Det var en nedgang i salget av økologisk melk på 4,8 prosent fra 2007, målt i omsetning i kroner. Innenfor "melk" ligger både syrnet melk og søt melk. Omsetningen av økologisk syrnet melk gikk ned noe 1. halvår, og så opp 2. halvår 2008. Omsetningen av økologisk søt melk gikk ned både i 1. halvår og 2. halvår i 2008.

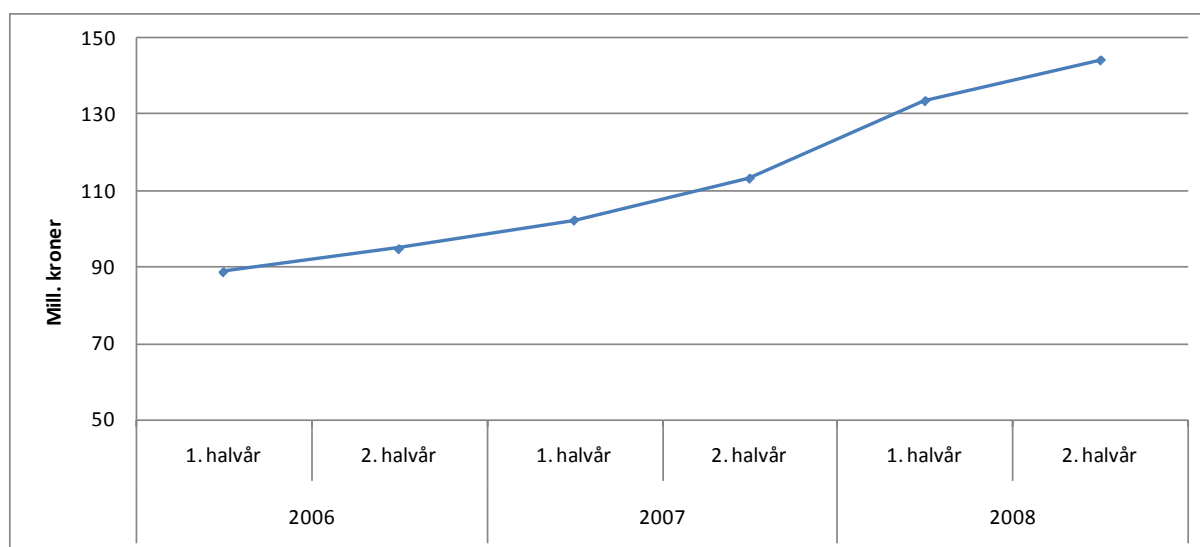
Produktene økologisk rømme, fløte m.m. har etter flere år med økning i omsetningen, hatt en nedgang i salget med 1,6 prosent i 2008. Det var i 1. halvår at salget gikk ned, mens i 2. halvår var det en liten vekst. Rømme, fløte m.m. utgjorde 19 prosent av totalt salg innen økologiske meierivarer i 2008.

Økologisk yoghurt og smør er små produkter målt i omsetning i kroner, men begge har hatt vekst i omsetningen på henholdsvis 37 og 34 prosent siste året.

Tabell 51: Omsetning av meieriprodukter og melkeerstatninger i dagligvare- og faghandel 2005-2008, mill. kr

	2006	2007	2008		Totalt	Endring siste år
			1. halvår	2. halvår		
Melk	119,4	133,7	64,7	62,6	127,3	-4,8 %
Ost	11,2	18,3	38,1	46,1	84,2	359,6 %
Rømme, fløte m.m.	45,6	54,0	26,0	27,2	53,2	-1,6 %
Yoghurt	5,4	7,2	3,4	6,5	9,9	37,2 %
Smør	2,0	2,2	1,3	1,7	2,9	34,2 %
Totalt	183,5	215,4	133,4	144,1	277,5	28,8 %

Kilde: ACNielsen Norge, Helios Engros AS

Figur 34: Omsetning av økologiske meieriprodukter, mill. kroner

Kjøtt – rødt og hvitt

Omsetningen av økologiske kjøttvarer har økt med over 50 prosent i 2008. Tabell 52 viser utviklingen i omsetningen av kjøttvarer, og det er underkategorien deiger og farsjer som har hatt den prosentvis største veksten siste år med en vekst på over 114 prosent. Underkategorien helt og stykket kjøtt har hatt omtrent den samme veksten, målt i kroner, som deiger og farsjer med en økning siste år på i underkant av 4 mill. kroner.

Omsetningen i underkategorien bearbeidet kjøtt har økt med 6 prosent siste år. Siste halvår har omsetningen av bearbeidet kjøtt blitt redusert med i underkant av ½ mill. kroner.

Fortsatt er produksjonen og omsetningen av økologisk fjørfe relativt liten, men som vi ser av tabellen under har det vært en omsetningsvekst siste år. Det ble i 2008 omsatt økologisk kylling og kalkun for omtrent 2 mill. kroner.

Tabell 52: Utvikling i omsetning av kjøttvarer i dagligvare- og faghandel i perioden 2006-2008, mill. kroner

	2006	2007	2008		Totalt	Endring siste år
			1. halvår	2. halvår		
Helt og stykket kjøtt, fryst og ferskt	4,87	8,81	5,36	7,12	12,48	41,7 %
Deiger og farser, ferskt og fryst	1,18	3,35	3,15	4,02	7,18	114,3 %
Diverse bearbeidet (pølse, pålegg, kjøttkaker, spekemat m.m.)	1,73	3,42	2,03	1,60	3,63	6,1 %
Kylling	0,50	1,09	0,89	0,78	1,66	53,2 %
Kalkun	-	-	0,04	0,46	0,50	-
Totalt	8,28	16,67	11,47	13,98	25,45	52,7 %

Kilde: ACNielsen Norge, Helios Engros AS

Barnemat

Omsetningen av økologisk barnemat har økt jevnt de siste årene. Siste halvår har imidlertid veksten stoppet opp, og omsetningen 2. halvår 2008 var noe lavere enn i 1. halvår, se Tabell 53. Barnemat på glass var den største varegruppen, og omsatte for over 36 mill. kroner i 2008. Totalt ble det omsatt økologisk barnemat for nærmere 60 mill. kroner i 2008, en økning på nesten 29 prosent sammenlignet med 2007.

Tabell 53: Utvikling i omsetning av barnemat i dagligvare- og faghandel i perioden 2006-2008 per halvår, mill. kroner

	2006	2007	2008		Totalt	Endring siste år
			1. halvår	2. halvår		
Barnemat på glass	18,6	29,0	18,9	17,8	36,6	26,2 %
Grøter	6,8	7,0	4,8	5,0	9,8	40,8 %
Morsmelkerstatning	3,2	6,2	4,2	4,8	9,0	44,8 %
Barnemat annen	2,0	3,3	1,9	1,5	3,4	2,6 %
Barnesaft	1,2	0,8	0,4	0,5	0,9	5,9 %
Totalt	31,8	46,4	30,2	29,6	59,8	28,8 %

Kilde: ACNielsen Norge, Helios Engros AS

Kornprodukter og bakervarer

Sammenlignet med 2007 har omsetningen av produkter innen kategorien kornprodukter og bakevarer økt med nesten 14 prosent i 2008. Som Tabell 54 viser ble det totalt omsatt varer innen denne kategorien for over 164 mill. kroner i 2008. Det var underkategorien brød som var den mest omsatte med et salg på nesten 98 mill. kr i 2008. Sammenlignet med 1. halvår ble omsetningen av varer i underkategorien diverse mel, korn m.m. redusert i 2. halvår. Økningen i omsetningen av brød m.m. er samsvarer med utviklingen i antall bakerier med økologisk godkjenning og antall produkter med Ø-merket, jmfør kapittel 10.

Tabell 54: Utvikling i omsetning av kornprodukter og bakevarer i dagligvare- og faghandel i perioden 2006-2008 per halvår, mill. kroner

	2006	2007	2008			Endring siste år
			1. halvår	2. halvår	Totalt	
Brød (ferskt, tørt, frosset)	50,7	82,0	45,1	52,8	97,9	19,4 %
Diverse mel, korn m.m.	59,5	49,8	26,5	23,4	49,9	0,3 %
Pasta m.m.	6,1	7,3	4,9	4,9	9,8	34,5 %
Ris og risprodukter	2,1	4,1	1,9	3,0	4,9	18,5 %
Kjeks, kaker, vafler m.m.	1,2	1,5	0,8	1,2	1,9	32,7 %
Totalt	119,5	144,7	79,2	85,2	164,5	13,7 %

Kilde: ACNielsen Norge, Helios Engros AS

11.2 Omsetning i storhusholdning og småskalaomsetning

11.2.1 Økologisk mat i storhusholdning

I Landbruks- og matdepartementets nye handlingsplan "Økonomisk, agronomisk –økologisk!" blir økt forbruk av økologiske produkter i offentlige storhusholdninger trukket fram som en viktig strategi for å nå 15 prosent målet for forbruk i 2015.

I Danmark ble det i følge Økologisk landsforening¹⁴ i 2008 omsatt varer for DKK 500 mill. til storhusholdninger i offentlig sektor, private kantiner og restauranter.

I Sverige rapporterer økologiske lantbrukarna¹⁵ at omsetningen i offentlige storkjøkken var på ca. SEK 450 mill. i 2006 og at det omsattes for mellom SEK 100 og 200 mill. til restauranter/kafèer. En sentral storkjøkkengrossist oppga at omsetningen økte med 28 prosent fra 2006 til 2007.

Storhusholdningmarkedet i Norge totalt målt i innkjøpsverdi var på 17,5 mrd. kroner i 2007, en økning på ca. 1,9 mrd. kroner siden 2005. I 2007 fordelte markedet seg med 64 prosent på hotell og restaurant, 25 prosent på kantine/catering og 11 prosent på institusjoner¹⁶.

I dette kapitlet presenteres en oversikt over utviklingen i antall Debio-godkjente storhusholdningsvirksomheter fordelt på hovedkategorier som hotell, restaurant og kantine. Videre presenteres verdien av salg av økologiske produkter fra bakeriutsalg som er et stort enkeltmarked, også sammenliknet med dagligvaremarkedet. I dette kapitlet beskrives det sterkt voksende festivalmarkedet, hotellmarkedet, Ikeas satsing på økologisk servering og også en offentlig satsing på kommunale kantiner i regi av Kommunal- og regionaldepartementet og Landbruks- og matdepartementet.

¹⁴ Økologisk Landsforenings presentasjon av Danmark under Biofach 2009, hvor Danmark var "årets land": <http://www.organicdenmark.dk/Facts++Figures.4.aspx>

¹⁵ Ekologiska Lantbrukarna 2007 og 2008: "Växande marknad - Förseljning, volymer & trender för ekologisk mat"

¹⁶ Flesland, 2008, "Storhusholdningsmarkedet 2008/2009"

Tabell 55: Utvikling i antall serveringsbedrifter med Debio-godkjenning fordelt på ulike kategorier i 2004-2008

Kategori/År	2004	2005	2006	2007	2008	Endring siste år, antall
Hotell	1	1	4	16	87	+61
Kafé/restaurant/catering	4	3	4	6	18	+12
Off . kantine	3	4	5	9	11	+2
Kantine	0	0	0	1	2	+1
Sum storhusholdniger	8	8	13	32	118	+76

Kilde: Debios database per 24.02.09

Tabell 55 viser utvikling i antall serveringsbedrifter som er godkjent av Debio. Det var bare 13 storhusholdninger med merkegodkjenning i 2006, men dette har økt til 32 i 2007 og 118 i 2008. Den kraftige veksten skyldes at hotellkjedene Choice¹⁷ og Scandic¹⁸ har meldt inn mange enkelthoteller i Debio, og det er registrert 87 hoteller i 2008. De to hotellkjedene har ambisjoner om å tilby gjestene økologisk frokost og har derfor et økologisk tilbud av melk, egg, brød, frokostblandinger, te og kaffe med mer.

Debio-godkjente serveringssteder som kafèer, restauranter og katering har økt fra 6 stk. i 2007 til 18 stk. i 2008. Rogaland, med kommunene Stavanger og Sandnes, peker seg ut med relativt mange restauranter (5 stk.) og offentlige kantiner (5 stk.). Blant restauranter kan nevnes Ikea og "Herlige Restauranter" som har 3 Debio-godkjente serveringssteder hver. Som sagt er økt forbruk av økologiske produkter i offentlige kantiner et mål, og som tabellen viser har antallet økt fra 5 stk. i 2006 til 11 stk. i 2008. Av offentlige kantiner kan nevnes forsvaret (3 stk.), offentlig forvaltning (2 stk.), kommunale kantiner (2 stk.) og sykehus (1 stk.).

I Ikeas satsing på miljø- og samfunnsansvar inngår tilbud av økologisk servering og salg av økologiske produkter. Ikea selger økologiske produkter som kaffe og te og har i 2008 servert ca. 95 000 liter økologisk melk og ca. 40 000 porsjoner med økologisk pasta.

EUs økologiforordning og storhusholdning

Norge følger EUs regelverk på økologiområdet, og i EUs nye økologiforordning ((EF) nr 834/2007) som gjelder fra 01.01.2009, er storkjøkkenet ikke omfattet av regelverket. Hvert land skal selv bestemme om det skal anvendes nasjonale og private regelverk. Hvilke ordninger som vil gjelde i Norge er noe Landbruks- og matdepartementet skal ta stilling til, men er i dag ikke avklart.

¹⁷ Choice og økologisk mat: <http://www.choicehotels.no/chs/choice/no/miljo/okologisk-frokost/>

¹⁸ Scandic og økologisk mat: <http://www.scandichotels.no/Om-oss/Ansvarlig-samfunn/Vart-miljoarbeid/Miljovennlige-hotell/Okologisk-mat/>

Økoløft i kommuner og kjøkkenøkologi

For 2008 og 2009 har Landbruks- og matdepartementet og Kommunal- og regionaldepartementet avsatt i alt 20 mill. kroner til kommuner som vil gjøre en ekstra innsats for å fremme økologisk produksjon og forbruk. Over 100 kommuner søkte om å bli foregangskommuner, og 32 prosjekter fordelt på 52 kommuner har blitt igangsatt. Statens landbruksforvaltning har ansvar for gjennomføring av Økoløft i kommuner. Tiltakene kommunene har planlagt spenner over mange felt. Felles for alle er at de vil øke forbruket av økologisk mat i en eller flere av kommunens egne virksomheter, dvs. kantiner, omsorgsinstitusjoner, barnehager og skoler. Kommunens bønder skal stimuleres til omlegging til økologisk drift, og mange kommuner vil drive holdningskapende arbeid rettet mot innbyggerne. I flere av prosjektene er bedrifter som arbeider med videreføring og omsetning involvert.

I satsingen på storhusholdning er det viktig med opplæring og motivasjon. Her har prosjektet kjøkkenøkologi¹⁹ en viktig rolle hvor Bioforsk økologisk, Nofima Mat og Stiftelsen Ullandhaug økologiske gård er prosjektansvarlige. Hovedmålet er å bistå både private og offentlige storhusholdninger med å ta bruk økologisk mat.

11.2.2 Bakevarer utenom dagligvare

En god del av omsetningen av økologiske bakevarer foregår utenom dagligvaremarkedet, gjennom egen bakeri/kafè-utsalg og gjennom helsekost. "Godt brød"²⁰ baker kun økologisk bakverk og har eksistert i snart fjorten år. Godt brød har et konsept med kombinerte bakeri og utsalg. I 2007 hadde Godt brød 7 utsalg som økte til 9 stk. i april 2008 og videre til 11 utsalg i august. Disse er stort sett fordelt på de fire største byene.

"Den gode baker" har kun økologisk bakverk, stort sett basert på speltmel og leverer til mange helsekostforretninger, men også noe til dagligvarekjedene.

I 2008 har disse to bakeriene omsatt for ca. 85 mill. kroner i egne utsalg eller til helsekostforretninger, en økning fra ca. 72 mill. kroner i 2007. Dette er nesten like mye som det som omsettes gjennom dagligvare- og faghandel jamfør tabell 54 omtalt tidligere.

Mengden mel som har gått med til bakeverk fra disse bakeriene er ca. 790 tonn i 2008, hvorav halvparten er norsk. Anslagsvis er 50 prosent av melet som brukes hvete og ca. 25 prosent er spelt.

11.3 Direktesalg

Det er flere grunner til at direktesalg av økologiske produkter kan være interessant både for bonden og forbrukeren. En del produsenter har en allsidig produksjon, men for små volumer til at de får avtaler med de store grossistene og dermed blir gårdssalg, abonnementsalg og salg på markeder og messer et viktig alternativ. I tillegg til markedsadgang kan bonden oppnå en god pris og direkte kontakt med

¹⁹Prosjektet "Kjøkkenøkologis hjemmeside: <http://www.kjokkenokologi.no/>

²⁰ Godt brøds hjemmeside: www.bakeverksted.no

kunden. Ulemper ved direktesalg kan være at det er tidkrevende og at det ikke er like lett å få omsatt større volum. Forbrukeren setter pris på å få kontakt med produsenten og få handlet ferske produkter.

Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF) gjennomførte en undersøkelse av Bondens marked i Norge i 2007²¹, og rapporten viser at produsentene ofte benytter flere salgskanaler som egen gårdsbutikk, andre gårdsbutikker, direktesalg til restaurant, bestilling med flere i tillegg til Bondens marked. Mye tyder på at direktesalg øker år for år, siden antall festivaler med økologisk profil øker, antall abonnementsordninger øker, fokus på kortreist mat øker og antall bønder som driver småskalaforedling av kjøtt og meierivarer også øker.

Festivaler med økologisk profil

I 2003 startet Øyafestivalen²² med økologisk profil på matserveringen. Dette ble gjort mulig blant annet fordi det ble gitt prosjektmidler fra SLF. Øyafestivalens øko-profil resulterte blant annet i en miljøhåndbok for festival-arrangører og samlet har dette inspirert flere store og små musikkfestivaler til å tilby økologisk mat.

I 2007 ble det startet et eget festivaltilretteleggerprosjekt²³ i regi av Oikos fellesorganisasjon for økologiske produksjon og forbruk. Oikos kan rapportere at antall festivaler som har kontaktet dem og som har et økologisk serveringstilbud i 2008 har vært 41 stk., en økning fra ca. 30 stk. i 2007. Profilerte festivaler som hadde 100 prosent økologisk servering i 2008 var Arctic Challenge²⁴, Øyafestivalen, Kartfestivalen og CC 8²⁵. Videre hadde Molde I. Jazzfestival 70 prosent økologisk mat, og Canal Street i Arendal hadde 80 prosent. Det er flest musikkfestivaler som har markert seg sterkest med økologisk profil, bortsett fra Arctic Challenge som er et snowboardarrangement hvor verdens beste snowboardkjørere deltar. Det som ellers karakteriserer lista over festivaler med økologisk mattilbud er at hele landet er representert. Oslo er overrepresentert, men mange steder har festivaler med økologisk profil. Prosjektlederen forteller at mange av festivalene ønsker å ta inn mat fra lokale produsenter og leverandører og at det er et økende engasjement for økologisk matservering år for år.

I det følgende presenteres omsetningen for salg av økologiske produkter på Bondens marked og gjennom abonnementsalg. I tillegg blir andelen av økologiske produkter som selges gjennom festivaler omtalt i kapitlet om storhusholdninger. Andre direkte salgskanaler som for eksempel gårdssalg er ikke tallfestet og blir heller ikke nærmere omtalt. Omfanget av det totale salget av økologiske produkter gjennom direktesalg er derfor vesentlig større enn det som vises i denne rapporten.

²¹ NILF-rapport 2007-4, "Bondens marked – en attraktiv markedskanal for nyskapende nisjeprodusenter?"

²² Øyafestivalens miljøatsing: <http://oyafestivalen.com/pages/nor/17-miljoe>

²³ Oikos: Festivalprosjekt: <http://www.oikos.no/newsread/news.asp?n=5463&wce=>

²⁴ The Arctic Challenges miljøatsing: <http://www.t-a-c.no/category/green/>

²⁵ CC8 Klimakonsert til inntekt for Bellona: <http://www.cc8.no/>

Bondens marked

Bondens marked har i Norge eksistert siden 2003, og har vokst år for år og i 2008 det var etablert 19 markeder. Bondens markeds sekretariat anslår at ca. 400 produsenter solgte egne varer gjennom Bondens marked i 2008. Ca. 60 av produsentene (tilsvarende 15 prosent) hadde økologiske produkter.

Som tabell 56 viser var omsetningen totalt på 20,5 mill. kroner i 2008, en vekst på ca. 8 prosent fra 2007, mot 30 prosent året før. Den største omsetningen finner sted i de tre store byene Oslo, Bergen og Trondheim. Disse tre markedene står for halvparten av all omsetning fra de 19 markedene. Dette speiler også omsetningen per selger som i gjennomsnitt er mer enn dobbel så høy i de store byene sammenlignet med resten av landet.

Tabell 56: Omsetning av økologiske produkter gjennom Bondens marked i 2008

	Omsetning totalt Bondens marked, mill. kroner	Antall produsenter med økologisk merkede produkter	Omsetning per selger av økologiske produkter per år	Omsetning økologisk, mill. kroner	Økologisk i prosent av total omsetning
Oslo, Bergen og Trondheim	10,0	23	64 000	1,5	15
Tromsø, Levanger, Møre og Romsdal, Lillehammer, Hamar	5,3	32	29 000	0,9	17,5
Øvrige markeder ¹	5,2	18	29 000	0,5	10
Sum	20,5	60²	48 000	2,9	14

¹ Øvrige markeder: Førde, Stavanger, Agder, Telemark, Drammen, Lillestrøm, Fredrikstad (SLF har ikke mottatt tall for økologisk omsetning fra disse markedene, det er derfor satt et moderat anslag på omsetningen av økologiske produkter til 10 prosent av totalomsetning ved disse markedene, noe som tilsvarer en til to selgere av økologiske produkter per marked)

² Noen selgere står på flere markeder, som betyr at antall selgere med økologiske produkter totalt er noe lavere enn summen av antall selgere per marked. Anslagsvis er det ca. 60 produsenter på landsbasis, som selger økologiske produkter på Bondens marked.

Kilde: Opplysninger fra Bondens markeds sekretariat og markedsledere lokalt

Tabell 56 viser at i gjennomsnitt var andelen omsetning av økologiske produkter ca. 15 prosent i de store byene, mens det varierer mye fra marked til marked ellers i landet. Hamar hadde størst andel økologisk omsetning i 2008 med ca. 30 prosent. Samlet var andelen omsetning av økologiske produkter ca. 17 prosent fra markedene i Tromsø, Levanger, Møre og Romsdal, Lillehammer og Hamar. På landsbasis var omsetningen av økologiske produkter fra Bonden marked ca. 2,9 mill. kroner i 2008, noe som gir en omsetning på ca. kr 48 000 per selger. Dette stemmer relativt bra med en undersøkelse foretatt av Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF) som fant at den gjennomsnittlige omsetningen var kr 47 000 for selgere av økologiske produkter i 2006.

Det er viktig å presisere at omsetning gjennom Bondens marked kun representerer en av veldig mange markedsarrangementer mange av produsentene selger sine produkter på.

Abonnementssalg

I Norge tilbød følgende bedrifter abonnement på økologiske produkter i 2008; "Kolonihagen" og "Årstidene" i Oslo, "Grøntretthjem" i Telemark/Vestfold, "Håpet økologisk" i Rogaland, "Finnegarden" i Hordaland, "Grønnmat" i Agder og "Økomat Innherred" i Trøndelag og Nordland.

Antallet abonnenter fra disse varierer fra ca. 200 stk. til mer enn 1500 stk. og som tabellen under viser har disse aktørene til sammen ca. 3 800 abonnenter i 2008, en økning på ca. 500 abonnenter siste året. Omsetningen var på ca. 30 mill. kroner totalt, og gjør dette til en viktig kanal for omsetning av økologiske produkter.

Tabell 57: Salg av økologiske produkter gjennom abonnementsordninger i Norge, 2006 til 2008

	Antall abonnementsordninger	Antall abonnenter	Verdi salg mill. kroner
2006	5	2 000	19,5
2007	5	3 300	25,2
2008	7	3 800	30,0

Kilde: Opplysninger fra abonnementsbedriftene

Siden antall ordninger som er med i beregningsgrunnlaget har økt fra 5 til 7 så kunne man forventet en enda sterkere vekst enn ca. 20 prosent som vist i tabellen. Det kan derfor se ut til å være en utflating i veksten, noe som kan skyldes større konkurranse fra dagligvaresektoren hvor flere kjeder nå tilbyr et større utvalg av økologiske produkter, også ferskvare.

Til sammen har det blitt omsatt økologiske produkter for ca. 118 mill. kroner i 2008 fra abonnement og Bondens marked samt bakeriutsalg, en økning på ca. 18 prosent fra året før. Disse kanalene utgjør ca. 11 prosent av det registrerte totalmarkedet for økologiske produkter i Norge i 2008. Mye av veksten skyldes at det startes nye utsalg og abonnementsbedrifter.

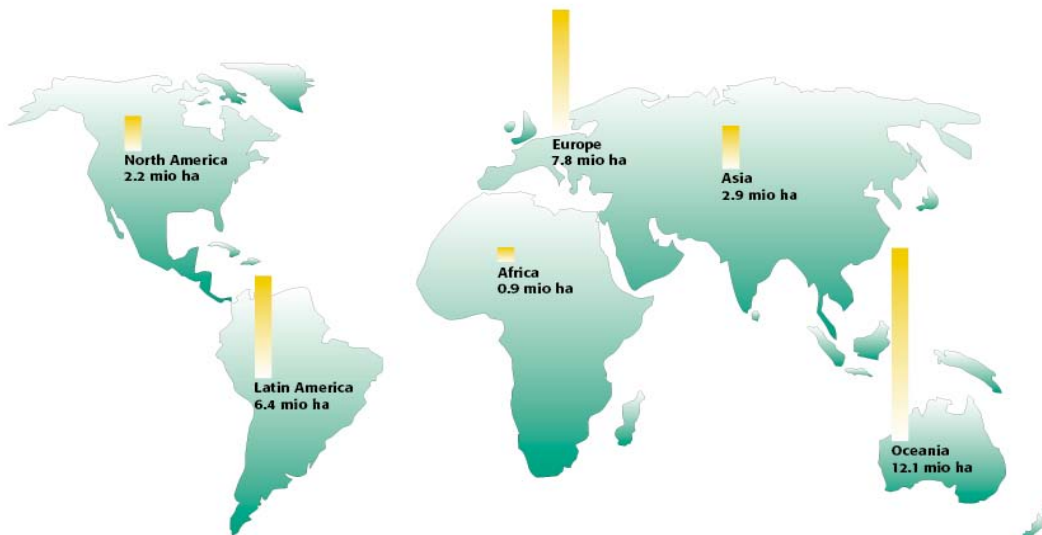
Direktesalg internasjonalt blir omtalt i kapittel 12.2.2.

12 Internasjonal utvikling

I dette kapitlet presenteres utvikling og status for økologisk landbruk internasjonalt. Data og informasjon er hentet fra blant annet International Federation of Agriculture Movements (IFOAM), Research Institute of Organic Agriculture (FiBL) og Eurostat.

12.1 Arealer

I henhold til rapporten ”The World of Organic Agriculture: Statistics and Emerging Trends 2009”²⁶ blir 32,2 mill. hektar drevet økologisk på verdensbasis ved utgangen av 2007, og dette utgjør 0,78 prosent av det totale jordbruksarealet for de 140 landene som statistikken omfatter. Driftsformen er på frammarsj i store deler av verden. Det økologiske arealet økte med nesten 1,5 mill. hektar fra 2006 til 2007, og størst vekst per verdensdel var i Latin-Amerika (1,4 mill. hektar), Europa (0,3 mill. hektar), og Afrika (0,2 mill. hektar). Figuren nedenfor viser det økologiske arealet i hver verdensdel.

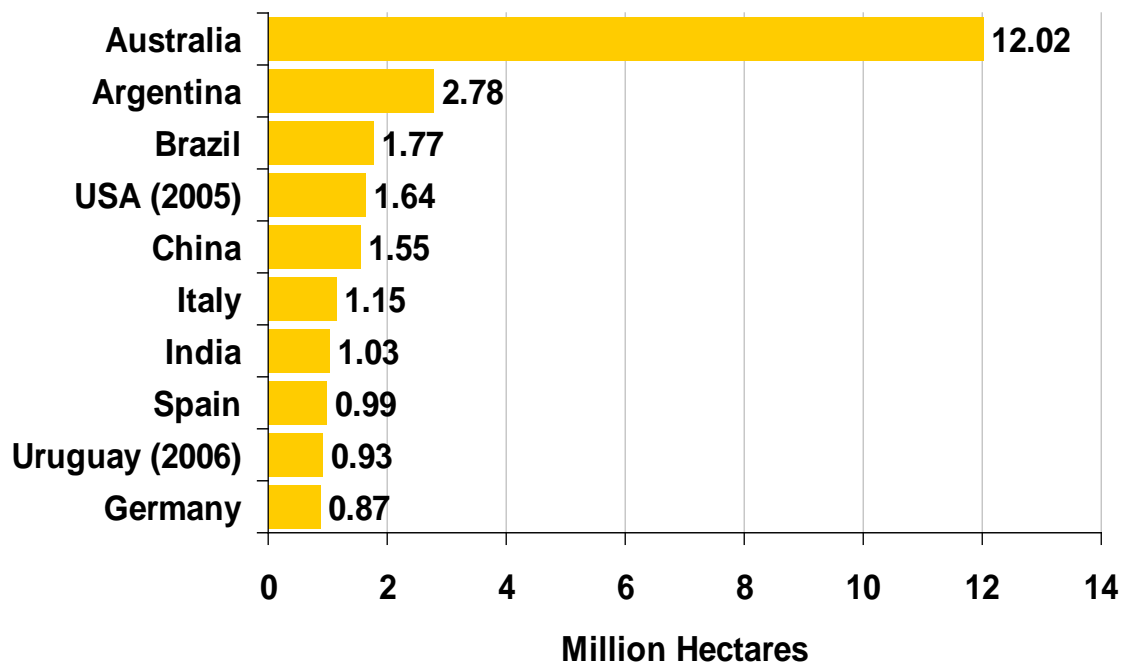

Figur 35: Det økologiske arealet i hver verdensdel²⁶

Per 2007 finnes 38 prosent av de totale økologiske arealene i verden i Oseania (ned 4 prosentpoeng fra 2006), Europa har 24 prosent av arealet (ingen endring fra 2006), Latin-Amerika 20 prosent (opp 4 prosentpoeng), Asia 9 prosent (ned 1 prosentpoeng), Nord-Amerika 7 prosent (ingen endring fra 2005) og Afrika 3 prosent (opp 1 prosentpoeng).

²⁶ Willer, Helga and Lukas Kilcher (Eds.) (2009): *The World of Organic Agriculture. Statistics and Emerging Trends 2009*. FiBL-IFOAM Report. FiBL, Frick; IFOAM, Bonn; ITC, Geneva

Jamfør figur 36 har Australia fortsatt de største økologiske landarealene (12,0 mill. hektar, ned 2,6 prosent fra 2006), etterfulgt av Argentina (2,8 mill. hektar, 18,3 prosent opp fra foregående år), Brasil (1,7 mill. hektar, fordoblet fra foregående år) og USA (1,6 mill. hektar, ingen endring fra 2006).

Figur 36: De ti landene med mest økologisk areal i verden i 2007, mill. hektar²⁷

I Europa er 7,8 mill. hektar av arealene lagt om til økologisk produksjon per 2007. Italia har de største økologiske landarealene (ca. 1,2 mill. hektar), videre kommer Spania (1,0 mill. hektar) og Tyskland (0,9 mill. hektar). Norge er nr. 44 på lista over antall hektar økologisk areal i verden. I følge rapporten topper Liechtenstein, Østerrike og Sveits verdensstatistikken i forhold til omlagt areal av totalt jordbruksareal, henholdsvis 30, 13 og 11 prosent. 1,9 prosent av jordbruksarealer i Europa er drevet økologisk ved utgangen av 2007.

12.2 Omsetning

Det er knyttet mye spenning til hvordan forbruket og omsetningen av økologiske matvarer internasjonalt vil bli berørt av nedgangstidene vi er inne i. Så langt ser dagligvarehandelen, i motsetning til mange andre bransjer, ut til å klare seg bra. Men i enkelte land har man merket en sviktende kjøpekraft. I 2008 har det, på grunn av dette, vært en tendens til en vridning mot lavpriskonsepter, og at forbrukerne velger rimeligere merkevarer.

²⁷ Willer, Helga and Lukas Kilcher (Eds.) (2009): *The World of Organic Agriculture. Statistics and Emerging Trends 2009*. FiBL-IFOAM Report. FiBL, Frick; IFOAM, Bonn; ITC, Geneva

12.2.1 Omsetning i dagligvarehandelen

I USA ble det rapportert om en omsetning på USD 18,9 mrd. i 2007 innenfor den økologisk detaljhandelen. Dette var tre prosent av den totale omsetningen for matvarer i USA. I 2008 ble det rapportert om fortsatt høy omsetning til tross for høye priser på økologiske varer²⁸.

I Tyskland var det en vekst i omsetningen av økologiske produkter med 10 prosent i 2008. Bransjen er mer bekymret for at det kan bli problemer på tilbudssiden hvis veksten fortsetter²⁹. 86 prosent av alle tyske husholdninger kjøpte i fjor økologiske produkter minst en gang. Dette førte til at omsetningen av øko-produkter i den tyske dagligvarehandelen økte 22 prosent til 1,77 mrd. euro, i følge en studie fra Nielsen. Særlig lavpriskjedene bidrar til veksten – deres markedsandel innen øko-produkter er nå 37 prosent³⁰.

I Italia har det vært en sterk økning innenfor omsetningen av økologiske varer de siste årene. I 2008 så man derimot, for første gang, en reduksjon i denne økningen. I 2007 økte omsetningen innenfor økologiske varer med 10,2 prosent, i 2008 var det tilsvarende tallet halvert til 5,4 prosent. Den økologiske omsetningen øker fortsatt mer enn det som er tilfellet for omsetningen innenfor det totale matvaremarkedet i Italia³¹.

Det var en sterk vekst i det svenske markedet for økologiske produkter i 2008. Og til tross for generell konjunkturedgang i siste kvartal av 2008, var det en vekst på 39 prosent innen økologiske produkter. Optimismen rådet også blant bøndene, og det var flere bønder som kunne tenke seg å produsere økologiske ved utgangen av 2008 enn året før.³²

I Danmark var det en rekordvekst i økologisk omsetning i 2008, på 25 prosent samlet for dagligvarehandelen. Mye av økningen skyldtes importerte varer³³. Den danske eksporten av økologiske produkter doblet seg i 2007, og det forventes at veksten fortsatte i 2008. Danmark har etter sigende den høyeste økologiske omsetningen i verden, og lederen av Økologisk landsforening forventer videre vekst³⁴. I januar 2009 så en dansk kjede (Coop Danmark), som satser stort på økologisk sortiment, seg nødt til å sette ned prisene på en rekke økologiske varene med inntil 20 prosent i to av sine konseptkjeder. Disse konseptkjedene hadde en rekordomsetning i 2007, og en vekst på 25 prosent i 2008, men de opplevde mindre fremgang de siste månedene av 2008. Kjeden utvider sitt lavprisprogram til å omfatte også økologiske produkter, for å vinne tilbake kunder som har gått over til andre lavpriskjeder³⁵.

²⁸ *Renewable Agriculture and Food Systems* 23(3): 208-216 2008.

²⁹ <http://www.dagligvarehandelen.com>, 16.01.09, Øko-boomen fortsetter

³⁰ <http://www.dagligvarehandelen.com/xp/pub/venstre1/siste/409302>

³¹ *Eurofood*, 25.02.2009, *Growth in organics halves in Italy*

³² <http://www.ekolantbruk.se>, 26.01.09, *Lågkonjunktoren har inte nått ekomaten*

³³ <http://www.landbrugsavisen.dk>, 20.01.09, *Rekord i økologisk salg*

³⁴ *Eurofood*, 14.01.09, *Danish organic food exports increase*

³⁵ <http://www.dagligvarehandelen.com>, 16.01.09, *Rimeligere øko-produkter i Danmark*

I Storbritannia, som opplever en kraftig økonomisk nedgangstid, kjøper nå forbrukerne mindre økologiske produkter enn før³⁶. Det rapporteres av analysebyrået TNS en nedgang i omsetningen av økologiske produkter med 10 prosent de siste tre månedene av 2008³⁷.

12.2.2 Direktesalg

Tyskland har det største nasjonale markedet for økologiske produkter i Europa. Tysk økologisk produksjon har en lang tradisjon og over årtier har det vokst fram et alternativt produksjons- og distribusjonssystem med vitale institusjoner og bedrifter. Økologiske produkter har derfor i stor grad blitt solgt gjennom spesialbutikker, torgsalg og gårdssalg. I år 2000 utgjorde salget fra alternative kanaler hele 64 prosent av totalomsetningen av økologisk mat. I 2008 var dette redusert til ca. 41 prosent, og dagligvarehandelen hadde i samme periode en økning fra 34 prosent til 54 prosent av totalomsetningen. At dagligvare har hatt en såpass liten andel av det økologiske salget, blir forklart med at de tyske dagligvarekjedene ikke har hatt noen sterk kjedestruktur og først i de siste årene blitt utfordret av billigkjeder som Aldi og Lidl³⁸.

I Danmark har forholdet mellom dagligvaremarkedet og alternative kanaler vært ganske uendret de siste årene. Mellom 10 og 15 prosent av totalomsetningen skjer via alternative salgskanaler. I 2008 ble det omsatt økologiske varer for ca. DKK 3,6 mrd. gjennom dagligvare³⁹, og omsetning gjennom direktesalg som abonnement, gårdssalg, markeder og helsekost var DKK 500 mill. i 2008⁴⁰. I tillegg solgte storkiosker og bensinstasjoner økologisk mat for ca. DKK 200 mill.

Salg av økologiske produkter gjennom abonnementsordninger begynte i Nederland på begynnelsen av 90-tallet og hadde en meget kraftig vekst til ca. 30 000 abonnenter i løpet av noen få år. I Oslo startet man en liknende ordning for ca. 10 år siden, men abonnements salg har aldri fått samme utbredelse her som i en del av våre naboland. Abonnementsordningen "Årstiderne"⁴¹ hadde i 2008 ca. 40 000 abonnenter i Danmark og 6 000 i Sverige. Omsetningen for Årstiderne i Danmark var ca. DKK 240 mill. i 2008 en økning på ca. 20 prosent fra 2007. I Sverige økte antall abonnenter i Årstiderne med 80 prosent fra 2007 til 2008. I Sverige beregner man at omsetningen fra direktesalg (abonnements-, gårds- og torgsalg) utgjorde ca. SEK 100 mill. i 2006, av en total verdi på grossistledd på ca. SEK 3 mrd. I rapporten "Växande marknader 2008" rapporteres at direktesalgskanalene i Sverige økte kraftig i 2007, særlig gjennom abonnement⁴².

Direktesalg i Storbritannia og USA ble omtalt i fjorårets rapport.

³⁶ Eurofood, 14.1.09, *More consumers ditch organic as recession bites*

³⁷ Agra Europe weekly, 02.01.09, *UK organic farmers seek 'holiday' from standards*

³⁸ Biofach Press release: *Constant growth of worldwide organic markets, 19-22 februar 2009, SIFO, Oppdragsrapport nr 13-2007, Markedsføring av økologiske produkter i utvalgte land.*

³⁹ www.statistikbanken.dk/statbank5a/default.asp?w=1280

⁴⁰ Økologisk Landsforenings presentasjon av Danmark under Biofach 2009, hvor Danmark var "årets land": <http://www.organicdenmark.dk/Facts++Figures.4.aspx>

⁴¹ Abonnementsbedriften Årstiderne i Danmark: www.aarstiderne.com

⁴² *Ekologiska Lantbrukarna 2007 og 2008: "Växande marknad - Förselning, volymer & trender för ekologisk mat*

12.3 15 prosent-målet sammenlignet med landene i Norden

Som tabellene under viser ligger Norge etter de andre nordiske landene (unntatt Island) både når det gjelder prosentvis andel av omlagt areal og den totale omsetningen i dagligvarehandelen. Sverige og Finland har størst andel omlagt areal, mens Danmark og Sverige har størst omsetning av økologiske varer i dagligvarehandelen.

Tabell 58: Antall dekar og prosentandel av totalarealet for landene i Norden, 2007

Land	Antall daa	Øko andel av totalareal	Endring fra 2006
Norge	488 630	4,72 ¹ %	3,9 %
Sverige	2 481 040	7,96 %	10,1 %
Finland	1 487 600	6,49 %	3,0 %
Danmark	1 453 930	5,46 %	5,3 %
Island	62 000	0,3 %	25,0 %

¹I kapitel 2.2 fremgår tall for 2008. Tallene som fremgår i denne tabellen er 2007-tall inkludert økologiske areal ute av drift.
Kilde: IFOAM - the world of organic agriculture, 2009

Tabell 59: Omsetning omregnet til mill. norske kroner og prosentandel av den totale omsetningen i dagligvarehandelen for landene i Norden, 2007

Land	Omsetning, mill. NKR	Andel øko av total omsetning
Norge	766,2 ¹	1,2 %
Sverige	3 831 ²	3,0 %
Danmark	3 874 ³	5,4 %
Finland	497 ⁴	0,8 %

¹ Kilde: ACNielsen Norge, Helios Engros AS

² Kilde: <http://www.zmp.de>

³ Kilde: <http://www.okologi.dk/>

⁴ Kilde: <http://www.ruokatieto.fi/finfood/>

13 Tilskudd til økologisk landbruk

13.1 Direktetilskudd og utviklingstiltak innen økologisk landbruk

Tabell 60 viser en oversikt over utbetalinger til direktetilskudd og utviklingstiltak til økologisk landbruk, over jordbruksavtalen i perioden 2004 til 2008. Det ble utbetalt til sammen 84,7 mill. kroner i samlede direkte tilskudd til økologisk landbruk i 2008. Utover dette ble det utbetalt 40,1 mill. kroner til utviklingstiltak. De siste årene har det blitt avsatt 8 mill. kroner til forskning innen økologisk landbruk over jordbruksavtalen. For 2009 er det imidlertid ikke øremerket egne forskningsmidler, men i avtaleteksten heter det at økologisk temaer skal prioriteres på alle nivå i verdikjeden innenfor de midler som er avsatt til forskning over jordbruksavtalen, som er 46 mill. kroner totalt⁴³. Det bevilges også betydelige beløp til forskning på økologisk landbruk fra andre kilder, som Fondet for forskningsavgift på landbruksprodukter og Norges forskningsråd, men dette er ikke tallfestet i tabellen under.

Tabell 60: Tilskudd til økologisk landbruk, utbetalt 2004-2008, mill. kroner, med endring i kr siste år

	2004	2005	2006	2007	2008	Endring siste år, mill. kr
Økologisk landbruk, omleggingstilskudd	43,9	24,8	21,4	19,1	12,7	-6,4
Økologisk landbruk, husdyrtilskudd	11,5	11,7	12,4	20,6	25,4	+4,8
Økologisk landbruk, arealtilskudd	25,4	30,2	34,2	34,5	46,6	+12,1
Sum Direkte tilskudd til økologisk landbruk¹	80,7	66,7	68,0	74,2	84,7	+24,5
Utviklingstiltak innen økologisk jordbruk	30,8	33,5	37,2	44,2	40,1	-4,1 ²
Sum direktetilskudd og utviklingstiltak	111,5	100,2	105,2	118,4	124,8	+6,4
Nedskrivning av ø. kornoverskudd, engangstiltak	-	3	-			
Forskningsmidler øremerket økologisk landbruk over jordbruksavtalen	11,0	8,0	8,0	8,0	8,0	0

¹ SLF, Årsrapport for 2005, 2006, 2007, 2008 – Statsregnskapet, kap. 1150 post 74 underpost 20 – Tilskudd til økologisk landbruk, med resultatregnskap (Fondsnr. 81.11.04 (LUF))

² Nedgang fra 2007 til 2008 skyldes ikke mindre avsetning over jordbruksavtalen, men registrerte utbetalinger ved årsavslutning.

Av tabellen ser vi relativt store endringer fra 2007 til 2008. Nedgangen i utbetaling til omleggingstilskudd skyldes endringer i ordningen for utbetaling av omleggingstilskuddet i 2007, som gikk fra å være et engangstilskudd på kr 750 per dekar til å bli et tilskudd på kr 500 per dekar utbetalt over to år. Disse to forholdene, satsendring og utbetaling over to år, kommer regnskapsteknisk først uttrykk i 2008 gjennom nedgang i utbetalt omleggingstilskudd på ca. 30 prosent. Man forventer en kraftig vekst i utbetaling til omleggingstilskudd fra 2008 til 2009, og det er budsjettert med 30 mill. kroner i omleggingstilskudd i 2009. Den relativt sterke økningen i utbetaling til husdyr og arealtilskudd reflekterer økt produksjon og økte arealsatser i 2007, som vist i tabellene 61 og 62.

⁴³ Landbruks- og matdepartementet, St.prp.nr. 69 (2007-2008) kap 7.5.8 og kap. 7.6

13.1.1 Tilskuddssatser til økologisk primærproduksjon i perioden 1997–2008

Tabell 61: Utvikling i satser til omleggings- og arealtilskudd for økologisk landbruk i perioden 1997-2008, kr per dekar

	1997- 2000	2001	2002- 2004	2005	2006	2007	2008	Endring siste år
Omleggingstilskudd	600 ¹	750	750	750	750	500 ²	500	0
Andre vekster (eng)	110	55	55	55	55	75	75	0
Grønngjødsel	505	505	550	363	363	363	500	+137
Korn	150-220	220	250	250	250	300	300 ³	0
Poteter	150-220	220	250	250	250	500	500	0
Grønnsaker, frukt og bær	150-220	220	250	250	250	1000	1000	0

¹ I år 2000 var satsen for grovfôrareal i karens kr 300 per dekar, og øvrig areal i karens kr 600 per dekar.

² I 2007 reduseres omleggingstilskuddet fra et engangsbeløp på kr 750 per dekar til kr 500 per dekar som betales over to år, dvs. kr 250 per karensår. Kulturer med tre karensår som frukt og bær får mao. kr 750 per dekar totalt i omleggingstilskudd.

³ Fra 2008 gis korn til krossing et arealt tillegg på kr 300 per dekar.

For å stimulere til fortsatt økologisk drift av allerede omlagt areal, og for å redusere faren for ”tilskuddshøsting” ved å tilbake stille til konvensjonell drift etter å ha mottatt et relativt høyt omleggingstilskudd, er tilskuddsordningen de siste år innrettet med et relativt lavere omleggingstilskudd og et relativt høyere tilskudd for ferdig omlagt areal og husdyrhold.

Ser man utvikling fra 2004 til 2007 under ett har de fleste satser, unntatt omleggings- og grønngjødseltilskudd, økt vesentlig, fra ca. 50 prosent økning for grasarealer til 100 prosent økning for storfe, sau og potet, og til 400 prosent økning for grønnsaker, frukt og bær. Foran jordbruksavtalen i 2008 ble partene derfor enige om å se hvordan økningene virker før man eventuelt gjør nye justeringer. Behovet for å øke den økologisk kornproduksjon var imidlertid så stort at det ble prioritert å øke satsen for arealtilskudd til grønngjødsling med kr 137 per dekar til kr 500 per dekar. For grønngjødslingsarealer i vekstskifte med korn, potet, frukt eller bær gis det for andre karensår både omleggingstilskudd og arealtilskudd. Korn til krossing får fra 2008 en tilsvarende sats som korn til modning dvs. kr 300 per dekar, en økning fra kr 75 per dekar i 2007.

Utover dette er det i tillegg lansert en ”Kampanje for økt produksjon av økologisk korn” som er tidsavgrenset. Det vil bli gitt om lag kr 100 ekstra per dekar økologisk korn i 2011 og 2012. Da først vil arealene som er meldt inn i Debio innen 1. juni 2009 kunne produsere økologisk korn. En mer utførlig beskrivelse av kampanjen finnes i kapittel 4 om korn. Andre virkemidler for økt kornproduksjon er at prisnedskrivningstilskuddet for korn er økt med 20 øre fra 60 til 80 øre per kg.

Nytt av året er et eget avløsertilskudd for økologiske slaktekyllinger som tilsvarer kr 1,36 per slaktekylling. Tabell 62 viser at det har vært en forsiktig økning i satsene for de fleste husdyrslag fra 2007 til 2008.

Tabell 62: Utvikling i tilskudd til økologiske husdyr perioden 2001-2008, kroner per dyr

	2001-2005	2006	2007	2008	Endring siste år, kroner
Husdyrslag\AK-soner ¹	1-4/5-7	1-4/5-7	1-4/5-7	1-4/5-7	1-4/5-7
Melkeku	630/880	1 500/1 752	1 500/1 752	1 550/ 1 802	+50/+50
Ammeku	630/880	630/880	945/1 320	995/ 1 370	+50/+50
Andre storfè	190/280	190/280	285/420	300/ 435	+15/+15
	2001-2002:				
	70/90–				
Sau over 1 år per 1. januar (inkl. utegangersau)	2003-2005:				
	100/130	200/260	200/260	220/280	+20/+20
Lammetillegg per slakt kvalitet "0" og bedre		9	9	30	+21
Melke- og ammegeit	70/90	70/90	70/90	70/90	0
Avlsgris	250 ²	250	300	300	0
Slaktegris	40 ²	40	200	200	0

¹ AK-soner betyr at Areal- og kulturlandskapstilskuddet er gradert avhengig av soner som landet er delt inn i. Tilskuddet skal medvirke til å styrke og jevne ut inntekter mellom ulike produksjoner, bruksstørrelser og distrikter innenfor planteproduksjon og husdyrproduksjon basert på grovfôr. Geografisk definisjon av de 7AK-sonene finnes i Veiledningshefte for Produksjonstilskudd i landbruket- 20. august. 2008, kap 4.7.3 (www.slf.dep.no)

² Tilskudd til svin fra 2003.

13.1.2 Tilskudd til utviklingstiltak innen økologisk landbruk

Hvert år blir det avsatt midler til utviklingstiltak innen økologisk landbruk over jordbruksavtalen. For 2008 ble det avsatt 43 mill. kroner og for 2009 er posten redusert til 41 mill. kroner. Imidlertid har overføringen til generisk markedsinformasjon på 2 mill. kroner blitt trukket ut av denne posten og overført til KSL Matmerk, og dermed er posten uforandret sammenlignet med 2008.

Midlene til utviklingstiltak blir forvaltet av SLF, med utgangspunkt i 15 prosentmålene for produksjon og forbruk. Utviklingstiltakene fordeles i hovedsak ut på grunnlag av årlige utlysninger og søknader som sendes til SLF innen 1. september. Det kan da søkes midler for følgende områder; - veiledningsprosjekter for primærprodusenter, -nasjonale pilotprosjekter, -markedsprosjekter, og helkjede-prosjekter. I 2009 er det fordelt 29 mill. kroner til nevnte prosjektkategorier og presentasjon av alle prosjektene for 2008 finnes i rapporten "Utviklingstiltak innen økologisk landbruk – prosjektoversikt 2008" (www.slf.dep.no). De siste årene har som sagt økt primærproduksjon vært prioritert og i 2009 er det fordelt 13,5 mill kroner til prosjekter rettet mot primærprodusenten, en økning fra 7,6 mill. kroner i 2008. Et sentralt prosjekt for å øke produksjonen og rekruttere flere bønder til økologisk drift er prosjektet "Økologiske veiledningsprosjekter i Norsk Landbruksrådgivning (LR)". I 2009 er LR tildelt 4,5 mill. kroner for å drive delprosjektene "Gratis førsteråd", "Oppfølging med grundig og fullstendig rådgiving" og "Dyrkingsgrupper" (www.lr.no). Gratis førsteråd er et prosjekt som har eksistert siden 1998, hvor mer enn 5 000 bønder har hatt en gjennomgang av sitt gårdsbruk og fått en agronomisk og økonomisk vurdering om forholdene ligger til rette for å legge om bruket til økologisk drift. I tillegg er LR innvilget prosjektstøtte på til sammen 2,27 mill. kroner til "Økosau" og "Økogrønt" i 2009.

Av de i alt 41 mill. kroner som er midler til utviklingstiltak innen økologisk landbruk er det fordelt 7 mill. kroner til oppfølging av regionale handlingsplaner som forvaltes av Fylkesmannens landbruksavdelinger. Fra 2002 har det vært et krav at alle fylker skal ha fylkes- eller regionsvise handlingsplaner

for utviklingen av økologisk landbruk og produksjon. Til dette arbeidet har fylkene fått tildelt 5,4 mill. kroner i 2005 og 7 mill. kroner per år i 2006, 2007, 2008 og 2009. Tildelingen skjer gjennom Landbruks- og matdepartementet, som knytter dette sammen med øvrige tiltak og tilskudd for regional næringsutvikling. Til utviklingstiltakene hører også prosjektet "Økoløft i kommuner" hvor det har blitt avsatt 5 mill. kroner per år i 2008 og 2009. Prosjektet er nærmere omtalt i kapittel 11.2 om storhusholdning.

Bakgrunnsinformasjon – hva økologisk landbruk er

– *Idébakgrunn og lovregulering*

Økologisk produksjon bygger på et helhetssyn som omfatter de økologiske, økonomiske og sosiale sidene ved produksjonen, både i lokalt og globalt perspektiv. I det økologiske landbruket betraktes naturen som en helhet hvor det tilstrebes et selv bærende og vedvarende agro-økosystem i god balanse. Systemet baseres mest mulig på lokale og fornybare ressurser. Jordens fruktbarhet opprettholdes hovedsaklig ved resirkulering av organisk materiale. Dyrkingssystemet utformes med mest mulig forebyggende tiltak mot skadegjørere og ugress. Lettløselig mineralgjødsel og kjemisk/syntetiske bekjempningsmidler brukes ikke. I økologisk landbruk tilstrebes en balanse mellom dyretall og areal. Balanse betyr her at gården er mest mulig selvforsynt med fôr til husdyrene, og at tilførsel av gjødsel til jorden skjer med minst mulig risiko for forurensing av omgivelsene.

Forankringen av idégrunnlag og utviklingen av EUs og Debios regelverk har i stor grad tatt utgangspunkt i grunnleggende økologiske prinsipper utviklet av IFOAM (International Federation of Organic Agriculture Movements), (www.ifoam.org). IFOAM legger i sin definisjon til grunn fire grunnleggende prinsipper for økologisk landbruk; - *helseprinsippet*, - *økologiprinsippet*, - *rettferdighetsprinsippet* og *varsomhetsprinsippet*. IFOAM ble stiftet i 1972 og har 750 medlemsorganisasjoner i 108 land. IFOAM samarbeider med FN-organisasjoner som FAO.

I ny EU-forordningen som er gjeldende fra 2009 er mål og prinsipper fremstilt samlet. Disse er i tråd med IFOAMs beskrivelser, og om målene heter det:

- a) *Å etablere en bærekraftig forvaltning av landbruket som*
 - i. *respekterer naturens systemer og kretsløp og bevarer og fremmer jordas, vannets, plantenes og dyras sunnhet og deres innbyrdes balanse,*
 - ii. *bidrar til en høy grad av biodiversitet*
 - iii. *utnytter energi og naturressursene, herunder vann, jord, organisk materiale og luft på en forsvarlig måte,*
 - iv. *følger høye standarder for dyrevelferd som gjør at dyras artsspesifikke adferdsbehov kan oppfylles,*
- b) *Å framstille produkter av høy kvalitet*
- c) *Å framby et bredt spekter av matvarer og andre landbruksprodukter som imøtekommer forbrukernes etterspørsel etter varer framstilt ved hjelp av prosesser som ikke er til skade for miljø, menneskers sunnhet, plantehelse eller dyrs sunnhet og velferd.*

Økologiforskriften, veilederne og kontrollordningen skal sikre at landbruksprodukter som markedsføres som økologiske, tilfredsstillende lovbestemmelsene om økologisk produksjon. Det er kun tillatt å markedsføre produkter som økologiske dersom disse er produsert og kontrollert i henhold til Økologiforskriften: "Forskrift om økologisk produksjon og merking av økologiske landbruksprodukter og næringsmidler", fastsatt av Landbruks- og matdepartementet. Gjennom EØS-avtalen er EUs Rådsforordninger for økologisk landbruk gjort gjeldende i Norge (www.debio.no).

Med **økologiske produkter** (økologisk melk, økologiske dyr, økologiske egg og økologisk korn m.m.) menes i denne rapporten produkter som har blitt produsert ved økologisk godkjent produksjon og som har godkjent økologisk merking. Med **økologiske arealer** menes arealer med godkjent økologisk produksjon.

Bakgrunnsinformasjon – forvaltning av økologisk produksjon

Mattilsynet har tilsynsansvar for økologisk produksjon, foredling og salg av økologisk mat. Mattilsynet har imidlertid inngått avtale med **Debio** om gjennomføring av selve den praktiske kontrollen ute på gårdsbruk og i bedrifter. Debio rapporterer til Mattilsynet om resultatene av kontrollen. Begrepet "økologisk" innen landbruket er beskyttet. Debio er eneste kontroll- og godkjenning instans for økologisk produksjon i Norge. Debios Ø-merke er det norske godkjenningssmerke for økologisk produksjon. Debio startet opp med kontroll og godkjenning av økologiske produkter i 1986. I 1994 ble begrepet "økologisk" beskyttet gjennom EØS II-avtalen, og det ble gjennom EU-forordningen stilt krav til produkter som skulle markedsføres som økologiske. Myndighetene i Norge valgte å gjøre Debios regler gjeldende som offentligrettslige krav for økologiske produkter, og delegerte kontrollmyndigheten til Debio (Mattilsynets nettsider og Debios nettsider).

Statens landbruksforvaltning (SLF) har en sentral rolle i utviklingsarbeidet innenfor økologisk produksjon og omsetning: SLF administrerer ulike tilskuddsordninger og funksjoner som;

- direktetilskudd til primærprodusenter
- tilskudd til utviklingstiltak innen økologisk landbruk.
- sekretariatsansvar for "Møtearena for økologisk produksjon og forbruk".
- sekretariatsansvar for Styret for forskningsmidler over jordbruksavtalen, herunder midler til økologisk landbruk.
- markedsobservasjon av økologiske produkter, og utarbeider oversikter over arealer, produksjon, foredling og omsetning.
- forvalter importvernet for landbruksvarer, herunder også økologiske landbruksvarer.
- rådgivende funksjon overfor Landbruks- og matdepartementet i spørsmål knyttet til økologisk landbruk.

Registreringer

SLF forvalter og fører oversikt over produksjonstilskudd i jordbruket, basert på søknad fra primærprodusentene om produksjonstilskudd. I karenperioden kan produsenter søke om å få omleggingstilskudd. Produsenter som har fått godkjent økologisk drift kan søke om arealtilskudd.

Bakgrunnsinformasjon – om import av økologiske landbruksvarer til Norge

For å gi grunnlag for norsk produksjon av landbruksvarer, levende kulturlandskap og legge grunnlag for bosetting i hele landet, har Norge et tollbasert importvernet for landbruksvarer. Importvernet er en forutsetning for at det kan produseres melk, korn, kjøtt, egg, poteter, frukt og grønt i Norge. Det gir også muligheter for å opprettholde en næringsmiddelindustri i Norge basert på avtak av norske råvarer. Norske økologiske produkter har altså den samme tollbeskyttelsen som konvensjonelle varer med noen unntak. Begge typer varer klassifiseres på samme varenummer i Tolltariffen og har de samme tollsatsene.

Forskrift 22.12.05 nr. 1723 om administrative tollnedsettelse for landbruksvarer (FAT) åpner for tollnedsettelse for utvalgte økologiske produkter i § 14. Det kan innrømmes tollnedsettelse for ferdig bearbejdede økologiske safter, økologisk konservesvarer og økologisk barnemat dersom det ikke finnes tilstrekkelig norsk produksjon av tilsvarende varer. Disse varene skal tilfredsstillende gjeldende regelverk og merking av økologiske landbruksvarer.

FAT § 14 fastsetter hvordan tollnivået skal beregnes for de aktuelle økologiske varer: *”Det kan innrømmes tollnedsettelse for bearbejdede varer av økologiske safter, økologisk konserves av frukt, bær og grønnsaker, og økologisk barnemat, dersom det ikke finnes tilstrekkelig norsk produksjon av tilsvarende varer, og varen etter næringspolitiske vurderinger ikke konkurrerer med norske landbruksvarer. [.....] Tollsatsen fastsettes på et slikt nivå at norske økologiske og konvensjonelle produkter i tilsvarende produktgruppe får en sikkerhetsmargin på minst 10% [.....]”*

Formålet med ordningen for økologiske produkter er å gi mulighet for import av varer som det ikke er tilstrekkelig dekning av i Norge, både fordi det produseres for lite økologiske råvarer og fordi de norske produksjonsbedriftene ikke kan trekke stordriftsfordeler av denne type produksjon.

FAT ble endret med virkning fra 01.01.2006, fordi SLF etter nærmere vurderinger kom fram til at tollsatsene som ble benyttet før juli 2006, ikke var tilstrekkelige for å beskytte norske økologiske eller konvensjonelle varer. Det ble derfor i samråd med Landbruks- og matdepartementet besluttet å endre enkelte tollsats på økologiske produkter i henhold til forskriftens bestemmelser. Fra juli 2006 ble tollsatsene for import av økologiske safter og bær justert opp for å stimulere den økologiske produksjonen i tråd med endringene i FAT.

De individuelle tollnedsettelsene gis for en bestemt periode for et bestemt produkt til en gitt tollsats. Forskriften åpner for tollnedsettelse for økologiske konserver, safter og barnemat der tollsats vurderes i forhold til tilsvarende eller lignende konvensjonelle varer.

Statens landbruksforvaltning
Postadresse: Postboks 8140 Dep.
NO-0033 Oslo, Norway
Besøksadresse: Stortingsgt. 28

Telefon: +47 24 13 10 00
Telefaks: +47 24 13 10 05
E-post: postmottak@slf.dep.no
Web: www.slf.dep.no

